

**T.C.
TÜRK PATENT ENSTİTÜSÜ
MARKALAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI**

**TÜRK COĞRAFİ İŞARETLER MEVZUATI, AB MEVZUATI İLE
MUKAYESESİ VE BAZI ÖNEMLİ ÜLKELERDEKİ COĞRAFİ İŞARETLER
MEVZUATI**

Uzmanlık Tezi

Hakan Kızıltepe

Ankara-2005

GİRİŞ

Coğrafi İşaretler konusu tüm dünyada ciddi tartışmaların yürütüldüğü, hakkında farklı kabullerin ve anlayışların olduğu, aynı görüşte olanların bile benzer bir mevzuat ve terminolojiye sahip olmadıkları bir konudur.

Genel anlamda coğrafi işaret koruması deyince, bir ürünün hangi yöreden kaynaklandığını ifade eden ibarelere ilişkin koruma olarak anlaşılabilir. Ancak bu kullanımın korumaya tabi olabilmesi için öncelikle ürünle yöre arasında bir ilişki ve bağ olması gereklidir.

Konu genel anlamda haksız rekabet ve tüketici haklarının korunması mevzuatlarıyla ilişkilidir. Ülkeden ülkeye coğrafi işaretlerin bu mevzuatlardan hangisinde değerlendirileceği farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar ileriki bölümlerde detaylı olarak incelenecektir.

Coğrafi işaretlerle ilişkili olarak uluslar arası platformdaki tartışmalara bakacak olursak genel olarak iki farklı tarafın olduğunu, bunlardan birinin eski dünya ülkeleri diyebileceğimiz Avrupa Birliği, Hindistan, İsviçre gibi ülkelerin bulunduğu bir grup olduğunu diğer grubun ise yeni dünya ülkeleri olarak adlandırılabilen ABD, Kanada ve Güney Amerika ülkelerinden oluştuğunu görebiliyoruz.

Bu ikiye bölünmüşlüğün sebepleri, her iki tarafın farklı görüşleri, bu görüşlerine ilişkin dayanak ve savları ileriki bölümlerde ele alınacaktır.

Ancak bu noktada önemli bir konu da dünyada olumlu veya olumsuz bu kadar ciddi tartışmalar yaratan coğrafi işaretler konusunun önemidir. Gerçekten de uluslar arası arenada ciddi tartışmalara sebep açan coğrafi işaretler, bu açıdan zengin potansiyele sahip ülkeler tarafından ciddi bir ekonomik ve bölgesel kalkınma aracı olarak görülürken diğer karşıt ülkeler ise ekonomilerinin bu korumadan zarar görmesinden rahatsızdırlar.

Buradan anlaşılıyor ki coğrafi işaret koruması bir ülkenin ekonomisine ciddi katkılar sağlayabilir, bölgesel kalkınmasına çok olumlu faydalar verebilir. Bu tespitin detayları ileride verilecektir.

Ülkemiz açısından bakıldığında ise ülkemizin kültür ve tarihi zenginliği bağlamında coğrafi işaret korumasına konu olabilecek çok sayıda ürünümüz olduğu ancak bunların çoğunun tescil edilemediği görülmektedir. Bunun en önemli sebebi tüketicide ve dolayısıyla üreticide bu konuda yeterli bilincin olmayışıdır.

Bu bilincin genel olarak ülke çapında artırılması ile tüketicilerin bu korumaya sahip ürünlere daha fazla yönelmesi ve bu talep karşısında daha fazla üreticinin bu ilgili ürünleri üretmesi mümkün olacaktır. Ürünün yöreyle olan bağı dolayısıyla da bölgesel kalkınma anlamında önemli bir getiri sağlanacaktır. Coğrafi işaretler konusunda zengin ülkelerin bu çerçevede elde ettikleri gelirlere ilişkin bilgiler ileride verilerek konunun önemi daha iyi vurgulanabilecektir.

Tescillerin yetersizliğinde genel bilinç yetersizliğinin yanında mevzuatımızdan kaynaklanan bazı zorluklar olduğu da görülmektedir. Bu konuya ilişkin tespitler ve giderilmesine yönelik öneriler ileride sunulacaktır.

Diğer önemli bir konuda AB katılım çalışmalarının devam ettiği şu süreçte mevzuatımızın AB müktesebatına uyumlu olmasıdır. Buna yönelik olarak her iki mevzuat arasında bir mukayese ve farklılıkların giderilmesine yönelik gerekli çalışmalar üzerinde ileride durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL ANLAMDA COĞRAFİ İŞARET KAVRAMI, İŞLEVLERİ VE EKONOMİK DEĞERİ

1.1 Coğrafi İşaret Kavramına Giriş

Coğrafi işaret ibaresi, İngilizce “Geographical Indication” ibaresinin tercümesi çerçevesinde oluşmuş olup, ilk duyanlar için tam olarak ne kastettiği kestirilemeyen bir ifadedir. Dolayısıyla kamuoyunda da bilinmeyen bir ibare olarak kalmış, sınai mülkiyet haklarının hemen hepsi için genel nitelendirme olarak halk tarafından kabul gören “*patent hakkı*” veya “*patentini almak*” ibareleri genel olarak coğrafi işaret korumasına hak kazanmak için de kullanılır olmuştur.

Coğrafi işaret korumasını daha anlaşılır kılmak anlamında coğrafi kaynak işareti koruması ibaresinin kullanılması çok faydalı olabilir. Coğrafi işaret ile coğrafi kaynak işareti, göstergesi, belirteci gibi anlamlar kastedilmektedir. Gerçekten de coğrafi işaret ile kastedilen, bir ürünün, bir yöreyle özdeşleşmiş olması, bir takım özelliklerinin bu yöreden kaynaklanması ve bu çerçevede sıradan tüketici gözünde belli bir bilinirliğe sahip olmasıdır.

Söz konusu üründeki bir takım farklı özelliklerin mutlaka çok ciddi bir kalite, lezzet veya herhangi bir üstünlük ifade etmesi gerekmez. Benzer ürünlerden farklı bir takım özelliklerinin olması o ürünün coğrafi işaret korumasına konu olması için yeterlidir. Tabi bu özelliklerini o yöreden alıyor olması ve halk tarafından o yöreyle özdeşleşmiş olarak biliniyor olması gerekir.

Bir ürün sırf belli bir yöreden kaynaklandığı için bir takım farklı ve aranan özelliklere sahip oluyorsa, bu farklılıklar için tüketici gözünde daha fazla ücret ödenmesi söz konusu oluyorsa ve bu ürün üretildiği yörenin dışında da bilinen bir ürün haline geliyorsa bu durumda söz konusu ürünün bir takım çatışmaları ortaya

çıkarması kaçınılmazdır. Ürünün taşınması gereken bir takım özellikleri taşımayan, ilgili yöre ile hiçbir bağı olmayan bir takım ürünler de kötü niyetli bazı tüccarlar tarafından o yörenin ürünü olarak satışa sunulurken haksız bir ek kazanç elde edilmeye çalışılacaktır.

Böyle bir durumda ise bir takım mekanizmalar işleyecektir. Öncelikle taklit ürünün gerçek ürün gibi satılması dolayısıyla tüketici aldatılmış olacak, üründen beklediği kaliteyi ve özellikleri bulamayacak olan tüketicinin zihninde yer alan coğrafi işarete konu söz konusu ürünle ilgili ün ve olumlu imaj zedelenecektir. Bu da ürünün gittikçe dejenere olmasını, halk gözünde sahip olduğu değeri, ünü ve olumlu imajı kaybetmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla ürünün haklı üreticileri sahip oldukları ciddi öneme sahip bir ticari araçtan ve yörelerinin tarihi, kültürel ve coğrafi özelliklerinden kaynaklanan bir zenginliklerini kaybetmiş olacaklardır. Aynı zamanda bu tarz bir tecavüzün devam etmesi dolayısıyla coğrafi işarete konu olan ürünün artık bir tür adı haline gelmesi çok mümkündür.

Tanınmış markalarda da sık rastlanılan bir durum olan tür adına dönüşme problemi yöresel isimler için de geçerlidir. Belli bir yöreden kaynaklanan farklı özellikteki ürünü nitelendiren ve isimlendiren bazı coğrafi işaretler, ibarenin benzer ürünlerin hepsinde kullanılmasından dolayı artık zaman geçtikçe o coğrafi işaret, ürünün kendi tür adı gibi kabul görecektir.

Bununla ilgili örnekler pek çoktur. Örneğin AB bünyesinde tescilli coğrafi işaret olan “Kalamata Zeytini” Türk halkı için zeytin ürününün belli bir özellikteki çeşididir dolayısıyla Türkiye’de tür adı halini almıştır. Artık Türkiye’de Kalamata zeytini denildiğinde bu ürünün Yunanistan’da yetişmiş olduğu kanaati oluşmamaktadır. Bu şekilde gerçekleşen tür adına dönüşme durumlarının önlenmesinde coğrafi işaret korumasının etkin olarak gerçekleştirilmesi, coğrafi işaretin kullanımının sadece kullanım hakkına sahip üreticilere bırakılmasının sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Üreticiler çerçevesinde farklı bir açıdan bakmak gerekirse, taklit ürünleri gerçek üne sahip doğru ürünler gibi satan üreticiler, tüketicilerin o ürüne duydukları ilgiyi ve satın alma isteğini haksız olarak gasp etmiş olacaklardır ve ürünün gerçek üreticilerinin satmaları gereken ürün hacmini ele geçirecek, gerçek üreticilere ait olan pastadan haksız bir kazanç elde ederek, haklı üreticilerin kazançlarını ellerinden çalacaklardır. Dolayısıyla böyle bir haksız kullanımın engellenmemesi doğrudan tüketiciye zararlı olduğu gibi, ürünü üreten haklı üreticinin de ciddi şekilde zarar görmesine sebep olmaktadır.

Coğrafi işaretleri konu alan, 2081/92 sayılı AT tüzüğünde, *“Son yıllarda, tüketicilerin, gıda ürünlerinin kalitesine, miktarından daha büyük bir önem vermeye meylettikleri gözlemlenmiştir.”* denmektedir. AB mevzuatında yer bulan bu ibarenin doğruluğu tartışma götürmez bir gerçektir.

Her geçen gün tüketiciler, satın aldıkları ürünleri, insan sağlığına etkileri ve kaliteleri açısından daha çok incelemekte ve alacakları ürünlerde, denetlemenin, sıhhi şartların, hijyenin varlığıyla daha çok ilgilenmektedirler. Özellikle medyada da sık sık yer alan, hormonlu, ilaçlı ürünler ve genetik olarak değiştirilmiş gıda ürünleri gibi bazı spekülasyonlar, deli dana hastalığının yarattığı sansasyon, tüketicileri bu konularda çok daha hassas olmaya itmektedir.

Bu çerçevede tüketiciler ürünlerin kalitesi ve nereden geldikleriyle, kim tarafından nerede üretildiğiyle daha fazla ilgilenmekte, dolayısıyla ürünün coğrafi orijini de önemli öğeler arasında daha çok yer almaktadır.

Bu noktada Türk insanının coğrafi işaretle ilişkisi bağlamında dikkat çekilmesi gereken bir husus da, Türk insanının yeni gittiği bir şehirde, herhangi bir turistik gezisinde mutlaka gittiği o yörenin özellikli ürünleriyle ilgilenmesi, o yörede meşhur olan yiyecek, içecek, el sanatı ürünleri gibi ürünlerine ulaşmak istemesidir. İnsanımızdaki bu genel temayül coğrafi işaretlerle ilgili ülkemizin en önemli sermayesidir.

Coğrafi işaret korumasının doğuşuna yöneldiğimiz zaman, gelişmelerin bir ihtiyacı karşılamak, bir takım haksızlıkları ve ihlalleri engellemek yönünde ortaya çıktığı görülmektedir. Pek çok ülkede coğrafi işaret koruması bu şekilde gelişmiştir. Katma değere sahip olan bir ürünün getirdiği ekstra menfaat, ürünü taklit eden üreticilerin verdiği zarardan korumak amacıyla, haklı üreticiler tarafından korunmaya alınmak istenmiş ve bu çerçevede gerekli kanuni korumanın oluşturulması için harekete geçilmiştir.

Coğrafi işaret denildiğinde ilk akla gelen ülkelerden olan Fransa'da coğrafi işaret kavramının doğuşuna baktığımızda da yine benzer bir durum görülmektedir. 19. yüzyılda Avrupa şarap üreticilerini derinden sarsan üzüm bağlarına musallat olan "phylloxera" salgını felaketi sonuç itibariyle coğrafi işaret korumasını gündeme getirmiştir.

Bu salgın ile birkaç on yıl içerisinde çoğu üzüm bağları kaybolmuş ve oluşan hasarın giderilmesi için çok ciddi eforlar harcanması gerekmiştir. Örneğin Cognac bölgesinde üzüm bağları 300.000 hektarlık bir alan tutmasına rağmen bu salgın sonrasında söz konusu alan 40.000 hektara kadar düşmüştür.¹

Bu durum şarap ve sert içkiler üretimine ciddi darbeler vurmuş ve halkın talebini karşılayacak bir arz oluşturulamamıştır. Bu eksiklik ise bir takım şahıslar ve firmalar tarafından kullanılarak coğrafi işarete konu olan ürünlerin yerine onları tutacak bir takım ürünler üretilmiş, taklit ürünler piyasaya sürülmüş ve bunlar gerçek ürünler olarak pazarlanmaya çalışılmıştır.

En büyük tehdit altında kalan ülkelerin yetkilileri milli değerlerini korumak amacıyla bir koruma arayışına girmişlerdir. Fransa, 1 Ağustos 1905 yılında, en çok

¹ GIRARDEAU, Jean-Marc, "The Use of Geographical Indications in a Collective Marketing Strategy", *WIPO Symposium*, No: 764, Somerset West, 1999, s.70.

etkilenen ülke olarak bu tehdide karşı bir kanun yürürlüğe koymuştur. Bu kanun ve ilgili mevzuat daha sonra yeri geldikçe ele alınacaktır.

Fransa gibi İtalya da köklü coğrafi işaret kültür ve tarihine sahip ülkelerden biridir. Parma peyniri olarak nitelendirilen “Parmigiano-Reggiano” veya “Parmesan peyniri”, 1612 yılında yayınlanan bir kanun ile koruma altına alınmış ve sadece Parma’da üretilen ve yıllandırılan peynirlerin Parmesan ibaresini kullanabilmelerine müsaade edilmiştir. 1751’de Parma peynirleriyle Milan’da üretilen peynirlerin karıştırılmasını önlemek amacıyla Parmesan peynirinin etiketlenilerek piyasaya sürülmesi şart koşulmuştur.

Görüldüğü gibi coğrafi işaret korumasının dünyada gelişimi birkaç yüzyıl öncesine ulaşmaktadır. Bu ülkelerde bu korumaya sahip ürünlere yönelik çok önemli geleneksel bir ilgi vardır ve bu ürünler artık kendi ülke sınırlarının da dışına taşarak dünyanın pek çok ülkesinde tanınan ve aranan ürünler arasında yer almaktadırlar.

1.2 Coğrafi İşaretin İşlevleri Ve Ekonomik Değeri

Coğrafi işaretlerin işlevlerini detaylı olarak açıklamadan önce bu konuda Avrupa Toplulukları Adalet Divanının (ATAD) Sekt Davası ile ilgili kararında belirttiği aşağıdaki görüşe yer vermek faydalı olacaktır: *“Coğrafi işaretler, ürünün kaynaklandığı coğrafi bölgeyi garanti eder, ürünün kalitesine delil teşkil eder, ürünün sahip olduğu ünü artırır ve yanıltıcı bilgiye karşı üretici ve tüketicileri korur.”*

Yukarıdaki alıntıda yer alan işlevler gerçekten de coğrafi işaret korumasının sahip olduğu fonksiyonları genel anlamda ifade etmektedir. Bu işlevlere ürün açısından bakıldığında, ürünün kaynaklandığı yöreyi, ürünün belli bir kaliteye sahip olduğunu, denetlendiğini ifade ederek ürünün mevcut ününün zarar görmesini engelleyen coğrafi işaretler aynı zamanda üretici açısından da ürünün kalitesine dair

ciddi bir gösterge vazifesi görür. Ayrıca üreticilerin bazı haksız müteşebbisler tarafından haksız rekabete uğratılmalarını da engeller. Ancak gerçek hak sahibi olan üreticilerin kullanabildiği bu hak ile haksız rekabetle mücadele anlamında ciddi bir adım atılmış olmaktadır. Tüketici açısından bakıldığında da, tüketicinin meylettiği coğrafi işarete konu ürünün sahip olduğu özellikler ve kalitenin, aldığı üründe gerçekten bulunmasını temin eder.

Söz konusu dava karar metninde yer almamakla birlikte coğrafi işaretlerin işlevleri arasında belki de en önemlisi olan bölgesel kalkınmaya yönelik olumlu etkileri de burada zikretmek gereklidir. Özellikleri ve kalitesi belli bir yöreden kaynaklanan ürün, tüketiciler tarafından ayrıcalıklı olarak talep edilmeye başlandığında bu ürün artık benzerlerinden ayrılır ve daha çok gelir kazanılmasını sağlar. Bu durumdan faydalanmak isteyen diğer üreticiler de ilgili yöreye giderek o ürünü orada üretmeye başlarlar. Çünkü ilgili üründe o coğrafi işareti kullanabilmenin en önemli şartı üretimle ilgili bir takım aşamaların söz konusu yörede geçmesidir. Bu da terk edilmeye yüz tutan pek çok kırsal kesimdeki yerleşim yerlerindeki mevcut göçün geri çevrilmesini, aksine o bölgeye daha fazla akın olmasını sağlayacak bir faktördür.

Örneğin Portekiz'e ait bir menşe ad olan "Terrincho" peyniri, Tras os Montes yarı dağlık bölgesinde koyun sütünden üretilen bir peynirdir. Terrincho kooperatifi yılda 150 000 litre süt toplar ve 30 ton peynir üretir. Yıllık olarak toplam 9 ay faaliyet gösterir ve 13 kişinin istihdamını sağlar. Eğer bu ürün menşe ad olarak korunmasıyla sıradan peynire göre daha yüksek bir fiyata satılamasaydı bu çalışan kişiler bu dağlık bölgeyi terk eder ve büyük kentlere göç ederlerdi.

Eğer coğrafi işaretler iyi bir koruma sistemine sahip olursa ve uygun amaçlarla kullanılırlarsa, büyük ekonomik değere sahip çok verimli bir pazarlama aracı olabilirler.² Gerçekten de hemen hepimiz aldığımız bir ürünün nerede üretildiğine, o ürünün o bölgeyle meşhur olup olmadığına dikkat ederiz.

² ADDOR, Felix ve GRAZIOLI, Alex, "Geographical Indications beyond Wines and Spirits", s. 1

Tüketicilerdeki bu meyil, ürünlerin pazarlanmasında coğrafi işaret ibaresi yani ürünün belli bir yöreye ait olduğunu ve o yörenin de bu ürünle meşhur bir yöre olduğunu ifade eden bir ibare, söz konusu ürünün pazarlanmasında ciddi bir araç olmak durumundadır.

Coğrafi işaretler aynı zamanda ürünlerin farklılaştırılması, pazarın farklılaştırılması anlamında da önemli bir rol oynar. Herhangi bir ürün sınıfında bir ürünün sırf belli bir yörede üretilmesinden dolayı benzer ürünlerden tamamen farklı olarak değerlendirilmeye tabi tutulmasını sağlayan coğrafi işaretler bu açıdan da ciddi bir ekonomik değere sahiptir.

Coğrafi işaretlerin ekonomik değeri çerçevesinde değerlendirilecek en önemli faktörlerden biri de coğrafi işaretlerin ihracata olan katkısı ve bu anlamda sağladığı ekonomik katma değerdir.

Buna örnek olmak üzere Meksika'nın Tekila (Tequila) içkisi ele alınabilir. Meksika sert içkiler endüstrisi, coğrafi işaret ve marka korumalarından yaygın olarak faydalanmakta olup ülkenin en dinamik ihracat aktivitelerini gerçekleştirmektedir. Bu hedefe Meksikalı yetkililerin dış pazarlarda kendi ülkelerine ait coğrafi işaretleri yeterince korunmasında muvaffak olmalarıyla kavuşmuşlardır. Coğrafi işaret koruması vasıtasıyla sahip olunan hakların ortaya çıkardığı finansal faydalara ilişkin olarak en iyi örnek Meksika'nın Tekila ile ilgili olarak yaşadığı tecrübedir. Tekila ihracatının artmasına paralel olarak ürünün ülkedeki değeri de artmış o sektörde faaliyet gösteren Meksikalı üreticilerin karları büyük oranda artış sağlamıştır.³

Coğrafi işaretlerin sağladığı ekonomik katma değeri görmek açısından Fransa örneği çok önemlidir. Şarap ve sert içkilere ilişkin 467 tescilli coğrafi işareti olan Fransız şarap ve alkollü içki üretiminin %52'si bir coğrafi işaret korumasına sahip olarak üretilmektedir. 75.000 çiftlik ve üretici coğrafi işarete konu ürünleri üretmektedir. Bu sayılar çerçevesinde Fransa'nın sadece şarap ve sert içkilere ait

³ DTÖ Belgesi. WT/TPR/S/97, 15 Mart 2002 para. 226-227

coğrafi işarete konu ürünler ile elde ettiği yıllık gelir 15.6 milyar Euro'dur. Fransa'nın tüm ürünlere yönelik coğrafi işaretlerden elde ettiği yıllık gelir 18,75 milyar Euro'dur.

Bu aşamada son olarak coğrafi işareti bulunduran ürünlerin benzerlerinden fiyat politikaları açısından nasıl bir farklılığa sahip olduğunu da ifade etmek gerekir. Fransa'nın Champagne bölgesinde yetiştirilen üzümlerden yapılan bir köpüklü şarap etiketindeki Champagne coğrafi işaret ibaresi ile 40\$ civarında alıcı bulurken herhangi bir köpüklü şarap olan Korbel California Champagne 12\$ ile fiyatlandırılmaktadır. Aradaki 28\$'lık ücret farkı ürünün kaynaklandığı yöreden dolayısıyla coğrafi işaret korumasından elde ettiği bir katma değerdir.

Coğrafi işaret korumasının sağladığı kar artışlarını örnekleyebilecek pek çok ürün vardır. İtalyan "Toscana" zeytinyağları sıradan ticari zeytinyağlarına göre %20 daha fazla fiyatla satılabilmektedir. Daha da çarpıcı bir örnek olan Bresse tavuk eti, serbest olarak doğal şartlarda beslenen tavuklardan elde edilir ve normal tavuk etine göre 4 kat daha yüksek fiyatla satılabilmektedir. Benzer şekilde Fransız Comte peyniri için kullanılan süt normalden %10 daha fazla ücretle satılabilmektedir. İnek sütünden üretilen peynir Jura dağlık bölgesinden elde edilir ve yarı dağlık bir iklimi vardır. 6500 üretici 200 üretim kooperatifi 40 000 ton peynir üretmektedir.

29/10/1998 ile 10/12/1998 tarihleri arasında gerçekleştirilen bir anket ile Avrupa'nın 15 Üye Ülkesindeki 16214 kişi ile görüşülmüş ve aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

- Soru: Coğrafi kaynağı garantili olan ürünler %10 daha pahalı olsaydı satın alırdınız mı?
 - %43 evet cevabı verdi
- Soru: Coğrafi kaynağı garantili olan ürünler %20 daha pahalı olsaydı satın alırdınız mı?
 - %19 evet cevabı verdi

- Soru: Coğrafi kaynağı garantili olan ürünler %30 daha pahalı olsaydı satın alır mıydınız?
 - %31 evet cevabı verdi

1.3 Coğrafi İşaretlere İlişkin Kavramlar Ve Mevcut Karmaşa

Daha önce de belirttiğimiz gibi “coğrafi işaret” ibarelerinin bizzat kendisi konu hakkında bilgi sahibi olmayanlarca anlamı kolayca anlaşılamayan kapalı bir ifadedir. Orijinalinden doğrudan tercümeden kaynaklanan bu zorluk, coğrafi işaret yerine yöresel ürün işareti gibi bir ibare ile giderilebilir.

Türk mevzuatında coğrafi işaretlerin çeşitleri olarak ortaya konmuş olan menşe adlar ve mahreç işaretleri ibareleri de yine ilk duyanlar için neyin kastedildiğinin anlaşılması oldukça zor olan ve aynı zamanda öğrenme boyutunda da hangisinin neyi kastettiği kolaylıkla karıştırılabilen ve ayrımının öğrenilmesi zor iki ibaredir.

Menşe ibaresi sözlük anlamı ile kaynak, kök, orijin manalarına gelmekte olup menşe ad, üretilmesi, işlenmesi ve hazırlanması gibi tüm aşamalarının, ilgili coğrafi yörede geçmesi zorunlu olan ürünler için kullanılan coğrafi işaret çeşididir. Bu durumda ürün ile coğrafi yöre arasındaki bağ son derece kuvvetlidir. Ürün, kendine ün ve tüketici tarafından aranan bir ürün olmasını sağlayan özelliklerini doğrudan söz konusu coğrafi yöreden alır. Bu çerçevede ürünü üretecek tüm üreticilerin ilgili coğrafi yörede mukim olması ve üretimi orada gerçekleştirmesi mecburidir.⁴

Mahreç ibaresi de sözlük anlamı olarak çıkış yeri, kaynak, orijin ve kök manalarına gelmekte olup mahreç işareti olarak nitelendirilen diğer coğrafi işaret çeşidinde ise ürün ile coğrafi yöre arasındaki bağ, üretim, işleme ve hazırlama

⁴ 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunmasına İlişkin KHK, Madde 3 (3)

aşamalarının en azından biriyle ilgili olmalıdır. Dolayısıyla bu aşamalardan en az birinin o yöreden kaynaklanması ve orada gerçekleştirilmesi zorunludur.⁵

Terimsel olarak ilginç bir durum 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin İngilizce tercümesinde rastlanmaktadır. İngilizce tercümede coğrafi işaret için “geographical signs”, menşe ad için “designation of origin” ve mahreç işareti için de “geographical indications” ibaresi kullanılmaktadır. Mevcut literatürdeki araştırmalar sonucunda “geographical signs” şeklinde bir kullanıma hiçbir yerde rastlanılmamıştır. Ancak bu enteresan durumun ortaya çıkmasının en önemli sebebi konu ile ilgili uluslar arası platformdaki mevcut terminoloji karmaşasıdır.

Genel olarak bakıldığında uluslar arası platformda ve literatürde menşe adları ve mahreç işaretlerini kapsayacak şekilde coğrafi işaret kavramının karşılığı olarak “Geographical Indications” ibaresi kullanılmaktadır. Ancak konu içerisinde incelendiğinde mahreç işaretlerinden bahsedilirken de yine “Geographical Indications” ibaresi kullanılır. Ayrıca “Indications of Source” ibaresi de mahreç işareti için kullanılmıştır ancak hali hazırda yoğun olarak kullanımı devam etmemektedir. Menşe ad için ise “Designation of Origin” ibaresi ile birlikte aynı zamanda “Appellations of Origin” ibaresi de kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türk mevzuatının İngilizce tercümesinde menşe adlar ve mahreç işaretlerine ilişkin tercüme genel uluslar arası uygulamaya uygundur.

Önceki paragrafta özetini ifade ettiğimiz bu kavramsal karmaşanın ana kaynağı, coğrafi işaretlerle ilgili olarak bugüne kadar gerçekleştirilen uluslar arası Anlaşmalarda, ulusal mevzuatlarda sürekli olarak birbiriyle uyumlu olmayan tutarsız terminolojilerin kullanılmış olmasıdır.

Paris Sözleşmesi ve 1891 tarihli Eşyalar Üzerinde Sahte ve Aldatıcı Mahreç İşaretlerinin Engellenmesi Hakkında Madrid Anlaşması’nda mahreç işareti için

⁵ 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunmasına İlişkin KHK, Madde 3 (5)

“indications of source” ibaresi kullanılmaktadır. “Menş e adı” terimi ise Menş e Adların Korunması ve Uluslararası Tesciline Dair 1958 tarihli Lizbon Anlaşması’nda kullanılmaktadır. Bu Anlaşmada geçen menş e ad ibaresi için de “appellations of origin” ibaresi kullanılmıştır. TRIPs Anlaşmasında ise coğrafi işaret ibaresi için “geographical indications” ibaresi kullanılmış ve mahreç işaretinin özelliklerini taşıyacak şekilde tanımlanmıştır. 2081/92 sayılı AT Tüzüğünde ise menş e ad ve mahreç işareti ayrımı yapılmış ve bunlar için sırasıyla “designation of origin” ve “geographical indication” ibareleri kullanılmıştır. Bu çeşitli Anlaşma ve mevzuatlarda geçen tanımların ayrıntılı açıklamalarına yeri geldikçe ileride değ inilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

COĞRAFI İŞARETLERE İLİŞKİN TÜRK MEVZUATININ İNCELENMESİ, UYGULAMADA KARŞILAŞILAN PROBLEMLER VE GİDERİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

2.1 Giriş

Genel olarak Türk kültür ve tarihi düşünüldüğünde, bütün dünyaca kabul gören bir anlayış olarak, Türklerin köklü tarihi ve kültürel gelenekleri olduğu ve ciddi bir zenginliğe sahip olduğu kanaati hemen herkeste mevcuttur. Gerçekten de Türk kültürü, tarihi özellikleri, coğrafi ve doğal kaynaklarının zenginliği, beşeri faktörlerinin katkısı ile yöresel üne kavuşmuş pek çok ürüne sahiptir. Özellikle el sanatlarında ve gıda ürünlerinde pek çok bilinen ve aranan Türkiye'ye mahsus ürünler vardır.

Dünyaca ünlü halılarımızdan Isparta halısı, Hereke halısı, Bünyan halısı, Milas halısı gibi örnekler ülkemizin çok önemli zenginlikleri arasında yer almaktadır. Benzer şekilde Erzincan tulum peyniri, Kayseri Pastırması, Afyon kaymağı, Malatya kayısı gibi farklı ürün sınıflarındaki pek çok ürünümüz de coğrafi işaret korumasına konu olan zenginliklerimizdendir. Bu örnekler çok daha fazla arttırılabilir.

Hali hazırda mevcut 64 adet tescilli coğrafi işaret bulunmakta olup tescil işlemleri henüz devam eden 50'ye yakın coğrafi işaret başvurusu vardır. Yüzün üstünde bir coğrafi işaret rakamı coğrafi işaretler konusunda iddialı pek çok ülkeye göre çok yüksek bir rakamdır. Henüz başvurusu yapılmamış olan ve coğrafi işaret korumasını hak eden pek çok sayıda ürüne sahip olduğumuz düşünüldüğünde Türkiye'ye ait coğrafi işaretlerin 250-300 gibi rakamları bulması çok mümkündür.

Mevcut bu zenginliğe rağmen, coğrafi işaret konusundaki üreticiler ve tüketiciler nezdindeki bilinç incelendiğinde bu konunun ilgili taraflarca hemen hiç

tanınmadığı, önemi ve faydaları hakkında ciddi bilgiye sahip olunmadığı ve kamuoyunda sahip olunan mevcut kanaatin zayıf olmasının yanında ciddi yanlışlıklarla dolu olduğu gözlemlenmektedir.

Bu bilincin az olmasında önemli bir etken, coğrafi işaret ibaresinin halk dilinden uzak ve tam olarak ne kastettiğinin anlaşılması zor olan bir ibare olmasıdır. Bu ibare yerine coğrafi kaynak işareti koruması gibi daha kolay anlaşılır bir ibare resmi dilde yer alırsa bilincin kolay ve hızlı oluşmasına faydalı olacağı düşünülebilir. Ayrıca konunun amacı olarak yöresel ürünlerle ilgili olarak üretici ve tüketicilerin menfaatlerinin korunması belirlenebilir.

Kamuoyundaki bilinç, coğrafi işarete konu ürünlerle ilgili korumayı coğrafi işaret tescilinden ziyade “patent hakkını almak” yada “patentini almak” gibi kavramlarla ifade edecek düzeydedir. Şekli bir hata olmakla kalmayan kamuoyunun bu bilinç düzeyinde ayrıca coğrafi işaret tescili alınan bir ürünün yalnızca tescil sahibi tarafından kullanılabileceği veya coğrafi işareti, ürünlerinde kullanan tüm üreticilerin tescil sahibi tarafından denetlenip baskı altına alınabileceği, bu kullanımlardan tescil sahibinin para kazanabileceği gibi kanaatler bulunmaktadır. Hatta kimi tescil sahipleri ellerindeki tescil belgesini sadece reklam aracı olarak görmektedir. Kimi kamu kurumları da konunun özünden ve ruhundan uzak bir yaklaşım izleyerek, biz yöremiz için bir iş yaptık diyebilmek adına hareket etmekte, ellerindeki tescilin önemi ve etkileri hakkında bir fikir sahibi olmamaktadırlar. Yetkili mercilerden bu tip hak ve ayrıcalıkların elde edilemeyeceğinin açıklanmasından sonra başvuru sahibi adaylarının başvuru niyetlerinden çoğu zaman vazgeçtikleri görülmektedir.

Ancak bu konuda ulusal bir kampanya düzenlenerek, coğrafi işaret korumasının mahiyeti, üreticiler ve tüketiciler açısından faydaları, bölgesel kalkınmaya ve ülke ekonomisine katkıları hususunda tüm Türk vatandaşlarının bilinçlendirilmesi çok ciddi faydalar doğurabilecektir.

Bu kampanya kapsamında bir ‘‘coğrafi işaretler fuarı’’ düzenlenerek bu fuara tüm yörelerimizdeki yerel üreticiler davet edilebilir ve yöresel üne sahip farklı kalite ve özelliklere sahip ürünlerini bu fuarda sergilemeleri istenebilir. Fuar çerçevesinde söz konusu ürünler halkın ziyaretine açılarak bu ürünlerin kamuoyu nezdindeki bilinirliği artırılabilir. Coğrafi işarete konu olabilecek bu ürünlerin, benzer ürünlerden farklı olarak sahip oldukları kalite ve özellikler kamuoyuna bu vesile ile aktarılabilir. Bu şekilde tüketicinin bilinçlendirilmesi sağlanırken tüketicinin yöresel ürünlere daha çok ilgiyle yaklaşması sağlanabilecektir.

Üreticilerin bilinçlendirilmesi anlamında da fuara katılan üreticiler yetkili merciler tarafından seminer programları çerçevesinde coğrafi işaretlerin önemi ve faydaları konusunda aydınlatılabilirler. Coğrafi işaret koruması ile ürünlerinin daha yüksek fiyatla ve daha çok miktarda satılabileceği, bu korumanın yörelerinin gelişmesine katkıda bulunacağı üreticilere aktarılarak üreticinin bilinçlendirilmesi mümkün olabilecektir. Böylece aynı ürünü üreten üreticiler bir araya gelerek toplu menfaatlerini korumak adına bir arada hareket edebilirler ve coğrafi işaret başvurusunda bulunabilirler.

Bu fuarlar büyük şehirlerde genel olarak tüm yörelerimizin ürünlerini kapsayacak şekilde düzenlenebileceği gibi taşra kentlerinde de daha küçük boyutlu olarak gerçekleştirilebilir. Ayrıca konu ile ilgili olarak medya organlarında bir takım haber ve programlar düzenlenmesi sağlanarak kamuoyunun konuya ilgisi daha yoğun olarak çekilebilir. Yine paralel olarak bir takım reklam imkanlarından da faydalanılabilir.

Bu şekilde yapılacak bir ulusal çalışma ile yöresel ürünlerimizin yurt çapında daha çok bilinir ve aranır hale gelmesi sağlanacak, bu ürünü üreten üreticilerin daha çok gelir elde etmesi ile yörelerin gelirlerinin artması sağlanarak bölgesel kalkınmaya ciddi katkılar sağlanmış olacaktır. Yurt çapında gerçekleşecek olan bu genel bilinç ve yöresel ürünlerle ilgili olarak geliştirilen ün kavramı mutlaka yurt

dışında da yankısını bulacak ve çeşitli yöresel ürünlerimizin yurt dışına ihraç miktarı çok miktarda arttırılacak ve ülkemizin elde ettiği gelire faydalı olacaktır.

Burada genel olarak özetlediğimiz tarzda bir kampanya İngiltere’de düzenlenmiş olup hali hazırda benzer çalışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede incelendiğinde İngiltere, Türkiye ile benzer özellikler göstermektedir. 1993 senesinde yürürlüğe giren 2081/92 sayılı AT Tüzüğü ile AT bünyesinde korunmaya başlayan coğrafi işaretlere, İngiliz yetkililerin başlangıçtaki yaklaşımı soğuk olmuştur. Buna en büyük sebep olarak coğrafi işaret koruması ile bir takım özel teşebbüslerin zarar görebileceği, ticaretin serbest olarak gerçekleştirilmesinin engellenebileceği gösterilmiştir.

Ancak zaman içinde İngiliz yetkililer coğrafi işaret korumasının ulusal ekonomilerine ve yöresel üreticilere sağlayabileceği katkıları gördükten sonra bu konuya ciddi olarak eğilmişler ve yurt çapında bu bilinci arttırmaya yönelik kampanyalar ve tanıtım faaliyetleri düzenlemişlerdir. Böyle bir bilinçlendirme kampanyasına ihtiyaç duyulmuştur çünkü İngiliz kültüründe coğrafi işaret koruması Türkiye’dekine paralel olarak pek bilinen bir konu değildir. Fransız, İtalyan ve İspanyol kültürlerinde yer alan bu kuvvetli bilinç Türkiye gibi İngiltere’de de gelişmemiştir. Ancak konunun önemine vakıf olan İngiliz hükümet yetkilileri konuya çok ciddi olarak eğilmiş ve gerekli çalışmalarını yürütmüşlerdir. Benzer çalışmaların Türkiye’ye sağlayacağı faydaların da büyük olacağı düşünülmektedir.

2.2 Türk Coğrafi İşaretler Mevzuatının Tarihsel Gelişimi

1995 senesine kadar coğrafi işaretlere ilişkin koruma Türk Ticaret Kanununun “Haksız Rekabet Hükümleri” çerçevesinde düzenlenmekte idi. “*Haksız rekabet, aldatici hareket veya hüsnüniyet kaidelerine aykırı sair suretlerle iktisadi rekabetin her türlü suiistimalidir.*” hükmüne amir olan 56 ncı Madde ile söz konusu koruma sağlanmaya çalışılmıştır.

Coğrafi işaretlerle ilgili dolaylı bir koruma ise Marka Hukuku çerçevesinde sağlanmıştır. 1995 senesine kadar yürürlükte kalmış olan 551 sayılı Markalar Kanunu'nun 5 nci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde *“Halkı aldatacak mahiyette olan işaretler, ezcümle markanın tescilini isteyen kimseye ait olmayan tasdikname, diploma, takdirname, madalya gibi hususları ihtiva eden veya yabancı mahsul ve mamulatin Türkiye için Türk mahsul ve mamulatinin yabancı memleketlerde istihsal ve imal edildiği zannını uyandıracak surette tertip edilen yahut markanın tescilini isteyen kimsenin ikamet, istihsal, imal veya ticaret mahalli ile ilgisi bulunmayan menşe işaretlerini havi işaret ve adlar”*ın marka olarak tescil edilemeyeceği hükme bağlanmıştır.

Aynı Kanunun 6 ncı maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi, *“münhasıran markanın üzerine konacağı eşyanın çeşidi, cinsi, vasfı, miktarı, kıymet ve **menşei**, sevk ve tahsis olunduğu yeri veya zamanı gösteren işaret ve kayıtlardan ibaret bulunan markalar marka olarak tescil edilemez”* hükmünü içermektedir. Bu hükümde geçen menşei ibaresi ile coğrafi işaretlerin korunmasına yönelik bir koruma tesis edilmiş olmaktadır.

Marka Uzmanı Asu Yıldız Coşkun'un uzmanlık tezinde *“551 sayılı Markalar Kanunu ile coğrafi işaretler tescil yoluyla korunmamış, başka bir sınai hak olan marka olarak tescili ve kullanımının önüne geçilerek koruma sağlama yöntemi seçilmiştir. 551 sayılı Kanun'un esas amacı tüketiciyi korumak olduğundan, tüketicilerin yanıltılmasının önlenmesi hedeflenmiştir.”* denilmektedir. Dolayısıyla marka kanunu ile sağlanan bu koruma üreticilerin haklarını ve ürünün tür adına dönüşmesini engelleme yönünde bir fayda sağlamamaktadır.

08.06.1995 tarihli ve 4113 sayılı Kanun'un verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulu'nca 24.06.1995 tarihinde kararlaştırılan ve 27.06.1995 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (555 sayılı KHK), KHK'nin Uygulama

Şeklini Gösterir Yönetmelik ve 4128 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesi hükümleri kapsamında coğrafi işaretler tescil yoluyla koruma altına alınmıştır.

2.3 Coğrafi İşaretler Mevzuatının Mevcut Durumu

27.06.1995 tarihli bu düzenleme ile coğrafi işaret koruması 1995 senesine kadar mevcut haksız rekabet hükümleri ve marka hukuku bağlamında korunma çerçevesinden çıkarak tescil ile korumaya yönelik daha etkin ve sağlıklı bir yasal altyapıya kavuşmuştur. 555 sayılı KHK'nin 6 ncı maddesi ile coğrafi işaretlerin tescili için yetkili merciin Türk Patent Enstitüsü olduğu belirlenmektedir.

2.3.1 Amaç, Kapsam ve Korumadan Yararlanacak Kişiler

555 sayılı KHK 1 inci madde ile KHK'nin amaç ve kapsamı, bu KHK' da yer alan tanım ve koşullara uygun her türlü ürünün coğrafi işaretlerle korunması olarak belirlenmiş olup bu maddede ayrıca korumadan faydalanabilecek ürün çeşitleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

- doğal ürünler,
- tarım ürünleri,
- maden ürünleri
- el sanatları ürünleri
- sanayi ürünleri

Bu listenin incelenmesiyle 555 sayılı KHK'nin hiçbir ürün sınıfını dışarıda bırakmayacak tarzda bir ürün aralığı belirlediği anlaşılmaktadır. Bu durum daha sonra inceleyeceğimiz TRIPs ve Lizbon Anlaşması çerçevesinde de bu şekilde düzenlenir ve herhangi bir ürün ayırımına gidilmez. Ancak TRIPs ile şarap ve alkollü

içeceklere diğer ürünlerden daha fazla miktarda bir koruma sağlanmaktadır. AT mevzuatında ise sadece belli sınıflara dahil olan gıda ve tarım ürünleri ile şarap ve sert içkiler koruma altına alınabilmektedir. Bazı AB üyelerinde bu korumanın kapsamının genişletilmesi yönünde talepler vardır ancak henüz bir gelişme sağlanamamıştır.

2 nci maddede ise söz konusu KHK ile sağlanan korumadan aşağıdaki listede yer alan kişilerin faydalanabileceği ifade edilmiştir.

- TC vatandaşları,
- TC sınırları içinde ikametgahı olan gerçek ve tüzel kişiler,
- TC sınırları içinde sınai ve ticari faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişiler,
- Paris Sözleşmesi veya DT'n kuran Anlaşma hükümleri dahilinde başvuru hakkına sahip kişiler
- Yukarıda sayılanlar arasında yer almamakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti uyruğundaki kişilere kanunen veya fiilen coğrafi işaret koruması tanıyan devletlerin uyruğundaki gerçek veya tüzel kişiler de karşılıklılık ilkesi uyarınca Türkiye'de coğrafi işaret korumasından yararlanır.

Korumadan faydalanabilecekleri belirleyen 2 inci maddeden farklı olarak 7 inci madde başvuru hakkına sahip olan kişileri dolayısı ile tescil sahibi olabilecekleri aşağıdaki gibi belirlemiştir:

- Söz konusu ürünün üreticisi olan gerçek veya tüzel kişiler,
- Tüketiciler dernekleri,
- Konu ve coğrafi yöre ile ilgili kamu kuruluşları

Bu noktada KHK'nin 7 inci maddesinde düzenlenen bu hüküm ile coğrafi işaret başvuruları sırasında sıklıkla sorun oluşturan durumları açıklamak yerinde olacaktır. Yukarıda listelendiği üzere KHK, ürünün üreticisi olan gerçek veya tüzel

kişilerin coğrafi işaret tescili için başvuru hakkına sahip olmalarını sağlamıştır. Ancak bu durum tescil işlemleri sırasında ve sonrasında bir takım rekabete ilişkin problemlerin doğmasına sebep olmaktadır.

Bir coğrafi işaret tescili tek bir gerçek veya tüzel kişiye verildiği takdirde, ürüne ait tüm bilgi ve belgeler, denetleme mekanizmasının içeriği gibi çok önemli bir takım özellikler o ürünün üreticisi olan tek bir üretici tarafından belirlenmektedir. Bu tarz başvurularda başvuru sahibi denetleme mekanizmasına sadece kendi personelinin katılmasını düzenlemeye çalışmakta, ürünün üretim metodu olarak firmalarının ürüne ilişkin reçetelerinin uygulanmasının zorunlu olduğunu, üretim için kendilerinden izin alınması gerektiği gibi haksız rekabete yol açabilecek bir takım düzenlemeleri resmileştirmek istemektedirler.

Tamamen tarafsız ve doğru bir tescil gerçekleştirilmiş olsa bile söz konusu ürünün sektöründe rekabet içinde olan tek bir firma veya üreticiye bu tescilin verilmesi başlı başına haksız rekabeti engellemek için düzenlenmiş olan bir kanunun haksız rekabet ortaya çıkarmasına sebep olacaktır. Ayrıca bir kamu hakkı olan coğrafi işaret tescili ruhu itibariyle söz konusu üreten üreticilerin hemen hepsinin katılımıyla hazırlanması çok daha doğru olacaktır.

Bu konuda bir örnek vermek gerekirse, bir muz tescili ile ilgili olarak tescil sahibi, çeşitli yollarla “..... *Muzu patent hakkı sahibi*” olduğunu ifade ederek, bu durumu reklam ve olumlu imaj çizme aracı olarak kullanmaktadır. Bu tip bir uygulamanın diğer üreticiler için ciddi bir haksız rekabet doğuracağı açıkça ortadadır.

Bu değerlendirmeler ışığında tek başına gerçek ve tüzel kişilerin başvuru hakkı sahibi olmalarına müsaade edilmemeli ve ancak grup halinde hareket eden gerçek veya tüzel kişilerin başvuruları işleme konulmalıdır.

2.3.2 Tanımlar

Birinci bölümde, coğrafi işaretlerle ilgili genel olarak mevcut olan terminoloji karmaşasından bahsedilmiş ve uluslar arası ve ulusal mevzuatlarda kullanılan bir takım coğrafi işarete ilişkin terimler netleştirilmiştir.

Türk Mevzuatına baktığımızda konu ile ilgili olarak “coğrafi işaretler” ibaresinin bir şemsiye terim olarak “menşe adları” ve “mahreç işaretlerini” kapsayacak şekilde düzenlendiğini görmekteyiz.

3 üncü maddede coğrafi işaret, “*belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretler*” olarak tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi bu tanım hem menşe adları hem de mahreç işaretlerini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu tanım TRIPs Anlaşmasında yer alan coğrafi işaret tanımıyla hemen hemen aynıdır.

Aynı maddenin devamında ise coğrafi işaretlerin menşe ad olarak nitelendirilebilmesi için gereken özellikler belirlenmiştir.

- Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan, bölge veya çok özel durumlarda ülkeden kaynaklanan bir ürün olması,
- Tüm veya esas nitelik veya özellikleri bu yöre, alan veya bölgeye özgü doğal ve beşeri unsurlardan kaynaklanan bir ürün olması,
- Üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tümüyle bu yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması.

Bu tanımı incelediğimizde bir ibarenin bir ürün için menşe ad olarak kullanılabilmesi için, (1) ürünün belli bir yöreden kaynaklanması, (2) tüm veya esas niteliklerinin bu yöreden kaynaklanması ve son olarak da (3) üretim, işleme ve diğer işlemlerin bu yörede geçmesi zorunludur.

KHK'daki menşe ad tanımının, 2081/92 sayılı AT Tüzüğündeki menşe ad⁶ tanımı ile tıpatıp aynı olduğu dikkat çekmektedir. Lizbon Anlaşması'nın 2 nci maddesinde de menşe ad için buna benzer bir tanım yapılmıştır. Ancak Lizbon Anlaşması, 2 nci maddenin ikinci fıkrasında ürünle coğrafi menşei arasındaki bağa ürünün ününü de dahil etmiştir. Yani ürün, ününü kaynaklandığı coğrafi bölgeden almalıdır. Aslında bu ilave içerik açısından çok büyük bir farklılık teşkil etmemektedir. Çünkü ürünün ünü, ürünün niteliklerinden biridir. Lizbon Anlaşması'nda bu nitelik sadece vurgulanmıştır denebilir.⁷

Aynı maddenin devamındaki 4 üncü fıkrada *“üçüncü fıkrada belirtilen koşulları karşılayan ve belirli bir yöre, alan veya bölgeden kaynaklanan bir ürünü belirtmek için geleneksel olarak kullanılan güncel dilde yerleşmiş coğrafi veya coğrafi olmayan adlar da menşe adları olarak kullanılabilir.”* denilerek, bir yörenin ismi olmamakla birlikte geleneksel isimlerin menşe ad olarak tesciline müsaade edilmiştir. Bu durum, 2081/92 sayılı AT Tüzüğü'nün 3 üncü maddesinin 3 üncü fıkrasında da aynen bu şekilde düzenlenmiştir. Menşe adlara tanınan bu esneklik mahreç işaretlerine tanınmamıştır.

Ancak bu noktada mihenk taşı olarak işlev görebilecek olan TRIPs Anlaşmasında bu esneklik coğrafi işaret ibaresi kullanılarak tanınmış dolayısıyla hem menşe adların hem de mahreç işaretlerinin yöre ismi olmayan ibarelerden de oluşmasına imkan verilmiştir. Ulusal uygulamalarımız açısından mahreç işaretlerine de böyle bir esnekliğin mevzuatımızda verilmesi milli menfaatlerimize olacaktır. Böylece bir takım geleneksel adlara sahip ürünlerimiz, özdeşleştikleri yörenin ismini taşımasalar dahi mahreç işareti olarak tescil edilebileceklerdir. Aksi takdirde bu ürünler menşe ad tanımına uymadıklarından herhangi bir korumaya kavuşturulmaları mümkün olmayacaktır. Bu noktada ekonomik açıdan önemli bir örnek olarak “rakı” gösterilebilir.

⁶ Designations of origin

⁷ COŞKUN YILDIZ, Asu, Uzmanlık Tezi s. 109

Tarım Bakanlığı yetkilileri tarafından “rakı” içkisi coğrafi işaret koruması altına alınmak istenmekte ancak mahiyeti itibariyle mahreç işareti tanımına uyan bu ürünün önüne herhangi bir yöre ismi getirilmeden coğrafi işaret korumasına kavuşturulması mümkün değildir. Örneğin Tekirdağ Rakısı, Ankara Rakısı gibi ibareler mahreç işareti olarak tescil edilebilir ancak bu tip bir tescil rakı ibaresine bir koruma getirmeyecek olup ancak yöresel isimlerle birlikte kullanıldığında bir denetleme ve kovuşturmaya tabi olabilecektir. Tarım Bakanlığı ise ulusal menfaatlerimiz açısından esas önemli olanın rakı ibaresini korumak olduğunu ifade etmektedirler. Mevzuatımızdaki sadece menşe adlar için tanınan bu hakkın mahreç işaretleri için de tanınması ile bu problem çözülebilir.

Ancak bu tip bir düzenleme TRIPs Anlaşması hükümlerine uyumlu olsa bile AT mevzuatına uyum çerçevesinde müzakereler sürecinde eleştirilere maruz kalabilir. Bu aşamada AB yetkilileri ile bu durumun ulusal menfaatlerimiz açısından önemi anlatılarak, bu duruma TRIPs Anlaşmasında müsaade edildiği de ifade edilerek bir uzlaşma sağlanabilir.

KHK’ ya göre mahreç işareti 3 üncü maddenin 5 inci fıkrasının (a), (b), (c) bentlerinde tanımlanmıştır. Bu çerçevede bir ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adı aşağıdaki şartların karşılanması durumunda “mahreç işareti” göstergesini belirtir.

- Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan veya bölgeden kaynaklanan bir ürün olması
- Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibariyle bu yöre, alan veya bölge ile özdeşleşmiş bir ürün olması,
- Üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birinin belirlenmiş yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması.

Bu şekliyle mevzuattaki mahreç işareti tanımı 2081/92 sayılı AT Tüzüğündeki mahreç işareti tanımıyla tamamen aynıdır.

Bu noktada menşe adlar ile mahreç işareti arasında bir mukayese yapmak gerekirse aşağıdaki tablo faydalı olacaktır.

Menşe Ad	Bir yöreden kaynaklanan bir ürün olması	Esas niteliklerinin <i>tümünün</i> bu yöreden kaynaklanıyor olması	Üretim, işleme ve diğer <i>tüm</i> işlemlerin bu yörede gerçekleştirilmesi
Mahreç İşareti	Bir yöreden kaynaklanan bir ürün olması	Belirgin bir niteliği, ünü <i>veya</i> diğer özelliklerinin yöre ile özdeşleşmiş olması	Üretim, işleme ve diğer işlemlerden <i>en az birinin</i> bu yörede gerçekleştirilmesi

Tablodan da anlaşıldığı gibi menşe adlarda, ürün yöre ilişkisi mahreç işaretlere göre çok daha fazladır. Menşe adlarla işaretlenen ürünler ancak ilgili yörede mukim olan üreticiler tarafından üretilebilirler. Öte yandan mahreç işaretli ürünler için durum farklıdır. Hammadde, üretim, işleme, hazırlama ve diğer aşamalardan herhangi birinin o yörede gerçekleşmesi yeterli olacaktır. Geri kalan tüm işlemler başka yerlerde gerçekleştirilebilir.

Örneğin Malatya Kayısısı menşe adlara örnek bir ürün olarak, tüm üretim ve işleme aşamaları tescilde belirtilen yöre sınırları içerisinde gerçekleştirilmek zorundadır. İlgili yöredeki kayısı fidanları başka yörelerde yetiştirilerek elde edilen ürünler Malatya kayısısı olarak nitelendirilemez. Elde edilen ürün Malatya kayısısından daha kaliteli veya daha güzel özelliklere sahip olsa dahi bu ürün üzerinde Malatya kayısısı ibaresi kullanılamaz.

Bu bağın şiddeti bazı AB uygulamalarında gittikçe arttırılmaktadır. Örneğin bazı ürünlerin paketlenmesi işlemlerinin de ilgili yörede gerçekleştirilmesi şart olarak koşulmaktadır. Buna sebep olarak da ürünün yöre dışında paketlenmesinin ürünün kalite ve özelliklerine mahsurlar teşkil ettiği gösterilmektedir.

Mahreç işaretleri ile ilgili olarak İskoç Bifteği örnek verilebilir. İskoçya’da doğmuş ve yetişmiş olan sığırlardan temin edilmesi zorunda olsa da, bu sığırların kesim ve işleme faaliyetleri İskoçya’da yapılmak zorunda değildir. Bu sığırlar halen İspanya’da kesim ve işleme aşamalarından geçirilerek tekrar İskoçya’ya gönderilmekte ve pazara sunulmaktadır.

Mahreç işaretinin önemli bir özelliği, bir hammaddenin başka bir yöreden hatta ülkeden temin edilse dahi, hazırlama ve işlem basamaklarının belli bir yörede gerçekleştirilmesi ile o yöreye ait bir mahreç işareti olarak tescilinin mümkün olmasıdır. Bunu ilginç bir örnekle açıklamak gerekirse Tropikal ülkelerden getirilen avokado meyvesinin Ankara’da kurutulduğunu ve Ankara’nın kültür özelliklerine uygun olarak kompostosunun yapıldığını ve belli bir üne kavuştuğunu düşünelim. Bu durumda Ankara avokado kompostosu bir mahreç işareti olarak tescil edilebilir. Coğrafi işaretler teorisi ve mevcut mevzuatımız böyle bir uygulamaya imkan tanımaktadır.

Mahreç işaretleriyle ilgili yine ilgi çekici önemli bir nokta da bir ürünün mahreç işareti ile işaretlenebilmesi için o ürünün hammadde, üretim, işleme ve sair aşamalarının o yöreyle bir bağı olmasa dahi sadece ürünün o yöreyle özdeşleşmiş olması yeterlidir. Örneğin rakı içkisi için hammadde, üretim, işleme ve hazırlama gibi aşamaların Türkiye’de geçmesi gibi zorunluluk yoktur. Bir başka deyişle bu ürün başka bir ülkede de aynı hammadde ve üretim metotları kullanılarak üretilebilir ancak ürünün ünü itibarıyla bir Türk içkisi olarak bilinmesi dolayısıyla ürünün mahreç işareti olarak Türkiye’de tescili mümkün olup, diğer herhangi bir ülkede tescili mümkün değildir. Aynı durum Yunanistan’ın “uzo” isimli içkisi için de geçerlidir ve AB coğrafi işareti olarak koruma altındadır.

2.3.3 Genel Şartlar

555 sayılı KHK'nin 2 inci bölümü Genel Şartlar başlığıyla düzenlenmiş, 4 üncü madde ile bir ürünün menşe adı veya mahreç işaretinin korunmasının tescil ile sağlanacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de coğrafi işaretler koruması tescil sistemine dayanır. Pek çok ülkede mevcut olmayan bu tarz bir sistemin coğrafi işaretlerin gelişimi ve etkin faydalarının ortaya çıkartılması için verimli bir yol olduğu söylenebilir. Gerçekten de köklü coğrafi işaretler geçmişine ve kültürüne sahip AB ülkelerinde de bu koruma tescil sistemi ile sağlanır.

KHK'nin 5 inci maddesi aşağıda sayılanların coğrafi işaret olarak tescil edilemeyeceğini belirtmektedir.

- 3 üncü maddedeki menşe ad ve mahreç işareti tanımlarına uymayan adlar ve işaretler
- ürünlerin tür adı olmuş adlar ve işaretler
- ürünün gerçek kaynağı konusunda halkı yanıltabilecek olan bitki türleri, hayvan soyları veya benzeri adlar
- kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı işaretler
- 2 nci maddede sayılan ülkelerde korunmayan veya koruması sona ermiş veya kullanılmayan adlar ve işaretler

Bu madde ile genel olarak coğrafi işaretler kapsamına tanım olarak girmeyen ibarelerin koruma kapsamına alınamayacağı ifade edildikten sonra, tür adı haline gelmiş olan ad ve işaretlerin tescilinin mümkün olamayacağı ifade edilmiştir. Bu mesele ciddi tartışmalara yol açan bir konudur ve özellikle yurt dışında mahkemelere taşınmış pek çok dava vardır.

Zamanında coğrafi işaret tescili ile koruma altına alınmayan ibareler zaman içinde o ürünler ilgili benzer ürünler için de kullanılır hale gelir ve bu kullanım engellenmediği için git gide o coğrafi işaret ibaresi ürünün o tipi için bir tür adı haline dönüşür ve ürünün kendi adı olarak kamuoyunun belleğine yerleşir.

Ancak bu durum her durumda çok net olmayabilir. Tür adına dönüşme durumunda olan bir coğrafi işaretin tescili söz konusu olduğunda ibarenin tür adı olup olmadığı konusunda özel bir çalışma yapmak gerekebilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak 5 inci maddede şu şekilde bir açıklama getirilmiştir: *“Bu KHK anlamında ürünlerin öz adı, o ürünün ilk üretildiği veya pazarlandığı bölge veya yöre ile ilgili olsa da bir ürünün genel adı haline gelmiş olan adıdır. Ürünün öz adı olup olmadığının tespitinde o adın kaynaklandığı bölge ve tüketim alanlarında halkın bu adı kullanımı göz önüne alınır.”* Bu çerçevede bu amaca yönelik olarak tüketici anketleri ve araştırmaları yapmak gerekli olabilir.

5 inci maddenin (c) fıkrasında ürünün gerçek kaynağı konusunda halkı yanıltabilecek olan bitki türleri, hayvan soyları veya benzeri adların coğrafi işaret olarak tescil edilemeyeceği ifade edilmiştir. Ancak bu hüküm yeterince açık olmaktan uzaktır. Bu ifade ile bitki türleri ve hayvan soylarının isimlerinin genel olarak yanıltıcılık çerçevesinde değerlendirilemeyeceği mi hükme bağlanmaktadır yoksa bir bitki türü veya hayvan soyu ismi bir coğrafi bölgenin adı olursa bu ibarenin o yörenin bir ürünü ile birlikte coğrafi işaret formunda kullanılmasının yanıltıcı olabileceği durumlarda tescilin uygun olmayacağı mı hükme bağlanmaktadır?

Bu satırların yazarının şahsi görüşü durumun ikinci alternatifte açıklandığı üzere genel anlamda hayvan veya bitki tesciline ilişkin bir hüküm olmadığı ancak yöre ismiyle bir hayvan veya bitki türünün isminin çakıştığı durumları düzenlemek için konulduğu yönündedir. Örnek vermek gerekirse, Ceylan isminde bir ilçe veya köy olduğunu düşünelim. Ceylan yöresinde üretilen peynirlerin coğrafi işarete konu olması tartışmaya açıldığında durum “Ceylan peyniri” ibaresi tescil edilebilir mi edilemez mi boyutunda olacaktır. Bu durumda tüketiciler “Ceylan peyniri” ibaresiyle Ceylan yöresinde üretilen peynirler mi yoksa ceylan sütünden yapılmış peynir mi kastediliyor bağlamında yanıltılma durumuyla karşı karşıya kalacaklardır.

Bu hükmü bu şekilde anlayışımızın en önemli sebebi, söz konusu hükmün aynen alındığı AT tüzüğünde zaten canlı hayvan soylarının ve bitki türlerinin

tescilinin mümkün olmayışıdır. Dolayısıyla ilk alternatifteki yorum çerçevesinde maksat hayvan soylarının ve bitki türlerinin tescilinin yasaklanması olsaydı zaten böyle bir ihtimal olmadığından lüzumsuz bir düzenleme yapılmış olurdu. Eğer ilk alternatifteki gibi bir anlam kastediliyor olsaydı AT Tüzüğünde hayvan soylarının ve bitki türlerinin tescil edilmesinin ihtimali mümkün olmalıydı. Halbuki durum bundan çok uzaktır. Hayvan tescilinden öte pek çok gıda ve tarım ürünü dahi Tüzüğün ekli listesinde yer almadığından tescile konu olamamaktadır.

Bu analiz ışığında KHK'nin hayvan soylarının ve bitki türlerinin coğrafi işaret tesciline konu olmasına mani bir hüküm getirmediği anlaşılmaktadır. Paralel olarak uygulamada da hayvan soylarının tescil edildiği görülmektedir. Kangal çoban köpeği, Türk tazısı, Türk atı gibi örnekler bu anlamda verilebilir.

Fakat uluslar arası uygulamalara bakıldığında bu tip örneklerin hemen hiç olmadığı görülmektedir. Dünyada genel olarak coğrafi işaretler mevzuatı böyle bir koruma için uygun bir araç olarak görülmemektedir. Bu konu ile ilgili tek örnek bir Doğu Avrupa ülkesindeki bir at tescilidir.

Öte taraftan Tarım Bakanlığındaki ilgili yetkililerin genel olarak Türk Patent Enstitüsü'nden talepleri bu tescil imkanının sonuna kadar kullanılması yönünde olmaktadır. Bu hayvan soylarının ve bitki türlerinin Türkiye'nin bir zenginliği olduğunu ve bunların hoyratça kullanılmasının engellenebilmesi, yurt dışına kaçırılması gibi eylemlerin önüne geçilebilmesi için coğrafi işaret tescilinin kullanılması gerektiğini ifade etmektedirler.

Örneğin, Türk ordusunda kullanılan Alman kurt köpeklerinin burada doğan her bir yavrusu için Alman hükümetine ülkemizin belli bir ücret ödemek durumunda olduğu ifade edilmiştir. Bu örnekten yola çıkan yetkililer ülkemizden götürülüp Afrika ve Avrupa ülkelerinde çoban köpeği olarak faydalanılan kangal köpeklerimiz için de ülkemizin bu tip bir gelir elde etmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

Ancak konu ile coğrafi işaretler mevzuatı birlikte incelendiğinde konunun amaçlanan faydaları çerçevesinde coğrafi işaretler korumasının yeterince cevap veremeyeceği görülmektedir. Örneğin bir ürünün yurt dışına çıkartılması sırasında bu üründen alınabilecek ücretler ile coğrafi işaret korumasının bir ilişkisi bulunmamaktadır. Örneğin Malatya kayısının yurt dışına çıkartılmasında ödenebilecek vergi vs ücretler ile ürünün coğrafi işaret korumasına sahip olması arasında bir ilişki yoktur. Sıradan bir kayısı ile Malatya kayısının yurt dışına çıkartılmasına ilişkin işlemler ve ücretler esas itibariyle aynıdır.

Tarım Bakanlığı yetkililerinin talepleri doğrultusunda tarafımızın kanaatine göre yapılması gereken, bu ürünlerin coğrafi işaretler korumasıyla muhafaza edilmeye çalışılmasından ziyade bu ürünler yurt dışında nasıl bir hukuki mekanizmayla korunuyorsa, bu tip ürünler için ülkemiz ne gibi mevzuatlar veya anlaşmalar dolayısıyla bir takım ücretler ödemek durumunda kalıyorsa aynı mekanizmaların bizim ürünlerimiz için de tesis edilmesi gereklidir. Konuya ilişkin beklenen faydaları vermesi zor olan bir coğrafi işaret tescili ile korumaya gidilmesinden ziyade bu tip bir yaklaşım daha faydalı olacaktır.

2.3.4 Başvuru Şartları

KHK'nin 8 inci maddesi coğrafi işaret tescili için başvuruda bulunulacağında yapılması gerekenleri belirlemiştir. Bu amaçla 7 inci maddede belirtilen başvuru hakkına sahip kişilerden biri, 6 ncı maddede ifade edildiği üzere bu konuda yetkili mercii olan Türk Patent Enstitüsü'ne, açık kimliğini içeren bir dilekçe ile başvurarak, ekinde şu bilgi ve unsurları da teslim etmek durumundadır.

- Tescili istenen menşe adı veya mahreç işareti ve ilgili ürünün adı,
- Ürünün tanımı, ürünün ve gerekiyorsa hammaddenin fiziksel, kimyasal, mikrobiyolojik ve benzeri ilgili özelliklerini açıklayıcı teknik bilgi ve belgeler

- Yöre, alan veya bölgenin coğrafi sınırlarını açıkça tanımlayan ve belirleyen bilgi ve belgeler
- Ürünün üretim tekniğine ve varsa yerel özel üretim teknik ve şartlarına ilişkin bilgiler
- Ürünün tescili talep edilen işaretle 3 üncü madde hükümlerine göre uygunluğunu kanıtlayıcı bilgiler
- 20 nci madde hükümlerine uygun olarak denetleme biçimini ayrıntılı olarak açıklayan bilgiler,
- Tescilli menşe adı veya mahreç işaretinin kullanım biçimi, markalama, işaretleme veya etiketleme şekillerini ayrıntılarıyla açıklayan bilgiler
- Başvuru ücretinin ödendiğine ilişkin belge
- Yönetmelikte öngörülen diğer hususlar

Yukarıda ifade edilen yörenin sınırlarının belirlenmesi önemli bir çalışmadır. Ancak ülkemizde bu konuya yeterince önem verilmediği görülmektedir. Genel bir tavır olarak başvurularda hangi yöreden başvuruluyorsa o yörenin fiziksel sınırları belirtilerek bu fıkra geçirilmektedir. Oysaki gerçek ve ciddi bir çalışmada ürünün yöre sınırlarıyla ne gibi farklılıklar gösterdiği, yöredeki toprak, jeolojik ortam, iklim ve topografyanın farklılaşma derecesi gibi kavramların araştırılması ve detaylı olarak değerlendirilmesi çok önemlidir.

Örneğin Fransa'da yöre sınırlarının belirlenmesine ilişkin olarak özel bir komite her başvuru için tesis edilmekte, bu komite, konunun uzmanlarından ve akademik yetkililerinden faydalanarak birkaç yılı bulan çalışmalar sonucunda ilgili yörenin sınırları belirlemektedir.

(f) bendinde ürünün 3 üncü madde hükümlerine olan uygunluğunun kanıtlanması talep edilmekte olup, esas olarak ürünün, coğrafi işaret olma özelliklerine ne şekilde ve nasıl sahip olduğu, ürünü coğrafi işaret yapan özellikleri, menşe ad veya mahreç işareti kavramlarından hangisine giriyorsa, bunun sebep ve kanıtlarının sunulması istenmektedir. Bu çerçevede ürünün o yöreden başka

yörelere yetişen diğer ürünlerden farklı olduğu ayırt edici özelliklerinin de belirtilmesi gerekmektedir. Ayrıca ürünün ünü, tarihi, coğrafi bölgeden aldığı özellikleri, özelliklerinin o yörenin hangi unsurlarından etkilenecek ne şekilde teşekkül ettiği de açıklığa kavuşturulmalıdır.

(g) bendinde ürünle ilgili olarak denetleme biçiminin 20 nci madde hükümlerine göre ayrıntılı olarak açıklanması istenmektedir. Bu bağlamda gerekli değerlendirme 20 nci maddenin incelenmesi sırasında yapılacaktır.

(h) bendi ile “menşe ad veya mahreç işaretinin kullanım biçimi, markalama, işaretleme veya etiketleme şekillerini ayrıntılarıyla açıklayan bilgiler” talep edilmektedir. Bugüne kadar Enstitü tarafından bu fıkra, markalama, işaretleme veya etiketleme şıklarından birinin tercih edilmesi olarak anlaşılmış ancak bu ifadelerin ne anlama geldikleri ve ne şekilde bir uygulamayı gerektireceği yönünde yeterli bir kanaat oluşmamış olup, bu konuda başvuru sahiplerine ve kullanım hakkı sahiplerine gerekli bilgiler büyük oranda verilememiştir.

Bu konu ile ilgili olarak, Marka Uzmanı, Asu Yıldız Coşkun, Uzmanlık tezinde aşağıda belirtilen tespitleri yapmıştır. “*Tescilli coğrafi işaretlerin ticari alanda kullanımı üç şekilde olmaktadır:*

- *Markalama,*
- *Etiketleme,*
- *İşaretleme*

Markalama metodunda, coğrafi işaret tescili sağlanan ürün üzerinde marka ile birlikte kullanılır. Etiketleme yönteminde ise, ilgili merci tarafından özel olarak hazırlanan ve coğrafi işareti belirten etiketlerin üretim sayısı kadar basılarak ilgili üretici ile kullanıcılara verilmesi durumu söz konusudur. İşaretlemede ise ilgili merci tarafından coğrafi işareti temsil eden bir logo veya işaret tespit edilir; kullanıcılar tarafından bu logo veya işaret ürüne veya ambalajına basılır.”

Bu tespit konu ile ilgili olarak genel bir açıklama yapmış olsa dahi bu konuda genel olarak uygulama belirsiz kalmış ve başvuru sahipleri yeterince yönlendirilememiştir.

Konuya ilişkin AB uygulamaları incelendiğinde, belli başlıklarla belirlenmiş bir seçenekler bütünü olmadığı, onun yerine genel olarak ürünün doğasından kaynaklanan, üreticilerin tercihlerine dayanan bir tarzda kullanım biçiminin nasıl olacağına ilişkin açıklamalar ve düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

AB mevzuatında bu konuya ilişkin başlık “labeling details” olarak düzenlenmiş olup, “etiketleme detayları” anlamına gelmektedir. Bu başlık altında genel olarak menşe adının veya mahreç işaretinin hangi ürünlerde kullanılabileceği, coğrafi işarete konu üründen üretilen diğer ürünlerde kullanılıp kullanılmayacağı, ürünün ne şekilde ambalajlanıp paketleneyeceği, coğrafi işarete konu ibarenin ürün üzerinde ne şekilde yer alacağı, ibarenin büyüklüğü, herhangi bir logo söz konusu ise logonun tarif namesi, ürünlerin satışa ne şekilde ve kaç kiloluk paketler halinde sunulacağı ürünün ambalajında yer alacak etikette veya ambalajın kendisinde yer alması gereken ürünle ilgili asgari bilgiler belirlenmektedir. Örneğin, üretici firmanın adı, ambalajlayan firmanın adı, üretim yeri, üretim adedi, ürünün fiziksel kimyasal özellikleri gibi bilgiler yer alabilmektedir.

Ayrıca tescil sahibi, ürünlerle ilgili üretim aşamalarının bazılarında denetleme mekanizması tarafından ürünün etiketlenmesini veya işaretlenmesini öngörebilir. Bizim uygulamalarımızda da AB uygulamalarına paralel düzenlemeler yapılması ve başvuru sahiplerinin bu şekilde bilgilendirilmesi yerinde olacaktır.

8 inci maddenin son bendinde ifade edilen “yönetmelikte öngörülen diğer hususlar” ibaresi ile ne kastedildiği incelendiğinde, yönetmelikte KHK’den farklı olarak “tescili istenen menşe ad veya mahreç işaretine ait 15 adet örnek (8x8 cm)” cümlesine yer verildiği görülmektedir. Bu talebin, coğrafi işaretle birlikte bir

logonun da kullanılması durumunda anlamlı olacağı aksi taktirde sadece yöre adı ile ürünün adından oluşan coğrafi işaret ibaresinin 15 adet örneğine ihtiyaç duyulmayacağı düşünülmektedir. Ancak yönetmelikte böyle bir ayırım yoktur.

Ayrıca yönetmelikte 8 inci maddenin j) fıkrasında “ilan ücretinin ödendiğini gösterir belgenin aslı” da başvuru dilekçesine eklenen belgeler arasında gösterilmektedir. Bu noktada henüz başvuru aşamasında olan bir belge ile ilgili olarak ne gibi bir ilan ücreti ödeneceği sorusu cevapsız kalmaktadır. Bu bağlamda yeni kanun çalışmaları sırasında bu fıkranın yönetmelikten çıkarılması yerinde olacaktır.

Başvuru şartlarından bahsettikten sonra ilk defa coğrafi işaret tescil başvurusu yapacak olanlara yönelik olarak özel bir çalışma yapılması gereklidir. Bu konuda özel bir broşür hazırlanarak, coğrafi işaretin mahiyeti, amacı, önemi açıklanmalı ve bir takım başvuru örnekleriyle başvuru sahibinin iyi bir başvuru hazırlaması sağlanmalıdır. Bu amaçla başvuru sahibinin doldurarak başvurabileceği bazı formların hazırlanması hem başvuruların standartlaştırılması hem de başvuru sahiplerinin çok daha kolay hazırlık yapabilmeleri açısından son derece faydalı olacaktır. Formda her bir başlık altında ne gibi bilgiler talep edildiği de ayrıca açıklanmalıdır.

8 inci maddenin son fıkrası, yabancı adlandırmaların yani başka ülke kaynaklı bir ürün ile ilgili coğrafi işaret başvurularının hangi koşullarda Enstitü tarafından inceleneceğini saymaktadır. Bu şartlar aşağıda belirtilmektedir:

- Yabancı adlandırmaların menşe ülkedeki tescilinde bu maddede yer alan koşullar aranmalı
- Menşe ülke 20 nci maddede belirtilen denetim imkanlarına sahip olmalı
- Menşe ülke, Türkiye’den yapılacak coğrafi işaret tescili başvurularına eşit bir koruma sağlamalıdır.

Bu hüküm, sınai mülkiyet alanında uluslararası ilişkiler disiplininde görülen “karşılıklılık ilkesi” nin bir yansımasıdır. Yukarıda yer alan şartların hemen hemen aynıları AT Tüzüğü’nün 12 nci maddesinde yabancı adlandırmaların korunma şartları arasında sayılmıştır.

8 inci maddenin son fıkrasında son olarak başka ülkede korunan bir coğrafi işaretin Türkiye’de korunan bir coğrafi işaret ile aynı olduğu durumlarda tescilin nasıl yapıldığı düzenlenmiştir. Tescil, coğrafi işaretin bölgesel ve geleneksel kullanımı ve karıştırılma riski göz önüne alınarak yapılır. Bu gibi coğrafi işaretlerin kullanımına, sadece ürünün üretildiği menşe ülkenin açık ve görülebilir bir şekilde etikette belirtilmesi halinde izin verilir. Bu hüküm 2081/92 sayılı AT Tüzüğü’nün 12 nci maddesinin ikinci fıkrasının birebir çevirisidir.

2.3.5 İnceleme, Tescil, Yayın ve Ücretler

KHK’nin Dördüncü Bölümü, inceleme, tescil, yayın ve ücretlerle ilgili konulara açıklık getirmektedir.

Enstitü gelen başvuruları, 3 üncü, 5 inci, 7 nci ve 8inci madde hükümlerine uygunluğu yönünden inceler. Gerekli gördüğü durumlarda ve yönetmelikte öngörülen 3 aylık süre içinde yerine getirilmek üzere eksiklerin giderilmesini ve ek bilgi ve belgelerin verilmesini ister. (Madde 9)

Enstitü gerektiğinde başvuru ile ilgili teknik bilgilerin kanıtlanması için başvurunun konuda uzman bir veya birden fazla kamu kuruluşu veya üniversite veya tarafsız özel kuruluş tarafından incelenmesini talep eder. Dolayısıyla Enstitü bünyesinde başvuruları teknik ve bilimsel anlamda inceleyecek gerekli personel bulundurulması şart değildir. Yine de konuya yakın eğitim ve öz geçmişe sahip personelin faydası mutlaka olacaktır.

Uzman kurumlardan görüş istenirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus, kuruma coğrafi işaretlerin teorisi ve mantığı hakkında bilgi verilmesi ve tam olarak hangi konuda bilgi ve değerlendirme istendiğinin açıkça belirtilmesidir. Aksi halde coğrafi işaret kavramını hiç duymamış bir uzman kurum ürünleri çok iyi tanısa dahi Enstitü'nün değerlendirmeleri açısından gerekli bilgi ve belgeleri hazırlamayacaktır.

İlgili kurum veya kuruluşa ödenecek inceleme ücreti ve Enstitü'nün yapacağı hizmetler karşılığı alacağı ücret başvuru sahibi tarafından Enstitü'ye ödenir. Gerekli şartları karşılayan başvurular, Enstitü tarafından Resmi Gazete ile yurt çapında dağıtımı olan en yüksek tirajlı günlük gazetelerden ikisinde ve bir yerel gazetede ilan yoluyla yayınlanır.

KHK'ya göre, yayında, başvuru sahibinin kimliği, ürünün adı, menşe adı veya mahreç işaretine ilişkin bilgiler, tescilli işaretin kullanım koşulları ve yönetmelikte öngörülen diğer hususlar açıklanır. Bu noktada, yönetmelikte öngörülen diğer bir husus bulunmadığını belirtmekte fayda vardır. Detayları pek belirlenmemiş olan yayın bilgilerinin hazırlanmasında AB uygulamalarının dikkate alınması ışık tutan bir yaklaşım olacaktır.

Yayın işlemleriyle ilgili en büyük şikayet, yayın ücretlerinin yüksekliğidir. Ulusal gazetelerde yapılması zorunlu olan yayınların, ilan ücretlerinin yüksekliği dolayısıyla çoğu başvuru sahipleri bu ücretleri ödemekte ciddi zorluklar çekmekte hatta azımsanmayacak sayıdaki başvuru sahipleri de başvuru yapmaktan vazgeçmektedirler. Sıradan bir başvurunun yayın masrafları rahatlıkla 5000-10000 YTL tutabilmekte, özellikle logo içeren başvurular için bu ücretler 30000-40000 YTL arasındaki rakamlara ulaşabilmektedir.

Uygulamadaki bu durum, Türkiye'nin coğrafi işaretler çerçevesinde yürüttüğü genel politikaya ters bir durum oluşturmaktadır. Türkiye tescil sayısını arttırarak coğrafi işaretler konusunda önemli ve sözü geçen bir ülke olma

amacındayken, mevcut mevzuat bu konuda ciddi engel oluşturmaktadır. Bu çerçevede yeni mevzuatta ulusal gazete ilanlarının ya tamamen kaldırılması ya da bu ilanların çok küçültülmüş hale getirilerek başvuru hakkında sadece ürün ve başvuru sahibi hakkında kısıtlı bilgiler verdikten sonra ilgilenenlerin ilgili Resmi Gazeteyi incelemeleri sağlanmalıdır.

9 uncu maddenin son fıkrasına göre yayınlanan başvuru coğrafi işaret siciline kaydedilir. Bu kayıt geçici nitelikte olup, sicil kaydı 12 nci madde hükümlerinin gerçekleşmesi halinde kesinleşir.

22.6.2004 tarihli 5194 sayılı kanun ile 9 uncu maddenin son fıkrasına aşağıdaki metin eklenmiştir: *“Bildirim adresinde bir değişiklik olması durumunda, adres değişikliğinin yazılı olarak Enstitüye bildirilmesi zorunludur. Bu bildirim yapılmaması halinde, Enstitüde mevcut en son adrese yapılmış bildirimler geçerlidir.”*

Enstitü başvuruda gerekli görülen bilgi ve belgelerin olmadığı kanaatine varırsa söz konusu eksiklerin yönetmelikte öngörülen 3 aylık süre içerisinde tamamlanması gerekir. Bu eksiklikler süresinde giderilmediğinde başvuru ret edilir. (Madde 10)

Başvurunun Resmi Gazetede ilan tarihinden itibaren altı ay içinde ilgili herkes 3, 5, 7 ve 8 inci maddelerdeki hükümlere uygunluk açısından tescil talebinin geçersizliğine ilişkin Enstitü nezdinde itirazda bulunabilir.

Enstitü itirazı alınca, başvuru sahibinin de görüşüne başvurarak başvurunun, başvuru sahibinin görüşünün ve itirazın konuda uzman bir veya birden fazla kamu kuruluşu veya üniversite veya tarafsız özel kuruluş tarafından incelenmesini talep eder. Bu durumda ilgili kurum veya kuruluşa ödenecek inceleme ücreti ve Enstitü'nün yapacağı hizmetler karşılığı alacağı ücret itiraz sahibi tarafından Enstitü'ye ödenir. Kamu kuruluşlarının itirazlarında ücret alınmaz. (Madde 11)

İtirazlarda sıkça rastlanan bir durum bir coğrafi işarete konu ürünle ilgili olarak farklı iki yörenin coğrafi işarete sahip çıkması ve kendi yörelerine ait olduğunu iddia etmeleridir. Örneğin büryan kebabıyla ilgili olarak hem Siirt hem de Bitlis illeri coğrafi işarete sahiplenmiş, Siirt ilince yapılan başvuruya Bitlis ilinden itirazlar gelmiştir. Her iki il de büryan kebabının kendilerine ait olduğunu iddia etmişlerdir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken hususlar, ürünün tarihi özellikleri itibarıyla hangi orijinden kaynaklandığı, hangi yörenin ürüne hangi özellikleri verdiği, yakın çevredeki halkın ürünle ilgili olarak hangi kullanımı daha tanınır bir şekilde bildiğidir. Bu hususlar ile ilgili taraflardan bilgi talep edilmeli ve araştırılmalıdır. Bu noktada her iki tarafın bir araya getirilerek bir uzlaşmanın sağlanmaya çalışılması çok faydalı olacaktır. Uzlaşmanın sağlanamadığı durumlarda Enstitü uzman kurumdan aldığı bilgi ve görüş çerçevesinde bir karar almalıdır. Büryan kebabı örneğinde ele alırsak uzman kurum görüşlerine göre büryan kebabı bir yemek adıdır ve hem Siirt'te hem de Bitlis'te benzer ama farklı yöntemlerle yapılmaktadır. Bu anlamda Türk Patent Enstitüsü (TPE) büryan kebabının hem Siirt için hem de Bitlis için tescil edilebileceğine, bu tescilin bir ürünün sadece o yöreye ait olduğu anlamına gelmeyeceğine yönelik bir karara varmıştır.

Aynı ürünle ilgili olarak yine sık rastlanan bir itiraz şekli, aynı yöreden üreticilerin veya kamu kurumlarının başvurunun niteliği veya başvuru sahibinin kimliği hakkında itiraz ettikleri durumlardır. Burada en önemli nokta coğrafi işaretin bir kamu hakkı olması dolayısıyla tescil sahibinin kim olduğunun çok önemli olmadığı gerçeğinin taraflara anlatılmasıdır. Yine her iki tarafı bir araya getirerek bilgilendirmek ve uzlaşmalarını sağlamaya çalışmak faydalı olacaktır. Ayrıca coğrafi işaretin ruhu gereği o yöredeki tüm üreticilerin ve kamu kurumlarının bir araya gelerek bir konsensüs halinde başvuru yapmaları da özendirilmelidir. Yöredeki tüm üreticilerin tatmin olmadığı bir tescil yeterli başarıya sahip olarak görülemez.

Konu çerçevesinde daha geniş bakmak gerekirse, Enstitü'nün genel bir politika olarak üreticilerle daha sıkı ve yoğun bağlar geliştirmesi ülkemiz

menfaatlerine olacak bir husustur. Sık sık bir araya gelerek başvurunun daha etkin ve verimli olarak tescile bağlanması sağlanacağı gibi aynı zamanda üreticilerin de daha bilinçli olması sağlanacaktır.

Başvurunun Resmi Gazete’de yayın tarihinden itibaren altı ay içinde herhangi bir itiraz yapılmamış ise, söz konusu ad veya işaret Resmi Gazete’de yayınlanma tarihi itibarıyla kesinlik kazanır. Kesinlik kazanan başvuru, coğrafi işaret siciline kayıt edilir.

İlan aşamasındaki en önemli sorun Resmi Gazete’deki ilandan sonra ulusal ve yerel gazetelerde yapılması gereken ilanın göz ardı edilmesi ve bu ilanın 6 aylık ilan süresinin dolmasına çok kısa bir süre kalırken gerçekleştirilmesidir. Hatta bu süre aşıldıktan sonra dahi yayın yapılmış başvurular vardır. Bu konuda Enstitü bir önlem almak istemiş ise de Hukuk Müşavirliğinin görüşü doğrultusunda, mevzuattaki belirsizlik ve yetersizlik dolayısıyla bu konuda bir işlem yapılamamıştır. Dolayısıyla ilan basamağı sakatlanmış bazı tesciller gündeme gelmiştir. Bu çerçevede yeni mevzuatta bu husus açık olarak düzenlenmeli ve ulusal gazete ve yerel gazetede ilanlar belli bir süre kısıtıyla sınırlanmalıdır.

Eğer altı aylık ilan süresi içerisinde başvuruya ilişkin herhangi bir itiraz yapılmış ise, itirazın incelenmesi sonunda biçim veya kapsamı itibarıyla değişikliğe uğramış talepler yeni değişikliğe uğramış şekliyle ve kapsamı açıkça belirtilerek 9 uncu madde çerçevesinde yeniden yayınlanır ve tescil yayın tarihi itibarıyla kesinlik kazanır. Bu durum coğrafi işaret siciline kayıt edilir. İtiraz sonunda gerçekleştirilen bu ikinci yayın, biçimi ve kapsamı değiştirilmiş coğrafi işaret ile ilgili kamuyu bilgilendirmek amacını taşır. Yani ikinci yayına herhangi bir itiraz durumu söz konusu değildir.⁸ Eğer itiraz sonucu başvuru tümünden reddedilirse durum Resmi Gazete’de ilan edilerek coğrafi işaret siciline kayıt edilir.

⁸ COŞKUN YILDIZ, Asu, Uzmanlık Tezi s. 116

İtiraz üzerinde değişiklik yapılan başvurunun ikinci ilanında herhangi bir süre verilmemesi, AB mevzuatına uymadığı gibi, üçüncü kişilerin görüşlerine izin vermediği için de yanlış bir uygulamadır. AB mevzuatında bu tip bir yayın için tekrar altı aylık bir süre verilir ve itirazlar kabul edilir. Türk mevzuatında gerekli değişiklikler yapılarak AB mevzuatına uyumluluk anlamında da bir adım atılmış olacaktır.

Yönetmelikte öngörülen coğrafi işaret tescil başvurusu, tescili, yayını ve diğer işlemleriyle ilgili ücretler, başvuru sahibi veya vekili tarafından ödenir. Herhangi bir ücret zamanında ödenmemesi halinde başvuru geri çekilmiş sayılır. (Madde 13)

14 üncü maddede Enstitü nezdinde işlem yapma yetkisi olan kişiler şu şekilde belirlenmiştir:

- başvuruyu yapan gerçek ve tüzel kişiler
- yetkiyi haiz ve 544 sayılı KHK çerçevesinde marka vekilleri siciline kayıtlı olan marka vekilleri.

Tüzel kişiler yetkili organları tarafından tayin edilen kişi veya kişilerce temsil edilebilirler. Ancak ikametgahı yurt dışında bulunan kişiler ancak marka vekilleri vasıtasıyla temsil edilirler. Dolayısıyla yurt dışından gelebilecek her türlü başvuruda marka vekili kullanılması zarurietiyi vardır.

2.3.6 Korumanın Kapsamı

KHK'nin 15 nci maddesinde, tescil edilmiş coğrafi işarete sağlanan korumanın kapsamı, tescilin coğrafi işareti kullanım hakkına sahip kişilere sağladığı hakları açıklayan mahiyette düzenlenmiştir. Coğrafi işaret tescil başvurusu yapma ve

kullanma hakkına sahip kişiler, üçüncü kişiler tarafından aşağıda sayılanların yapılmasını önleme hakkına sahiptir:

- Tescilli adın ününden herhangi bir biçimde yarar sağlayacak kullanımlar veya tescil kapsamındaki ürünleri andıran yada çağrıştırabilen ürünlerle ilgili olarak tescilli adın dolaylı veya dolaysız olarak ticari amaçlı kullanımı
- Sözcük olarak gerçek coğrafi yeri ifade etmekle birlikte halkta haksız biçimde ürünün başka yer kaynaklı olduğu izlenimini bırakan kullanımı veya korunan adın tercümesinin kullanımı veya “stilinde”, “tarzında”, “tipinde”, “türünde”, “yöntemiyle”, “orada üretildiği biçimde” veya benzeri diğer açıklama ve terimlerle birlikte kullanımı
- Ürünün iç ve dış ambalajında, tanıtım ve reklamında veya ürünle ilgili herhangi bir yazılı belgede doğal veya esas nitelik ve özellikleri ile menşei konusunda yanlış veya yanıltıcı herhangi bir açıklama veya belirtiyeye yer verilmesi
- Ürünün menşei konusunda halkı yanıltabilecek biçimde ambalajlanması veya yanılgı yaratabilecek diğer herhangi bir biçimde sunulması.

Tescilin sağladığı koruma kapsamında, coğrafi işaretin kullanım hakkı sahiplerine verilen, yukarıda sayılan filleri engelleme yetkisi, 2081/92 sayılı AT tüzüğü'nün 13 üncü maddesinin birinci fıkrasında yer almaktadır. (a) bendinde açıklanan fiili önleme hakkı, tescilli coğrafi işarete oldukça geniş bir koruma sağlamaktadır. Çünkü “...tescilli adın ününden herhangi bir biçimde yarar sağlayacak kullanımlar...” ibaresi çok esnek bir ifadedir. Coğrafi işaretlerin menşe adı veya mahreç işareti olarak sahte, yanıltıcı, aldatıcı kısaca her türlü kötü niyetli

kullanımı bu hüküm ile önlenmektedir. Buna benzer önlemler uluslararası ve bölgesel Anlaşmalarda da mevcuttur.⁹

(b) bendinde belirtilen açıklayıcı terimlerle birlikte kullanılan coğrafi işaretlerin önlenmesine dair korumaya Paris Sözleşmesi ve Madrid Anlaşması'nda rastlanmamaktadır. Lizbon Antlaşması'nın 3 üncü maddesinde bu tür bir korumaya değinilmiştir. TRIPs Anlaşması'nda ise bu tür bir koruma, 23 üncü maddede korunan şaraplar ve sert içkiler için geçerlidir. Dolayısıyla Türkiye uygulamasında bu koruma genişletilmiş şekliyle uygulanmakta olup, Türkiye uluslar arası müzakerelerde de bu genişlemenin gerçekleşmesi için çaba sarf etmektedir.

(c) bendinde ürünün sunumundaki yanıltıcılığa karşı bir koruma söz konusudur. Ürünün herhangi doğal veya esas nitelikleriyle ilgili yanıltıcı veya yanlış bilgilendirme olması durumunda bu bende başvurularak önlem alınabilir.

Ayrıca 16 ncı madde ile ürünün tür adının coğrafi işaretin bir parçası olduğu durumlar çerçevesinde öz adların kullanımının 15 inci madde kapsamına girmeyeceği ifade edilmiştir.

2.3.7 Coğrafi İşaretin Kullanımı ve Denetimi

Menşee adları, sicilde belirtilen coğrafi bölgede faaliyet gösteren üreticiler tarafından, sicilde belirtilen ürünlerin üzerlerinde veya ambalajlarında, bu ürünün sicilde gösterilen kalite, ün ve diğer özellikleri taşıması koşuluyla ticari olarak kullanılır.

Mahreç işaretlerinin kullanımı için ürünün üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birinin sicilde belirtilen yöre, alan veya coğrafi bölge sınırları içinde yapılmış olması ve ürünün sicilde gösterilen kalite, ün ve diğer özellikleri

⁹ COŞKUN YILDIZ, Asu, Uzmanlık Tezi s. 118

taşıması şartı aranır. Coğrafi işaretin ait olduğu bölge, alan veya ülkede üretim yapabilenlerle, o coğrafi işareti tescil ettirme hakkına sahip herkes kullanma hakkına sahiptir.

Bu KHK kapsamında coğrafi işareti tescil ettiren, söz konusu ürünün üretimi, işlenmesi veya diğer işlemleri ile uğraşan kişilerden oluşan ve yasal kuruluş biçimine bakılmaksızın herhangi bir dernek, birlik veya benzeri teşkilat coğrafi işaretin kullanımına ilişkin denetimi yapabilir. Bu ifade ile tam olarak neyin kastedildiği yeterince açık değildir. Tescil ettiren ile birlikte veya seçmeli olarak ürünün üretimi ve diğer işlemleriyle uğraşanlardan oluşan bir dernek vs denetleme yapabilir mi denmektedir yoksa tescil ettiren denetleme yapabileceği gibi tescil sahibi olmasa da böyle bir dernek, birlik veya örgüt denetleme yapabilir mi denmektedir? Bu fıkra çok muğlak bir ifade taşımaktadır ve yoruma muhtaçtır.

Belki de böyle bir muğlak maddeden dolayı mevcut tescilli coğrafi işaretlerin genel olarak denetim mekanizmaları çok yetersiz olarak düzenlenmiş olup, ekseriyetle görev savma kabilinden bir takım belirlemelerdir. Gerçek uygulamada denetleme mekanizmasının nasıl işlediği halen Enstitü tarafından bilinmemektedir. Bu konuda herhangi bir araştırma veya izleme yapılmamaktadır. Mevzuat tarafından böyle bir yük yüklenmediği için Enstitü bu konuda 10 senede bir teslim edilmesi zorunlu olan ve tescil sahibi tarafından düzenlenen raporları beklemek durumundadır. Bu raporlarda geçen 10 senenin denetleme mekanizması açısından nasıl geçtiği neler yapıldığı açıklanacaktır. Ancak Ocak 2005 itibariyle halen 10 senesini dolduran bir coğrafi işaret tescili olmadığından Enstitü'ye ulaşan bir rapor bulunmamaktadır.

Ülkemizde genel olarak denetleme mekanizmasına bakış, söz konusu yöredeki bazı kamu kurumlarından yetkililerin bir araya gelip bir komisyon oluşturması ve bu komisyonun yılın belli zamanlarında denetleme yapmasıdır. Ancak bu denetimin mahiyeti, hangi aşamalarda, ne şekilde yapılacağı, hangi bölgelerde yapılacağı gibi temel konular tamamen belirsizdir. Bu konu mevzuatta yeterince açık

olmadığı gibi tescil belgelerinde de genelde çok belirsiz ve geçiştirilmiş bir durumdadır.

Aslında yurt dışındaki uygulamalar incelendiğinde Türkiye'deki uygulamanın işlerlikten ve verimlilikten çok uzak olduğu görülmektedir. AB uygulamalarında denetleme mekanizmasında genel anlayış şöyledir: Coğrafi işaret kullanacak olan tüm üreticiler denetleme yapısında belirlenmiş olan özel veya kamu kurumuyla temasa geçer, denetlemenin gerektirdiği masrafları ödeyerek kendisini denetletir ve coğrafi işaret ibaresini ürününün üstüne yazabilmesi için elinde bulunması gerekli olan denetim sertifikasını denetleme yapısından alır. Bu sertifika olmadan üreticiler ürünlerini, üstünde coğrafi işaret ibaresi bulunan bir şekilde satamamaktadırlar. Özellikle büyük süper marketler bu uygulamaya büyük bir titizlik göstermektedirler.

Ülkemizde de bu tip bir uygulamanın mevzuatla zorunlu kılınması çok yerinde olacaktır. Ancak bu şekilde coğrafi işaret ibaresinin denetlenmesi mümkün olabilir. Aksi halde verimsiz bir sistem olarak varolacaktır. Dolayısıyla coğrafi işaret korumasından beklenen işlev ve faydalar gerçekleşmeyecektir. Bu bağlamda coğrafi işaretlerle ilgili olarak en hayati konulardan birinin denetleme mekanizması olduğuna şüphe yoktur.

2.3.8 Coğrafi İşaret ve Ticari Marka Arasındaki İlişki

555 sayılı KHK'nin 18 inci maddesinde coğrafi işaretler ve ticari markalar arasındaki çatışma olması durumunda izlenecek yollar açıklanmaktadır. Coğrafi işaret ve ticari marka arasında çatışma olduğunda aşağıda belirtilen üç durumdan biri ortaya çıkabilir:

- a) Coğrafi işaretten dolayı ticari markanın reddi veya hükümsüzlüğü,
- b) Coğrafi işaret ve markanın bir arada var olması,

c) Tescilli markadan dolayı coğrafi işaretin tescil edilememesi.

18 inci maddenin birinci fıkrasına göre, 555 sayılı KHK'nin hükümlerine göre tescil için başvurusu yapılmış bir coğrafi işaret, koruma kapsamını ihlal eden bir biçimde veya aynı ürünle ilgili olarak kullanılmak üzere marka olarak tescil edilemez. Bu hüküm uyarınca, Zara balı coğrafi işaret olarak başvuru halindeyse veya tescilli ise Zara markası ilgili ürün için tescil edilemez. Aslında bu durum Marka kanunu bünyesinde de bu şekilde düzenlenmiştir. Hatta böyle bir coğrafi işaretin bulunmasına dahi Marka hukuku çerçevesinde gerek yoktur. 556 Sayılı KHK'nin 7(I) / (c) bendi çerçevesinde bir ürün belli bir yörede bilinen ve meşhur bir ürünse o yörenin adı marka olarak o ürün için tescillenemez. Bu hükme aykırı olarak tescil edilmiş markalar hükümsüzdür. Bu hüküm 2081/92 sayılı AT tüzüğü'nün 14 üncü maddesinin birinci fıkrasında da yer almaktadır.

Ancak koruma kapsamını ihlal eden bir marka tescil başvurusu veya marka tesciline karşı 15 inci madde de belirtilen hakların ileri sürülebilmesi bazı süre limitlerine tabidir. Koruma kapsamını ihlal edecek nitelikte bir marka tescil başvurusu varsa, 15 inci maddede sayılan hakların böyle bir markanın tescil başvurusuna karşı ileri sürülebilmesi, korunan coğrafi işaretin haksız kullanımının Türkiye'de genel olarak bilinmesinden itibaren beş yıl içinde mümkündür. Burada "genel olarak bilinmesi" tabiriyle tam olarak ne kastedildiği net bir şekilde anlaşılammaktadır. Bu çerçevede bu noktanın yeni mevzuatta detaylandırılmasında fayda vardır.

Aynı taleplerin tescil edilmiş bir markaya karşı ileri sürülebilmesi ise, korunan coğrafi işaretin haksız kullanımının genel olarak bilinmesi tarihinin, markanın yayın tarihinden önce olması koşuluyla tescilden itibaren beş yıl içinde mümkündür. Coğrafi işaret sebebiyle 5 yıllık süre içinde marka ve marka tescil başvurularına itiraz etme hakkı, ancak tescilinde kötü niyet olmayan geçerli bir coğrafi işaret için ileri sürülebilir.

İkinci durum, 18 inci maddenin beşinci fıkrasında belirtilen marka ve coğrafi işaretin bir arada var olmasını gerektiren durumları düzenlemektedir. Bu bir arada var olmanın koşulları şunlardır:

- Bir markanın tescili için iyi niyetle başvuru yapılmış ve tescil edilmiş olmalı
- İyi niyetli kullanım hakkı kazanılmış olmalı
- Marka tescili, 555 sayılı KHK'nin yürürlüğe girdiği tarihten (27 Haziran 1995) önce veya coğrafi işaretin kendi menşe ülkesinde korunmasından önce gerçekleşmiş olmalıdır.

Ancak bu koşulların sağlanması durumunda coğrafi işaretin hak sahibine verdiği yetkiler, marka başvurusunun tesciline ve iyi niyetli kullanımına zarar vermez. Yukarıda sayılan bir arada varolma koşulları, 2081/92 AT tüzüğü'nün 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasında da geçmektedir. Buna benzer bir hüküm TRIPs Anlaşmasının 24 üncü maddesinin beşinci fıkrasında yer almaktadır. Bu madde, iyi niyet çerçevesinde tescil edilmiş bir marka başvurusunun coğrafi işaret karşısında koruma sağlayabilme durumlarını analiz etmektedir.¹⁰

Yani tescilli bir markanın coğrafi işaretin reddine sebep olduğu durum 18 inci maddenin son fıkrasında şu şekilde açıklanmaktadır:

“Ürünün gerçek niteliği konusunda tüketicide kuşku uyandırabilecek özellikler taşıyan ve daha önce tescili yapılmış bir ticari markanın menşe adı veya mahreç işareti olarak tesciline izin verilmez.”

Bu fıkra, içeriği itibariyle gayet muğlak bir halde bırakılmış bir fıkradır. “Ürünün gerçek niteliği konusunda tüketicide kuşku uyandırabilecek özellikler taşıyan” ifadesiyle tam olarak ne kastedildiği anlaşılamamaktadır. Söz konusu marka,

¹⁰ COŞKUN YILDIZ, Asu, Uzmanlık Tezi s. 121

coğrafi işaret başvurusundan önce yayınlanmış, fakat başvurudan sonra tescil edilmiş ise durum ne olacaktır? Ya da bu hüküm sadece başvuru halindeki coğrafi işaretler için mi geçerlidir, yoksa tescilli bir coğrafi işaretin daha önceden tescilli bir markanın kullanımından dolayı iptali söz konusu mudur? 18 inci madde bu sorulara cevap verememektedir.

Bu satırların yazarının kendi şahsi görüşüne göre, esas itibariyle bu maddeyi anlamada dikkat edilmesi gereken hususun markanın mı yoksa coğrafi işaretin mi gerçek anlamda var olduğudur. Eğer bir yörenin adını marka olarak tescil ettiren bir özel müteşebbis markasına yaptığı yatırım çerçevesinde markasını belli bir bilinirlik seviyesine taşımış ve bunun arkasından ancak, o yöre üreticileri bu ün ve tanınılıktan coğrafi işaret kisvesi altında faydalanmaya kalkarlarsa ancak o zaman coğrafi işaret tesciline müsaade edilmemesi gerekmektedir. Bu anlamda tescili yapılmış coğrafi işaretlerin de yine bu madde çerçevesinde iptali için dava açılabilir.

Ancak her ne kadar tescilli hatta tanınmış bir marka mevcut olsa dahi reel olarak ortada bir coğrafi işaret varsa bu bir kamu hakkıdır ve bir münhasır hak olan marka hakkı dolayısıyla coğrafi işaretin tesciline müsaade edilmemesi mümkün olmamalıdır. Dolayısıyla böyle bir durumda öncelikle gerçek anlamda bir coğrafi işaret gerçeğinin olup olmadığı araştırılmalı eğer durum böyleyse ve marka tescili de iyi niyetli olarak yapılmış ise Enstitü hem coğrafi işaretin hem markanın bir arada bulunmasını sağlamalıdır. Bu çerçevede tescile bağlanan coğrafi işaret sahibi veya kullanım hakkı sahiplerinin marka tesciline yönelik yetkili mahkemeler nezdinde dava açmaları mümkündür. Bu noktada markanın başvuru aşamasında iyi niyetin gerçekten bulunup bulunmadığı hususunda yargıç inceleme yapmalıdır.

2.3.9 Koruma Kapsamı Dışı Durumlar

Coğrafi işaretin haksız kullanımının engellenmesi için coğrafi işaret sahibine tanınan haklar, aşağıdaki durumlarda ileri sürülemez:

- Tescilli coğrafi işaretin içinde ürünün tür adı da yer alıyorsa, ürünün tür adının kullanımına karşı
- Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması'nın imzalanma tarihi olan 15 Nisan 1994 tarihinden önce sürekli olarak en az on yıl süreyle kullanılmış veya anılan tarihten önce iyi niyetli bir şekilde kullanılmış olan coğrafi işaretlere karşı

19 uncu maddede koruma kapsamına getirilen bu iki istisna TRIPs Anlaşması'nda da mevcuttur. İlk istisna TRIPs Anlaşması'nın 24 üncü maddesinin altıncı fıkrasında düzenlenmektedir. İkinci istisna ise aynı maddenin dördüncü fıkrasında yer almaktadır.

Bu maddenin ikinci fıkrası, herhangi bir işaretin halkı yanıltacak şekilde kullanılmamış olması şartıyla haleflerinin veya kendisinin adının ticari açıdan iş ilişkilerinde kullanılmasının 15 inci maddenin ihlali olmayacağını vurgulamaktadır.

2.3.10 Coğrafi İşaretin Hükümsüzlüğü

Coğrafi işaretlerin hükümsüzlüğüne ilişkin hükümler, 555 sayılı KHK'nin 21, 22 ve 23 üncü maddeleri ile Yönetmeliğin 15 inci maddesinde düzenlenmiştir.

Coğrafi işaretlerin hükümsüzlüğü herkes tarafından ileri sürülebilir bir hak olsa da coğrafi işaret başvurusunda bulunanın, 7 nci maddeye göre başvuru hakkına sahip bulunmadığı hakkındaki iddia ancak bu maddede belirtilen hak sahipleri tarafından ileri sürülebilir. Hükümsüzlük kararı yetkili mahkeme tarafından verilir. Yetkili mahkeme 30 uncu maddeye göre Adalet Bakanlığı'nca kurulacak İhtisas Mahkemeleridir.

Tescilli coğrafi işaretin hükümsüz sayılmasına aşağıdaki hallerde karar verilir:

- KHK'nin 3, 5 ve 8 inci maddelerinde belirtilen koruma şartlarına sahip olmadığı ispat edilmişse
- KHK'nin 7 nci maddesinde belirtilen hak sahipliğinin başka kişiye veya kişilere ait olduğu ispat edilmişse
- KHK'nin 20 nci maddesinde belirtilen denetim işlemlerinin yeterince yerine getirilmediği ispat edilmişse

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı coğrafi işaretin hükümsüzlüğüne karar verilmesi halinde, kararın sonuçları geçmişe etkili doğar. Yani coğrafi işaretin tescili ile hukuki bakımdan bu KHK ile sağlanan koruma, hükümsüzlük kararı sonucu hiç doğmamış sayılır.¹¹ Bir coğrafi işaretin hükümsüzlüğüne ilişkin kesinleşmiş karar herkese karşı hüküm doğurur. Enstitü, mahkemenin gönderdiği ilamı sicile işler ve yönetmelikte öngörülen süre içinde yayım yolu ile ilan eder.

2.3.11 Coğrafi İşaretin Tescilinden Doğan Hakka Tecavüz Durumları

Coğrafi işaret hakkına tecavüz sayılan fiiller 24 üncü maddede sayılmıştır. Bunlar:

- Tescilli adın ününden herhangi bir biçimde yarar sağlayacak kullanımlar veya tescil kapsamındaki ürünleri andıran yada çağrıştırabilen ürünlerle ilgili olarak tescilli adın dolaylı veya dolaysız olarak ticari amaçlı kullanımı
- Sözcük olarak gerçek coğrafi yeri ifade etmekle birlikte halkta haksız biçimde ürünün başka yer kaynaklı olduğu izlenimini bırakan kullanımı

¹¹ 555 Sayılı KHK madde 23

veya korunan adın tercümesinin kullanımı veya “stilinde”, “tarzında”, “tipinde”, “türünde”, “yöntemiyle”, “orada üretildiği biçimde” veya benzeri diğer açıklama ve terimlerle birlikte kullanımı

- Ürünün iç ve dış ambalajında, tanıtım ve reklamında veya ürünle ilgili herhangi bir yazılı belgede doğal veya esas nitelik ve özellikleri ile menşei konusunda yanlış veya yanıltıcı herhangi bir açıklama veya belirtiyeye yer verilmesi
- Ürünün menşei konusunda halkı yanıltabilecek biçimde ambalajlanması veya yanlış yaratılabilecek diğer herhangi bir biçimde sunulması
- Bu maddenin (a), (b), (c) ve (d) bentlerinde yazılı fiillere iştirak veya yardım veya bunları teşvik etmek veya hangi şekil ve şartlarda olursa olsun bu fiillerin yapılmasını kolaylaştırmak
- Kendisinde bulunan ve haksız olarak üretilen veya ticaret alanına çıkarılan coğrafi işarete sahip malın nereden alındığını veya nasıl sağlandığını bildirmekten kaçınmak.

24 üncü maddede belirtilen coğrafi işaret hakkına tecavüz sayılan fiillerin vuku bulması durumunda hangi cezai yaptırımların uygulanacağı 03.11.1995 tarihli ve 4128 sayılı Kanun’un 4 üncü maddesi ile düzenlenmiştir.¹²

Coğrafi işareten doğan hakları yukarıda sayılan fiillerden dolayı tecavüze uğrayan coğrafi işaret hakkı sahibi, mahkemeden aşağıda belirtilen taleplerde bulunabilir¹³:

- Fiilin tecavüz olup olmadığının tespiti talebi

¹² 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunmasına İlişkin KHK, Madde 24 (A)

¹³ 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunmasına İlişkin KHK, madde 25

- Coğrafi işareten doğan haklara tecavüz fillerinin durdurulması ve önlenmesi talebi
- Tecavüzün giderilmesi ve maddi zararın tazmini talebi
- Coğrafi işareten doğan haklara tecavüz suretiyle üretilen veya pazarlanan ürünlere ve bunların üretiminde doğrudan doğruya kullanılan araçlara el konulması talebi
- Coğrafi işareten doğan haklara tecavüzün devamını önlemek üzere gerekli tedbirlerin alınması, özellikle (c) bendine göre el konulan ürünlerin ve araçların şekillerinin değiştirilmesi veya coğrafi işareten doğan haklara tecavüzün önlenmesi için kaçınılmaz ise imhası talebi
- Coğrafi işareten doğan haklara tecavüz eden kişi aleyhine verilen mahkeme kararının, masrafları tecavüz eden tarafından karşılanmak suretiyle ilgililere tebliğ edilmesi ve kamuya ilan yoluyla duyurulması talebi.

Coğrafi işaret hakkı sahibi tarafından, 25 inci maddenin birinci fıkrasında belirtilen taleplerin ileri sürüldüğü merci, yetkili mahkemelerdir. Coğrafi işaret hakkı sahibi tarafından üçüncü kişiler aleyhine açılacak bu hukuk davalarında yetkili mahkeme, coğrafi işaretin ilgili olduğu yer mahkemeleri veya davacının ikametgahının olduğu veya suçun işlendiği veya tecavüz fiilinin etkilerinin görüldüğü yerdeki mahkemedir (Madde 25/3).

Üçüncü kişiler tarafından coğrafi işaret başvurusu veya coğrafi işaret belgesi sahibi aleyhine açılacak davalarda yetkili mahkeme, davalının ikametgahının bulunduğu yerdeki mahkemedir. Coğrafi işaret başvuru veya coğrafi işaret hakkı sahibinin Türkiye’de ikamet etmemesi halinde, 25 inci maddenin üçüncü fıkrası hükmü uygulanır. Davacının TC uyruğunda olmaması halinde yetkili mahkeme, sicilde kayıtlı vekilin iş yerinin bulunduğu yerdeki ve eğer vekillik kaydı silinmiş ise, Enstitü merkezinin bulunduğu yerdeki mahkemedir.

Birden fazla mahkemenin yetkili olduğu durumda, yetkili mahkeme, ilk davanın açıldığı mahkemedir (Madde 25/6).

Yetkili mahkemeye açılan davada, 25 inci maddede sayılan fiilleri işlemekten kusurlu bulunan kişiler coğrafi işaret hakkı sahibinin zararını tazmin etmekle yükümlüdürler.

22.06.2004 tarihli 5194 sayılı kanun ile 555 sayılı KHK'nın 24 üncü maddesinde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliğe göre bu KHK kapsamında:

a) Coğrafi işaret hakkı sahibi olarak belirtilmesi gereken kimlik bildirimini gerçeğe aykırı olarak yapanlar, coğrafi işaret koruması olan bir eşya veya ambalajı üzerine konulmuş coğrafi işaret koruması olduğunu belirten işareti yetkisi olmadan kaldıranlar, kendisini haksız olarak coğrafi işaret başvurusu veya coğrafi işaret hakkı sahibi olarak gösterenler hakkında bir yıldan iki yıla kadar hapis veya on dört milyar liradan yirmi yedi milyar liraya kadar ağır para cezasına veya her ikisine,

b) Korunan bir coğrafi işaret hakkının sahibi olmadığı, herhangi bir sebeple coğrafi işaret hakkının hükümsüzlüğü, coğrafi işaret korumasından doğan hakkının sona ermesi durumlarında, kendisinin veya başkasının imal ettiği veya satışı çıkardığı eşyaya veya ambalajlarına veya ticarî evrakına veya ilânlarına, hukuken korunan bir coğrafi işaret hakkı ile ilgili olduğu kanısını uyandıracak şekilde işaretle koyan veya bu amaçla ilân ve reklamlarda, bu tarzda yazı, işaret veya ifadeleri kullananlar hakkında iki yıldan dört yıla kadar hapis cezasına veya yirmi yedi milyar liradan kırk altı milyar liraya kadar ağır para cezasına veya her ikisine,

c) 24 üncü maddede yazılı fiillerden birini işleyenler hakkında, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezasına veya yirmi yedi milyar liradan kırk altı milyar liraya kadar ağır para cezasına veya her ikisine, ayrıca işyerlerinin bir yıldan az olmamak üzere kapatılmasına ve aynı süre ticaretten men edilmelerine hükümlenir.

(a), (b) ve (c) bentlerinde sayılan suçlar, hizmetlerini yaptıkları sırada bir işletmenin çalışanları tarafından doğrudan doğruya veya emir üzerine işlenmişse, çalışanlar ve suçun işlenmesine mâni olmayan işletme sahibi, müdür veya temsilcisi ve hangi unvan ve sıfatla olursa olsun işletmeyi fiilen yöneten kişi de aynı surette cezalandırılır. Bir tüzel kişinin işleri yürütülürken, 24 üncü maddede sayılan suçlardan biri işlenirse, tüzel kişi, masraflar ve para cezasından müteselsilen sorumlu olur. Fiile iştirak edenler hakkında olayın mahiyetine göre 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 64, 65, 66 ve 67 nci maddeleri hükümleri uygulanır. Yukarıda sayılan suçlardan dolayı kovuşturma şikâyete bağlıdır.

Bu madde hükümlerinin uygulanmasında 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 344 üncü maddesinin birinci fıkrasının (8) numaralı bendi uygulanmaz. Coğrafi işaret korunmasından doğan hakları tecavüze uğrayandan başka 24 üncü maddede sayılanlar dışında kalan suçlarda Enstitü; coğrafi işaret hakkı sahibi olarak belirtilmesi gereken kimlik bildiriminin gerçeğe aykırı olarak yapılması ile korunan bir coğrafi işaret hakkının sahibi olmadığı veya herhangi bir sebeple coğrafi işaret hakkının hükümsüzlüğü veya coğrafi işaret korumasından doğan hakkının sona ermesi durumlarında, kendisinin veya başkasının imal ettiği veya satışa çıkardığı eşyaya veya ambalajlarına veya ticarî evrakına veya ilânlarına hukuken korunan bir coğrafi işaret hakkı ile ilgili olduğu kanısını uyandıracak şekilde, işaretler koyma veya bu amaçla ilan ve reklamlarda bu tarzda yazı, işaret ve ifadelerin kullanılması durumlarında, 8.3.1950 tarihli ve 5590 sayılı Kanun veya 17.7.1964 tarihli ve 507 sayılı Kanuna tâbi kuruluşlar ve tüketici dernekleri de şikâyet hakkına sahiptir. Şikâyetin fiil ve failden haberdar olma tarihinden itibaren iki yıl içinde yapılması gerekir.

Bu kapsamdaki suçlarla ilgili şikâyet, acele işlerden sayılır. Coğrafi işaret hakkı başvurusu veya coğrafi işaret korumasından doğan haklara tecavüz dolayısıyla üretilmesi cezayı gerektiren eşya ile bu eşyaları üretmeye yarayan araç, gereç, cihaz, makine gibi vasıtaların zapt edilmesi veya el konulması veya yok edilmesinde, 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 36 ncı maddesi hükmü ile 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun ilgili hükümleri uygulanır.

2.3.12 İhtisas Mahkemeleri ve Tedbirler

555 sayılı KHK'da öngörülen bütün davalarda, görevli mahkeme, Adalet Bakanlığı'nca kurulacak İhtisas Mahkemeleridir. Asliye Ticaret ve Asliye Ceza Mahkemelerinden hangilerinin ihtisas mahkemesi olarak görevlendirileceğini ve bu mahkemelerin yargı çevresini, Adalet Bakanlığı'nın teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu belirler. Kısaca, Enstitü'nün 555 sayılı KHK hükümlerine göre aldığı bütün kararlara karşı açılacak davalarda ve Enstitü'nün kararlarından zarar gören üçüncü kişilerin Enstitü aleyhine açacakları davalarda görevli mahkeme İhtisas Mahkemeleri'dir.

22.06.2004 tarihli 5194 sayılı kanun ile 555 sayılı KHK'nin 30 uncu maddesinde yapılan değişikliğe göre yukarıdaki fıkra şu şekilde düzenlenmiştir: *“bu KHK’ da öngörülen davalarda, görevli mahkeme ihtisas mahkemeleridir. Bu mahkemeler tek hâkimli olarak görev yaparlar. Asliye hukuk ve asliye ceza mahkemelerinden hangilerinin ihtisas mahkemesi olarak görevlendirileceği ve bu mahkemelerin yargı çevresini, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu belirler.*

Enstitünün bu Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre aldığı bütün kararlara karşı açılacak davalarda ve Enstitünün kararlarından zarar gören üçüncü kişilerin Enstitü aleyhine açacakları davalarda görevli ve yetkili mahkeme, bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen mahkemelerden Ankara ihtisas mahkemeleridir.”

KHK'nin 32, 33 ve 34 üncü maddeleri özel hükümler çerçevesinde coğrafi işaretlerle ilgili olarak açılacak dava çeşitlerini belirlemektedir. Buna göre

menfaati olan herkesin dava açarak fiillerinin coğrafi işaretten doğan haklara tecavüz teşkil etmediğine karar verilmesini talep etme hakkı vardır. (Coğrafi işaretten doğan haklara tecavüzün mevcut olmadığı hakkında dava) Öte yandan coğrafi işaretten doğan hakları ileri sürmeye yetkili olan kişilerin, bu haklara tecavüz sayılabilecek olayların tespitini mahkemeden isteme hakkı vardır. (Delillerin tespiti davası)

555 sayılı KHK' de öngörülen türde dava açan veya açacak olan kişilerin yetkili mahkemeden, davanın etkinliğini temin etmek üzere ihtiyati tedbire karar verilmesini talep etme hakkı vardır. İhtiyati tedbirler, mahkeme tarafından verilecek hükmün etkinliğini tamamen sağlayacak nitelikte olmalı ve özellikle aşağıda belirtilen tedbirleri kapsamalıdır:

- Davacının coğrafi işaretten doğan haklarına tecavüz teşkil eden fiillerin durdurulması
- Coğrafi işaretten doğan haklara tecavüz edilerek üretilen, pazarlanan veya ithal edilen şeylere veya coğrafi işarete konu ürünün üretiminde kullanılan vasıtalara, Türkiye sınırları içinde veya gümrük ve serbest liman veya bölge gibi alanlar dahil, buldukları her yerde el konulması ve bunların muhafazası
- Herhangi bir zararın tazmini bakımından teminat verilmesi (Madde 35).

Aynının üretilmesi hak sahibinin yetkilerine tecavüz oluşturması nedeniyle cezayı gerektiren taklit mallara, ithalat veya ihracat sırasında hak sahibinin talebi üzerine, gümrük idareleri tarafından ihtiyati tedbir niteliğinde el konulabilir (Madde 37). Aynı şekilde Paris Sözleşmesi'nin 9 uncu maddesi de, sahte mahreç işareti taşıyan ürünlere, Paris Sözleşmesi'ne taraf ülkelere yapılan ithalat sırasında, sahte mahreç işaretinin hukuk dışı bir şekilde ürüne yapıştırıldığı ülkede veya ithalatın yapıldığı ülkede el koyma imkanı vermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ COĞRAFI İŞARETLER MEVZUATI VE TÜRK MEVZUATIYLA MUKAYESESİ

3.1 Giriş

AB mevzuatı bir bütün olarak, Avrupa'nın entegrasyonu ve iç marketin birliğinin sağlanması amacıyla bir takım prensipler öngörmüştür. Bu prensiplerin arasında mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, serbest rekabetin korunması ve tüketicinin korunması da yer almaktadır. Ayrıca tarımsal ekonomi gibi farklı ekonomi sektörlerinin geliştirilmesi için de bir takım politikalar belirlenmiştir. Bu bağlamda üreticilerin korunması, tarımsal ürünlerin kalitesinin korunması, tarımsal ürünlerin en iyi yöntemlerle işlenmesi, tarımsal ürünlerin serbest dolaşımı ve belli coğrafi karakteristiklere sahip yörelerdeki tarımın geliştirilmesi gibi hedefler ele alınmaktadır.

AB üyesi ülkelerin arttırılmış bir koruma ile coğrafi işaretleri korumaları mümkündür, gerek milli ürünleri ile ilgili olarak gerekse ithal edilen mallarla ilgili olarak. Ancak bu tip düzenlemeler ile bu işlemler diğerlerinin haklarını adil olmayan bir şekilde etkileyebilir. Böyle bir durumda bazı Üye Ülkelerde hiçbir koruma sağlanmazken, bazı Üye Ülkelerde de çok yoğun koruma sağlanabilmektedir. Bu şartlar altında Avrupa'nın entegrasyonu ve Topluluğun ekonomik gelişimi hedeflerinin önüne ciddi engeller koyulmuş olmaktadır.

Bu sayılan sebepler dolayısıyla Avrupa çapında bu işaretleri korumak çerçevesinde ticaretin önündeki engelleri kaldıracak bir mevzuat hazırlanmasına ihtiyaç doğmuştur. Bu ihtiyaç ilk olarak ATAD tarafından gündeme getirilmiştir. Konu ile ilgili her davada konuya hukuki temel hazırlayacak tarzda pek çok kararlar alınmıştır. ATAD' nin bu girişimleri bu konuda bir mevzuatın gerekli olduğunu gözler önüne sermiştir.

Coğrafi işaretlerin korunması açısından bakıldığında, malların serbest dolaşımı ilkesi ile bu hakların korunması arasında bir çatışma vardır. Bu prensibi uygulamakta başarılı olabilmek ve aynı zamanda bu işaretleri korumak amacıyla ATAD kararları ve AB mevzuatı uzlaşma sağlayacak bir ara çözüm araştırmıştır ve bazen bu işaretlerin kullanılmasını sınırlayarak bazen de malların serbest dolaşımı ilkesini sınırlayarak bu yönde gayret sarf edilmiştir. Sınai mülkiyet hukuku ile verilen haklar ile serbest ticaret haklarının arasındaki dengenin sağlanması, serbest rekabet ile sınai mülkiyet hakları arasındaki dengeye dayanan Avrupa ekonomisinin doğası açısından gereklilik arz etmektedir. Bu haklar serbest rekabetin uzun dönemli korunması için bu rekabete getirilen geçici sınırlamalar olarak değerlendirilmektedir.¹⁴

Coğrafi işaret koruması bir anlamda kamu hakkını korumakla birlikte bir açıdan da bir yörenin coğrafi adının ticari amaçlı kullanımının o yöredeki yerel üreticilere tekel hakkı olarak verilmesi şeklinde de yorumlanabilir.

Coğrafi işaretler için münhasır bir AB direktifi bulunmamaktadır ancak burada rekabetin korunması ve tüketicilerin yanıltılmalarına karşı korunmasına ilişkin direktiflerden bahsetmekte fayda vardır.

22/12/1969 tarihli 70/50/EEC sayılı Direktif yerel ürünlere bir takım avantajlar ve öncelikler sağlayan bazı önlemler öngörmektedir. Tarım ürünleri ve gıda mamulleri ile ilgili olarak daha özel bir düzenleme 18/12/1978 tarihli 79/112/EEC sayılı Direktif ile yapılmış olup esas olarak “gıda mamullerinin tüketiciye satılması aşamasındaki etiketleme, sunum ve reklam yapılması işlemleriyle ilgili Üye Ülke kanunlarının uyumlaştırılması” hedeflenmiştir. Ayrıca 10/09/1984 tarihli 84/450/EEC sayılı direktif ile Üye Ülkelerin yanıltıcı reklamlarla ilgili kanunları, düzenlemeleri ve idari önlemleri uyumlaştırılmıştır.

¹⁴ XOURAFA, Chryssa K., Protection of Designations of Origin and Geographical Indications Under the Law of the European Union

Markalarla ilgili mevzuat coğrafi işaretlerin korunmasında çok büyük bir öneme sahiptir. 89/104/EEC sayılı direktife göre coğrafi kaynak ifade eden işaret ve ibareleri içeren markalar tescil edilemezler ve tescilli olanlar da hükümsüz ilan edilirler. Aynı kural 40/94 sayılı Tüzükte de topluluk markasını ilgilendiren bir unsur olarak düzenlenmiştir.

Bu Tüzük ile marka tescili ile monopollerin oluşması engellenerek ve markaların üzerinde bazı mutlak haklar oluşturarak coğrafi işaretler dolaylı olarak korumaya alınmıştır.

Üstte sayılan direktiflerden farklı olarak 28/03/1983 tarihli 83/189/EEC sayılı direktif ile teknik standartlar sahasındaki bilgilerin şartları hakkında düzenleme yapılmış olup bu direktif coğrafi işaretler için geçerli bir direktif değildir.

Coğrafi işaretlerle ilgili Tüzükleri incelemek açısından bakıldığında bu Tüzüklerin amacının farklı ulusal mevzuatlar dolayısıyla malların serbest dolaşımının önünde oluşan engelleri ortadan kaldırmak olduğu görülecektir. Bu Tüzük sistemi üç ana temel üzerine inşa edilmiştir:

- Şarap ürünleri ile ilgili işaretlerin korunması
- Menşe adların ve mahreç işaretlerinin korunması
- Geleneksel özellikli ürünlerin korunması

3.2 Şarap ve Şaraptan Yapılan Ürünler

Coğrafi işaretlerle ilgili ilk mevzuat şarap sektörüyle ilgili olarak hazırlanmıştır. Bu düzenlemelerin genel olarak tarım ürünleriyle ilgili olan korumadan daha sert ve kapsamlı bir koruma sağladığı söylenebilir. Bunun sebebi şarabın kalitesinin üzümün yetiştiği toprakla, iklim, üzüm çeşidi, distilasyon sistemi,

üretim metotları, hacimdeki alkol miktarı, şarabın yllandırılma şartları, her bölgeye hatta bazen her bağa ait geleneksel üretim metotları ve arazi yapısıyla ilgili olmasıdır. Şarabın kalitesi esas olarak yukarıda sayılan bu faktörlerin kombinasyonuna bağlıdır ve bunlarla birlikte üretim alanının sınırlarının belirlenmesi ve üzüm bağlarının yeniden yapılandırılması ve dönüştürülmesi de önemli faktörler arasındadır.

1493/99 sayılı Tüzük çerçevesinde şaraplarla ilgili temel sınıflandırma “sofra şarapları” ve “belli yörelerde üretilen kalite şarapları” tarzındadır. Sofra şarapları tekrar ikiye ayrılarak sofr şarapları ve coğrafi işarete sahip sofr şarapları olarak düzenlenir. Belli yörelerde üretilen kalite şarapları ise a) belli yörelerde üretilen kalite likör şarapları, b) belli yörelerde üretilen köpüklü kalite şarapları, c) belli yörelerde üretilen yarı köpüklü kalite şarapları ve d) belli yörelerde üretilen kalite şarapları olarak dörde ayrılırlar.

Bu sınıflandırma tarzı sadece üretimle ilgili etkiler oluşturmamakta aynı zamanda şarapların işaretlenmesi ve isimlendirilmesinde de etkili olmaktadır. Buna göre, belli yörelerde üretilen kalite şaraplarının satış tanımlamaları içerisinde menş ad kullanılabilir ama sofr şarapları için sadece coğrafi işaret kullanılabilir.

3.2.1 Şaraplara İlişkin 1493/1999 Sayılı Konsey Tüzüğü

Bu Tüzüğün amacı esas itibariyle şarapların üretimi ve pazarlanmasının desteklenmesi, rekabet kurallarının ihlalinin önlenmesi, tüketicilere piyasadaki şarapların kalitesi hakkında açık ve doğru bilgiler verilmesi ve topluluk üyeleri arasında ticaretin oldukça gelişmiş olduğu şarap sektöründe ürünlerin serbest dolaşımı ilkesine ilişkin engellerin kaldırılmasıdır.¹⁵

¹⁵ HEINE, Joachim, “The Protection of Geographical Indications in the EC”, *WIPO Symposium*, No:713 (E), Wiesbaden 1991, s. 123

Belli bir yörede üretilen kalite şarapları Üye Ülkeler tarafından tanınırlar. Bunun için Üye Ülkeler AB Komisyonuna tanınan coğrafi işareti ve ilgili ulusal mevzuatlarını bildirirler. Komisyon da Resmi Gazete’ de tanınan kalite şaraplarının listesini ve ilgili ulusal mevzuatı yayınlar.

Belli bir yörede üretilen kalite şaraplarının belirlenmesinde üretimin geleneksel şartları da dikkate alınarak aşağıda sıralanan faktörler dikkate alınır:

- üretim alanının sınırlarının belirlenmesi
- üzüm türleri
- hasat metotları
- şarap yapım metotları
- hacimdeki minimum doğal alkol derecesi
- hektardaki üretim miktarı
- fiziksel ve kimyasal özelliklerinin analizi ve belirlenmesi

Bir Üye Ülke belli bir yörede üretilen bir kalite şarabını veya bir sofr şarabını coğrafi işaret olarak tescil ederse bu ibare diğer yörelerden gelen şaraplar için kullanılamayacağı gibi o yöreden gelen ama gerekli özellikleri taşımayan şaraplar üzerinde de kullanılamaz.

48 inci maddeye göre bir işaretin menşe ad veya mahreç işareti olarak kullanılabilmesi için esas kriter yanlış bilgi verilmemesi, yanlış yönlendirilme yapılmaması ve herhangi bir karıştırılma riskinin bulunmamasıdır. 52 nci madde ile de coğrafi işaretlerin kullanım hakkına sahip olmayan üçüncü kişiler tarafından kullanılmasını yasaklamaktadır.

47 nci madde de coğrafi işaretin tercümesinin kullanılmasını veya gerçek coğrafi kaynağı açıklanarak bile olsa yanlış bir coğrafi işaretin kullanımını veya “stilinde”, “tarzında”, “tipinde” gibi açıklayıcı ibareli coğrafi işaret kullanımını açıkça yasaklamaktadır.

Ticari markalar gibi diğer ayırt edici işaretlerle coğrafi işaretlerin birlikte kullanımları çerçevesinde, Tüzüğün sonunda yer alan Ek VII'de bu ayırt edici işaretlerin tüketiciler nezdinde herhangi bir karışıklığa yol açmaması gereklidir. Aynı zamanda şarap veya üzüm fermantasyon suyu için olan bir markanın bir coğrafi işaret ibaresiyle aynı olması durumunda, marka sahibinin bu ibareyi kullanmaya hak kazanacağı üretim şartlarına sahip olmaması durumunda dahi, eğer marka 1985'den beri tescilli ise ve kesintisiz olarak kullanılıyorsa, marka sahibi markasını kullanmaya devam edebilir. Ayrıca şarap ve üzüm fermantasyon suyu içi tescilli tanınmış bir marka sahibinin markası bir coğrafi yörenin adıyla tıpatıp aynı olsa dahi, marka coğrafi ismin resmi olarak tanınır olmasından 25 sene önce tescil edilmiş ise ve kesintisiz kullanımı sağlanmış ise markanın kullanımı devam edebilir.

3.2.2 Sert Alkollü İçeceklere İlişkin 1576/89 Sayılı Konsey Tüzüğü

Sert alkollü içeceklerin sunumu, tarifi ve tanımlarına ilişkin kuralları 1576/89 sayılı konsey Tüzüğü ile belirlenmiş olup, çeşitli kategorilerdeki ürünler tanımlanır ve her bir kategoride yer alan sert alkollü içeceklere ilişkin coğrafi işaret koruması bu Tüzüğün ekinde yer alan liste vasıtasıyla sağlanır. Bu liste, esas niteliğini üretim aşamasında, belirtilen coğrafi alandan elde eden ürünleri içermek üzere hazırlanmıştır.¹⁶ 5 inci madde 3 üncü fıkrada coğrafi isimlerin sadece üretim süreçlerinin ilgili coğrafi yörede geçtiği ve özelliklerini ve kalitesini bu yöreden elde eden sert alkollü içeceklere tahsis edilmesi öngörülmektedir. Ancak Üye Ülkeler ülkesel korumalarını Topluluk hukuku ile uyumlu olmak şartıyla bazı kalite, üretim, tasarım ve sunum standartlarına tabi tutabilirler.

Listede yer alan coğrafi işaretler, tür adına dönüşme riskinden azade kılınmıştır. Bu amaçla ilgili yöreden kaynaklanmayan ürünler üzerinde coğrafi

¹⁶ 1576/89 Sayılı Konsey Tüzüğü, 5 inci Madde 3 üncü fıkra

işaretin kullanımına müsaade edilmemektedir. Listede yer almayan coğrafi işaretler ise bu korumadan mahrum olup sadece aldatıcılığa karşı korunurlar.

Sert içkilerin sunumu ve tanımına ilişkin kuralları belirleyen söz konusu Tüzük esas itibariyle coğrafi işaretlerle ilgili bir düzenleme yapmak amacıyla hazırlanmamış olup, sunum ve tanıma ilişkin kuralları belirlemek adına hangi ibarelerin coğrafi işaret olarak korumaya kavuşturulacağı hakkında belli bir düzenleme yapmanın ötesine geçmemiştir.

3.3 Gıda ve Tarım Ürünlerindeki Coğrafi İşaretlerin Korunmasına İlişkin 2081/92 Sayılı Konsey Tüzüğü

14.07.1992 tarihli söz konusu Tüzüğün başlığı tam olarak “Tarım ve Gıda Ürünlerinin Mahreç İşaretlerinin ve Menşe Adlarının Korunması” olarak düzenlenmiştir. Şarap ve alkollü içecek sektörleri yukarıda görülen önceki tarihli Tüzüklerle koruma altına alındığından burada tekrar dahil edilmemiştir. 2081/92 ile coğrafi işaretlere ilişkin korumanın Topluluk seviyesinde uyumlu hale gelmesi hedeflenmiştir.

Tüzüğün ekinde yer alan aşağıdaki liste hangi ürünlerin bu Tüzük kapsamında değerlendirilebileceğini belirlemektedir:

- taze et
- et temelli ürünler (pişirilmiş, tuzlanmış, tütsülenmiş)
- peynirler
- diğer hayvan ürünleri (bal, yumurta, süt ürünleri-tere yağ hariç)
- meyveler, sebzeler, hububat ürünleri (işlenmiş veya işlenmemiş)
- balıklar, kabuklu deniz hayvanları ve bunlardan yapılan ürünler
- biralar
- doğal kaynak ve maden suları

- bitki özlerini içeren içecekler
- fırıncılık mamulleri, pastacılık ürünleri, şekerlemeler
- doğal sakız ve reçineler
- kurutulmuş otlar, esans yağları

Bu sayılan ürünlerle ilgili olarak belli coğrafi yörelerin isimleri koruma altına alınabilir ancak Tüzük, farklı isimler ile benzer ürünlerin üretilmesini ve satılmasını korunan isimlere bir zarar teşkil etmemesi şartıyla yasaklamamaktadır.

2081/92 ile verilmek istenen politik mesaj şu şekilde özetlenebilir¹⁷:

- tarımsal ürünlerin çeşitliliğinin teşvik edilmesi
- belli özellikler gösteren ürünlerin promosyonu
- kırsal kesimin zenginliğinin artırılması
- uzak ve az tercih edilen bölgelerdeki kırsal üretimin artırılması
- kalite yaklaşımı ile daha iyi bir gelir sağlanması
- tüketicinin bilgilendirilmesi ve beklediği kalite ve seçim imkanlarının sağlanması

2081/92 kapsamında menşe adlar “designation of origin” ve menşe adlar koruması ise İngilizce kısaltması çerçevesinde PDO¹⁸ olarak ifade edilir. Ürünler üzerinde bulundurulabilen bu kısaltma her ülkenin kendi dilinde düzenlenebilmektedir. PDO tanımına baktığımızda bu tanımın Lizbon Anlaşmasındaki tanıma karşılık geldiğini görmekteyiz ve böylece coğrafi yöre ile ürün arasında çok kuvvetli bir bağ olması öngörülmüş olmaktadır. Yani kalite veya özellikler öncelikli olarak veya esas olarak coğrafi çevreden kaynaklanmak zorundadır. Bu çevreye doğal ve beşeri faktörler de dahildir. Üretim ve işleme aşamaları ilgili yörede olmak zorundadır.

¹⁷ VITAL, François, “Protection of Geo. Ind.: The Approach of the EU”, *WIPO Symposium*, Somerset West, 1999, s. 51

¹⁸ Protection of Designation of Origin

Comte peyniri örneğini ele alırsak, üretim söz konusu coğrafi yörenin yerli inek ırkı olan “Montbeliarde” cinsi ineklerden elde edilen ham sütlerle gerçekleştirilir. Sürü Jura dağındaki sınırları belirlenmiş otlaklarda otlatılır veya kuru ot ile beslenir. Yöredeki toprak ve yarı dağlık bölgenin iklimi dolayısıyla farklı nitelikte otlaklar oluşmuştur ve buralarda otlayan yerel sürülerin sütleri peynir üretimi aşamasında farklı özellikler sergilemektedirler.

İngilizce kısaltması PGI¹⁹ olarak düzenlenen mahreç işaretleri TRIPs Anlaşmasındaki 22 nci madde ile örtüşmektedir ve coğrafi yöre ile daha esnek bir bağ öngörmektedir. Kalite veya özellikler veya ün coğrafi yöreden kaynaklanmalıdır. Üretim ve/veya işlemler ilgili yörede geçmelidir. Burada dikkat çeken daha önce de bahsedildiği gibi sadece ün faktörünün de mahreç işareti olmak için yeterli olabilmesidir.

Almanya’ya ait olan “Lübecker Marzipan” ibareli şekerlemelere ilişkin mahreç işareti PGI korumasına sahip olup üretim alanı olarak Lübeck yöresi belirlenmiştir. Ancak üretimde kullanılan bademler bu yöreden temin edilmemektedir.

Bu Tüzük ile sağlanan korumanın hukuki etkilerine baktığımızda ilk göze çarpan coğrafi yörenin adının sadece orada üretim yapan üreticilere bırakılması ve ayrılmasıdır. Tabii tescilde yer alan diğer gerekli şartlara uyulması da şarttır. Bu koruma ile tüm Üye Ülkelerde otomatik bir koruma gerçekleştirilir. Korumanın gerçekleşmesi Üye Ülkelerin uygun görmesine veya kabul etmesine bağlı değildir. Bir kez tescil edildikten sonra artık tüm ülkeler korumakla mükelleftir. Topluluk mevzuatıyla elde edilen çok büyük bir artı olarak değerlendirilebilen bu özellik ile bir ürünün 370 milyon tüketici nezdinde otomatik olarak korunması sağlanmakta olup ülkesel korumalar sadece ülke vatandaşlarını bağlamaktadır.

¹⁹ Protection of Geographical Indication

Yukarıda hukuki etkilerini bir parça açıkladığımız korumanın oluşturulması prosedürleri 2081/92 sayılı Tüzük çerçevesinde, Topluluk düzeyinde bir tescil sistemi ile sağlanmaktadır. Tescil bu ürünlerin Topluluk seviyesinde taklit ve sahte ürünlerin rekabetinden korunması anlamına gelmektedir. Bu koruma sınai mülkiyet haklarından patent ve marka haklarıyla aynı tarzda bir koruma sağlar. Yani bu koruma ile sadece belli yöredeki üreticiler o ismi kullanabilirler.

Tüzük, menşe adlar ve mahreç işaretlerin korunması çerçevesinde yayın tarihinden başlamak üzere 5 yıllık bir geçiş süreci öngörmüştür. Bu çerçevede tescilli menşe ad ve mahreç işaretinin taşınması gereken özellikleri taşımayan ürünlerin bu isimleri kullanmalarına 5 yıllık bir süre için müsaade edilmiştir.

Tüzüğün ilk kez yürürlüğe girmesi çerçevesinde Üye Ülkelere 6 aylık bir süreçte, Tüzük öncesi kendi ülkelerinde tescilli coğrafi işaretlerin listesinin Komisyona iletilmesi istenmiştir. Tescil sistemine sahip olmayan Üye Ülkeler için de korunması öngörülen coğrafi işaretlerinin belirtilmesi istenmiştir. (Madde 17) Bu listeler Komisyon tarafından 2 inci ve 4 üncü maddeler çerçevesinde değerlendirilmeye tabi tutulur ve 7 nci madde bu listeler için uygulanmaz.

Tür adlarının (ürünlerin öz isimlerinin) tesciline müsaade edilmez. Tür adı olduğu halde tescil edildiği anlaşılan tesciller iptal edilebilir. Ayrıca bir ürünün ilgili coğrafi yörenin dışında önemli bir seviyede üretiliyor olması da o ürünün otomatik olarak tür adı haline geldiğini kabul etmeyi gerektirmez.

Tescil başvurusu için her Üye Ülke vatandaşlarından oluşan üretici grupları harekete geçebilir. İstisnai hallerde ancak tek bir üreticinin başvuru yapmasına müsaade edilir. Bu istisna söz konusu ürünün tek bir üreticisinin kalmasıdır. Aksi halde böyle bir müsaade yoktur. Görüldüğü gibi bu hüküm mevcut Türk mevzuatıyla aynı değildir. Daha önceki bölümde ifade edilen mahsurların oluşmaması ve AB mevzuatıyla tam uyumun sağlanabilmesi açısından yeni coğrafi işaretler mevzuatında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Başvuru sahibi başvurusunu her Üye Ülkenin yetkili merciiine yapar. Bu yetkili mercii genelde Tarım Bakanlığı veya bir ilgili kurumu olurken Almanya, Avusturya gibi bazı Üye Ülkelerde yetkili mercii Sınai Mülkiyet Ofisleri de olabilmektedir.

Yetkili kurum başvuruyu alır Tüzük şartları çerçevesinde inceler, yeterli bulunan başvurular ülke çapında ilgili kesimlere duyurulur ve görüşleri alınır. Bu aşamada ülkemizdeki uygulamadan farklı bir düzenleme görülmektedir. Ülkeler başvuruları Resmi Gazetelerinde veya herhangi bir yayın organında yayınlamak zorunda değildir. AB mevzuatı bu konuyu ülkelerin ülkesel uygulamalarına bırakmıştır. Genelde görülen de ülkelerin yayın yoluyla duyurmayı değil ilgili kurum ve kuruluşlarla temasa geçerek itiraz sürecini başlatmayı tercih ettikleri görülmektedir. İtirazlar çerçevesinde yeniden oluşturulan başvuru son halini aldıktan sonra Avrupa Komisyonuna gönderilir. Komisyon, Üye Ülke temsilcilerden oluşan bir komite²⁰ ile 6 aylık süre içerisinde bu incelemesini tamamlamak zorundadır. Gerektiğinde ilgili yetkili kuruma geri dönerek bilgi ve belge talebinde bulunabilir. Böyle bir durumda sürenin işleme devam etmez bilgi ve belgeler tamamlandıktan sonra tekrar devam eder.

Komisyon başvuruyu yeterli bulduğu takdirde Resmi Gazete'de ilan eder²¹ ve 6 aylık bir itiraz süreci başlar. Ülkemizdeki uygulamadan farklı olarak sadece Resmi Gazetede ilan yeterli görülmektedir. Oysa yukarıda ifade edildiği gibi ülkemiz mevzuatına göre iki ulusal bir de yerel gazetede de ilan edilmesi şartı vardır.

Tüm Üye Ülkelerin ve 3 üncü ülkelerin itirazda bulunabileceği bu süreçte herhangi bir itiraz gelmesi durumunda itiraz sahibi ile yetkili kurum bir araya gelerek uzlaşmaya çalışırlar. Bu aşama da maalesef ülkemiz mevzuatında ve uygulamasında

²⁰ Madde 15

²¹ Madde 6

yer almamaktadır. Üretici gruplarına dayalı olan başvuruların sağlanması ile üreticiler ve ilgili kamu kurumları birlikte çalışmaya zorlanmalıdır.

3 aylık süre içerisinde uzlaşma taraflar arasında sağlanamazsa Komisyon itirazı sonuçlandırır. (Madde 7) Eğer başvuruda itiraz dolayısı ile bir değişiklik yapılması gerekli olmuş ise bu değişiklik yine Resmi Gazete' de yayınlanır ve tekrar bir 6 aylık süre başlar. Bu hüküm de mevzuatımızda olmayan ve eklenmesi gereken bir hükümdür. İtiraz süreci biten başvurular sicile kaydedilerek tüm Üye Ülkelerde koruma altına alınırlar.

Bir itirazın kabul edilebilir olması için:

- 2 nci maddenin hükümlerine uyulmadığının gösterilmesi gereklidir
- Tüzüğün yayınlanması sırasında, adı tamamen veya kısmen aynı olan ve piyasada bulunan bir isim veya marka veya bir ürünün varlığının, önerilen tescil ile tehlikeye düşeceği gösterilmelidir
- tescili için başvuru ismin tür adı olduğunu ispat etmelidir

Başvuru sırasında, yetkili merci, başvuru ile birlikte verilmesi zorunlu olan tarif nameyi inceleyerek gerekli kararı verir. 4 üncü maddeye göre bu tarif name aşağıda belirtilenleri içermek zorundadır:

- menşe ad veya coğrafi işaret ile beraber tarım ürünü veya gıda maddesinin ismi,
- tarım ürünü veya gıda maddesinin ham maddesini, fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik özelliklerini içeren bir açıklama,
- coğrafi alanın tanımı,
- tarım ürünü veya gıda maddelerinin bu coğrafi alandan kaynaklandığını gösteren kanıt,
- tarım ürünleri veya gıda maddelerinin üretim metotlarının açıklanması,
- coğrafi kaynakla bağı kanıtlayan ayrıntılar,

- kontrol mekanizmalarının ayrıntıları,
- menşee ad veya coğrafi işarete ilişkin etiketleme bilgileri,
- Topluluk ve/veya ulusal hükümler uyarınca yerine getirilmesi zorunlu herhangi bir şart.

Bu tarif namede ilgili kişi yada grup bilimsel ve teknik gelişmeler ya da coğrafi bölgenin tanımındaki değişiklikler çerçevesinde gerekli değişiklikleri 9 uncu madde çerçevesinde yapılabilmektedir. Tescil sonrasında bu şekilde bir düzenleme yapma esnekliği mevzuatımızda bulunmamaktadır. Ancak bu tip bir düzenlemenin tescillerimizin sağlığı açısından çok faydalı olacağı açıktır. Buna imkan veren hükümler yeni mevzuatta düzenlenmelidir.

TRIPs ile düzenlenen “milli muamele” ilkesi sınai mülkiyet korumasındaki ana kurallardan biri olup, söz konusu 2081/92 sayılı Tüzükte de 12 nci madde çerçevesinde düzenlenmiştir. Ancak bu düzenleme 3 üncü ülkeler tarafından ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır. Milli muamele ilkesinin karşılıklılık ilkesine bağlı olarak düzenlendiği bu madde aşağıdaki gibidir:

“Uluslararası Anlaşmalardan doğan haklar saklı kalmak şartıyla, bu Tüzük, aşağıdakilerin sağlanması koşuluyla üçüncü bir ülkeden gelen tarım ürünleri ve gıda maddelerine de uygulanabilir:

- *Söz konusu ülke 4 üncü maddede bahsedilen garantilerin aynısını veya dengini sağlayabilirse,*
- *Üçüncü ülke 10 uncu maddede genel olarak anlatılan inceleme veya teftiş mekanizmasına sahipse,*
- *Üçüncü ülke, Topluluk üyesi ülkelerden gelen tarım ürünleri ve gıda maddelerine Topluluğun sağladığı korumanın dengini sağlamaya hazırlıklı ise.”*

Bu düzenleme açıkça milli muamele ilkesini ihlal etmekte ve bu imkanı karşılıklılık ilkesine bağımlı kılmaktadır. Ayrıca AB sisteminde 3 üncü taraflar yeni koruma altına alınan bir adlandırmaya ilişkin itirazda bulunamazlar. Hali hazırda DTÖ nezdinde AB coğrafi işaretler mevzuatı çerçevesinde bu konu ile ilgili şikayetlerin tartışıldığı ve değerlendirildiği paneller devam etmektedir. TRIPs hükümlerine uyum çerçevesinde ülkemiz mevzuatının bu noktada daha önde olduğu söylenebilir.

Tescilli menşe adın veya mahreç işaretinin, tescil dışında kalan ürünlerde doğrudan (ürün üzerinde) ya da dolaylı (ticari iletişim araçları üzerinde) kullanımı yasaklanmıştır. Ayrıca koruma altındaki coğrafi işaretin “stilinde”, “tipinde”, “usulünde” gibi açıklayıcı ibarelerle birlikte kullanımı da aldatıcı ve yanıltıcı olacağından yasaktır. Yanıltıcı işaretlerin bizzat ürünün üzerine, ambalaj üzerine, reklam dokümanlarına veya ürünle bağlantılı öteki belgelere konulması yasaklanmaktadır. Tescilli isim, ürünün asıl kaynağına ilişkin kamuyu yanıltıcı her türlü uygulamaya karşı korunmaktadır.²² (Madde 13)

Marka ve coğrafi işaret ilişkisi Tüzükte 14 üncü madde ile düzenlenmiştir. Bu maddeye göre bu ilişkide 3 ayrı ihtimal vardır. Her ihtimal bir fıkra ile düzenlenmiştir. Madde 14 (3)’e göre bir menşe ad veya mahreç işaretinin tescili tüketiciyi markanın ünü, bilinirliği ve kullanım süresi çerçevesinde yanıltacaksa, menşe ad veya mahreç işareti tescil edilmez. Bu durum gerçekte bir coğrafi işarete konu ürünün ciddi anlamda olmadığı ancak ünlenen markanın şöhreti ve uzun süreli kullanımı dolayısıyla o yörenin bilinirliğinin artması ve böyle bir mekanizma ile coğrafi işaret tesciline ilgi duyulmasını belirlemektedir. Bu tip durumlarda coğrafi işaret tescilinin gerçekleşmesine müsaade edilmez.

Madde 14 (2)’ye göre ise bir menşe ad veya mahreç işareti tescilli ise Madde 13 deki şartlardan birine uyan önceki markaların kullanımı devam edebilir eğer marka iyi niyetle tescil edilmiş ise ve herhangi bir hükümsüzlük sebebi yoksa. Bu

²² COŞKUN YILDIZ, Asu, Uzmanlık Tezi s. 47

durumda markanın ve coğrafi işaretin bir arada varolması durumu söz konusu olacaktır.

Madde 14 (1)'e göre bir marka tescil başvurusu 13 üncü maddedeki şartlardan birine tekabül ediyorsa ve aynı ürün sınıfı için başvurulmuşsa başvuru reddedilir.

Genel olarak Tüzüğün içeriğini gördükten sonra şimdi de bu mevzuatla ilgili çeşitli eleştirilere göz atalım. AB Tüzükleri genel olarak incelendiğinde Tüzüklerin fikri mülkiyetin korunmasından sorumlu otoriteler tarafından değil tarımdan sorumlu kişilerce hazırlandığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Örneğin şaraplarla ilgili Tüzükte marka ibaresi için “trademark” ibaresi yerine “brand” ibaresinin kullanılması bu duruma açık bir örnek teşkil etmektedir. Bu tip bir düzenleme şekli, coğrafi işaretlerin bir sınai mülkiyet hakkı olarak değerlendirilmesinden ziyade dikkatin ürünlerin korunması ve üretimlerinin geliştirilmesine çekilmesini sağlamıştır.²³ Ayrıca bazı uzmanlar AT Tüzüğüyle öngörülen tescilli koruma sisteminin coğrafi işaretler alanında ciddi bürokrasi artışına sebep olduğunu savunmakta ve çeşitli eleştirilerde bulunmaktadır.

AB menşe adlar ve mahreç işaretler mevzuatına getirilen eleştirilerden biri de Fikri Mülkiyetin Korunmasına Dair Uluslararası Birliğe (AIPPI) aittir. AIPPI'nin eleştirileri aşağıda belirtilen beş noktada toplanabilir:

- Tüzüğün metni birçok önemli noktada belirsizlik içermektedir,
- İdari prosedür gereksiz bir şekilde uygulamayı zorlaştırmakta ve karmaşıklaştırmaktadır,
- Bireyler tek başlarına itiraz etme hakkına sahip değildir. Üye Ülkenin yetkili otoriteleri aracılığıyla tescil için önerilen bir coğrafi işarete itiraz edilebilir,

²³ GEVERS, *op.cit.*, s. 152.

- “Milli muamele” ilkesi çiğnenmektedir. AB içinde yerleşik olmayan veya herhangi bir ticari işletmeye sahip olmayan taraflar itiraz etme hakkına sahip değildir.
- Coğrafi işaretle ihtilafli, tescilli olmayan ama kullanım halindeki bir markanın korunmasına dair hiçbir hüküm yoktur.²⁴

3.4 Gıda ve Tarım Ürünlerindeki Geleneksel Özellikli Ürünlerin Korunmasına İlişkin 2082/92 Sayılı Konsey Tüzüğü

Geleneksel Özellikli Ürünlerin korunmasına ilişkin Konsey Tüzüğü'nün orijinal adı “Tarım ve Gıda Ürünleri için Özel Karakter Sertifikası”dır. Ancak literatürde ve uygulamada “geleneksel özelliğin garanti edildiği ürün²⁵” ifadeleri daha çok kullanılmaktadır.

AB ülkelerinde çok ciddi oranda ilgi çekmemiş olan bu tüzük çerçevesinde gerçekleştirilen tescil sayısı 16 ile sınırlı kalmıştır. AB kültür ve tarihinin pek zengin olmadığı bu alanda Türk kültür ve tarihi kapsamında çok sayıda tesciller gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Baklava, pastırma, cezerye, döner, gül likörü ve daha pek çok sayılabilecek ürünlerimiz bu çerçevede tescile konu olabilir. Ancak mevcut Türk mevzuatında bu tip bir düzenleme olmadığı için bu ve benzeri ürünler tescil edilememekte ve bir korumaya kavuşturulamamaktadırlar. Bu mevzuatın oluşturulması ile AB ile ikili Anlaşmalar çerçevesinde bu ürünler hemen korumaya alınabilir. Uzun vadede AB ‘ye katılım sağlamamız durumunda ise tescilli ürünlerimiz bu Tüzük kapsamına girdikleri takdirde AB üyesi tüm ülkelerde korumaya kavuşacaktır.

Bu Tüzüğü'nün amaçları 2081/92 sayılı Tüzüğe paralel olarak, Topluluğun ortak tarım politikasının belirlenmesi çerçevesinde, tarımsal ürünlerin çeşitliliğinin

²⁴ AIPPI Executive Committee Resolution on Question Q 62, (29 Mayıs 1998), ss. 38-40.

²⁵ Traditional speciality guaranteed products: Geleneksel özelliğin garanti edildiği ürünler (geleneksel özellikli ürün)

arttırılmasının teşvik edilmesi, gerek çiftçilerin gelirlerinin arttırılmasıyla gerekse yerel halkın bu yörelerde tutulmasının sağlanmasıyla kırsal ekonominin özel ürünler vasıtasıyla kuvvetlendirilmesi, tüketicilerin uygunsuz uygulamalardan korunması ve adil ticaretin sağlanması, diğer taraftan ekonomi aktörlerine ürünlerinin piyasa değerini arttırıcı bir enstrümanın sağlanması olarak kabul edilmiştir.

Tüketicinin korunması açısından sertifikalandırılmış özel karakterin denetime tabi tutulması öngörülmüştür. Bu çerçevede ayrıca bir ibarenin ve bir Topluluk sembolünün belirlenmesi ve bu sembolün özel karakter sertifikasına sahip ürünlerde kullanılması şart koşularak, tüketiciye ilgili ürünün denetlenmiş özel karakterlere sahip olduğu ifade edilmek istenmiştir.

Tarım ve gıda ürünlerinin sertifikalandırılmış özel karakterlere sahip olmasını garanti etmek için, üretici grupları bizzat kendileri bahsi geçen karakterleri tanımlamalıdır ama ürün tarif namesini denetleyecek olan denetleme organları ile ilgili kurallar Topluluk çapında uyumlu olmalıdır.

Tüzüğün ilk maddesi hangi ürünler için Topluluk Özel Karakter Sertifikasının düzenlenebileceğini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

- taze et
- et temelli ürünler (pişirilmiş, tuzlanmış, tütsülenmiş)
- peynirler
- diğer hayvan ürünleri (bal, yumurta, süt ürünleri-tere yağ hariç)
- meyveler, sebzeler, hububat ürünleri (işlenmiş veya işlenmemiş)
- balıklar, kabuklu deniz hayvanları ve bunlardan yapılan ürünler
- biralar
- bitki özlerini içeren içecekler
- fırıncılık mamulleri, pastacılık ürünleri, şekerlemeler
- makarna
- hazır yemekler

- hazır soslar
- çorbalar
- dondurma ve şerbetler

1 inci maddenin 1 inci fıkrasında bu listenin 19 uncu maddede düzenlenen prosedürle değiştirilebileceği ifade edilmiştir.

Tüzüğün 2 nci maddesinde ise “özel karakterin” tanımı yapılmış ve bir tarım veya gıda ürününü aynı kategoride yer alan diğer benzer ürünlerden ayıran özellik veya özellikler bütünü olarak değerlendirilmiştir. Ancak bir ürünün sunuluş şekli üstteki ifade çerçevesinde bir özellik olarak kabul edilmez. Bu maddenin ilk fıkrasında özel karakterin, Topluluk veya ülke mevzuatlarında yer alan ve standart kurumları tarafından düzenlenen standartlarda veya uygulaması isteğe bağlı olan standartlarda yer alan bileşim formülleriyle veya üretim metotlarıyla sınırlandırılmayacağı düzenlenmiştir. Bu son kısımda amaç özel karakterin bir takım standartlarda yer alan veriler ve düzenlemelerle sınırlandırılmasını önlemektir. Ancak bu standartlar sırf bahsi geçen özel karakteri belirlemek amacıyla düzenlenmişse, bu standartlar bu kapsamda yer almaz.

Tüzüğün başlığında yer alan “özel karakter sertifikası” bir ürüne ait bir özel karakterin Topluluk nezdinde tescil vasıtasıyla resmen tanınır hale gelmesidir.

Özel karakter tescili için ancak bir grup, bulunduğu Üye Ülkenin yetkili mercisine başvuru yapma hakkına sahiptir. Grup, Tüzüğe göre, yasal yapısı veya birleşme şekli ne olursa olsun, aynı ürünle ilgili çalışan üretici ve/veya işleyicilerin (ürünün işlenmesi aşamasında çalışanlar) oluşturduğu herhangi bir birliktir. Yetkili merci Tüzüğün 4, 5 ve 6 ncı maddelerinin sağlandığı kanaatine varırsa başvuruyu Komisyona havale eder.

Komisyon başvuruyu teslim almasından itibaren 6 ay içerisinde tercümesi yapılan başvuruyu diğer Üye Ülkelere gönderir. Başvurular bu şekilde gönderilir

gönderilmez başvurunun ana noktalarının Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayınlanmasını sağlar. Yayından itibaren 5 aylık süre içerisinde mezkur tescil ile herhangi bir ilgisi olan gerçek veya tüzel kişiler Üye Ülkelerin yetkili mercilerine itiraz dilekçeleriyle başvurabilirler.

6 aylık süre içerisinde herhangi bir itiraz gelmezse Komisyon tescili gerçekleştirir ve Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde ilan eder. Eğer itiraz söz konusu ise Komisyon ilgili Üye Ülkelerin kendi aralarında 3 ay içinde uzlaşmalarını talep eder. Uzlaşma gerçekleştiği takdirde, eğer başvuruda değişiklik olmayacaksa tescil sağlanır, eğer değişiklik var ise yayın işlemleri tekrarlanır ve 6 aylık bir süre daha verilir. Uzlaşma sağlanamazsa Komisyon Üye Ülke temsilcilerinden oluşturulan bir komite ile bir karara varacaktır.

Tescile bağlanan bir özel karakter sertifikası, ürünün taşınması gereken özelliklerin artık karşılanamadığı iddia edilerek bir Üye Ülke tarafından şikayete konu olabilir. Üye Ülke şikayetini ilgili tescile sahip Üye Ülkeye bildirir. Tescil sahibi de konuyu değerlendirir ve gerekli önlemleri alır. Bu aşamada devamlı olarak problemler devam ediyorsa, şikayetçi Üye Ülke durumu Komisyona aktarır ve Komisyon itiraz prosedürleri çerçevesinde bir karar alır. Bu karar tescilin iptalini de öngörebilir.

Üstteki duruma paralel olarak bir Üye Ülke, ülkesindeki bir takım üretici gruplarının talepleri çerçevesinde, tescilde yer alan bir ürün tarif namesinin değiştirilmesi için başvurabilir. Bu başvuru ile gelen talep ve tescil sahibinin görüşleri Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayınlanır. 3 aylık bir süre içerisinde ilgili herhangi bir üretici veya işleyici önceki tarif namenin kalmasını talep eden bir başvuruyu ilgili Üye Ülkenin yetkili mercisine yapar. Üye Ülke de bu durumu Komisyona bildirir. Bu durumda değişiklik gerçekleştirilmez. Değişiklik başvurusu yapanlar yeni bir özel karakter sertifikası başvurusu yapabilirler. Eğer 4 aylık süre içerisinde bir itiraz gelmezse, öngörülen değişiklik tescile işlenir ve Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayınlanır.

Topluluk bu Tüzük çerçevesinde özel karakter sertifikasını düzenlemek üzere gerekli tescil mekanizmalarını ve imkanlarını kuracaktır. Ayrıca bu tescil ile ilerde 13 üncü maddenin birinci ve ikinci fıkralarında belirtilecek farklılıklar düzenlenecektir.

Tarım veya gıda ürünlerinin tescile konu olabilmeleri için ürünün

- geleneksel ham maddeler ile yapılması veya,
- geleneksel bileşenlerle veya geleneksel bir üretim ve/veya işleme çeşidini yansıtan bir üretim ve/veya işleme şekliyle özelleşmiş bir ürün olması gereklidir.

Tarım veya gıda ürünleri özel karakterin aşağıdakilerden birinden kaynaklanması durumunda tescil edilemezler:

- özel karakterin sadece ürünün coğrafi kaynağından veya yöresinden kaynaklanması halinde,
- sadece teknolojik bir yeniliğin uygulanması dolayısıyla oluşması durumunda.

Tüzüğün 5 inci maddesine göre bir ismin tescil edilebilmesi için ya bizzat kendisinin spesifik (karakteristik) bir ibare olması gereklidir (bu durumda bu isim geleneksel olmalıdır ve ulusal kurallarla uyumlu olmalıdır veya gelenek tarafından tesis edilmiş olmalıdır) ya da tarım veya gıda ürününün özel karakterini ifade etmesi gereklidir.

Ancak ürünün özel karakterini ifade eden bir ibare de aşağıdaki şartlarda tescil edilemez:

- eğer bu isim, bir takım tarım veya gıda ürünleri için kullanılan genel doğasına dair bir ibareyse,
- eğer bu isim, yanıltıcı ise, yani ürünün bariz bir özelliğine atıfta bulunuyorsa veya ürünün tarif namesi ile çelişiyorsa veya ürünün karakteristikleri bakımından tüketicinin beklentilerini karşılamıyorsa.

Bir isimde coğrafi bir terimin kullanılmasına ancak bu terimin 2081/92 sayılı menşe adların ve mahreç işaretlerinin korunmasına ilişkin konsey Tüzüğü'nün kapsamına girmemesi halinde müsaade edilir.

Bir tarım veya gıda ürününün özel karakter sertifikası alabilmesi için aşağıda içeriği belirlenmiş olan ürün tarif namesine sahip olması gereklidir.

- 5 inci madde kapsamında tescile konu olan ibare, bir veya daha çok dildeki tercümelemleri,
- ham maddelerin karakteristiklerini ve doğasını ve/veya kullanılan malzemeleri ve/veya tarım veya gıda ürününün hazırlama metodunu açıklayan ve özel karaktere atıf yapan bir üretim metoduna ilişkin bir tanım,
- geleneksel karakterin tespitine ilişkin bilgiler
- tarım veya gıda ürününün özel karakterine ilişkin olarak ürünün fiziksel, kimyasal veya mikrobiyolojik karakteristiklerine ilişkin bilgiler
- özel karakterin tabi olacağı denetleme prosedürleri ve sağlanması gereken asgari gereklilikler

Bu Tüzük çerçevesinde özel karakter sertifikasına sahip olan ürünler üzerinde kullanılmak üzere Komisyon 19 uncu maddede öngörülen yöntem ile bir Topluluk sembolü belirleyebilir ve bu sembol etiketlemede, sunumlarda ve reklamlarda kullanılabilir.

13 üncü madde ile özel karakter sertifikasının kullanım biçimi düzenlenmiştir. Bu özelliğiyle özel karakter sertifikası menşe adlardan ve mahreç işaretlerinden farklılık göstermektedir. Mezkur maddenin 1 inci maddesine göre, Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yapılan ilan tarihinden itibaren, tescile konu olan ibare, 15 inci maddede belirtilen işaretle ve 12 nci maddede düzenlenen Topluluk sembolü ile birlikte sadece ürün tarif namesine uyan tarım ve gıda ürünlerinin üzerinde kullanılabilir.

13 üncü maddenin 2 nci fıkrası özel bir durumu düzenlemektedir. Bu fıkra göre başvuru sahibi tescil başvurusunda talep ederse ve itiraz prosedürleri sırasında bu durumu engelleyen deliller gösterilemezse, sadece tescili istenen ibare de ilgili ürünlere ayrılabilir.

Birinci fıkra ile ikinci fıkra arasındaki fark şudur. İlk fıkrada bir ürünün bu Tüzük hükümleri çerçevesinde değerlendirilebilmesi ve denetlemeye tabi olması için, ürün üzerinde söz konusu tescil edilecek ibare ile birlikte Topluluk sembolü ve 19 uncu maddede düzenlenen bir işaret de bulunmak zorundadır. Dolayısıyla sembol ve işaret kullanılmayan ürünler üzerinde tescile konu olan ibare yazılabilir ve bu ürünün ilgili ürün tarif namesini karşılaması gerekli değildir.

Ancak ikinci fıkra göre, başvuru sahibinin talebi üzerine ve itiraz prosedürleri sırasında sorun çıkmaması halinde, sadece ibarenin ürün üzerinde bulunmasıyla da söz konusu ürünün tarif nameye uyması zorunluluğu doğacaktır. Yani 2 nci fıkrada düzenlendiği şekilde gerçekleşen bir tescilde ibarenin korunması menşe adlar ve mahreç işaretlerdeki koruma gibi olacaktır.

İtiraz prosedürleri sırasında sorun çıkmaması şartına bağlı olarak ibarenin mutlak korumaya alınacağını yukarıda ifade ettiğimiz itirazın gerekçeleri olarak aşağıdakiler öne sürülebilir: “Benzer tarım ve gıda ürünlerinde söz konusu ibarenin kullanımının hukuki, tanınmış ve ekonomik olarak önemli olduğu öne sürülebilir.”

Böyle bir durum Komisyon tarafından tespit edilirse, ibare mutlak olarak korunmaz sadece Topluluk sembolü ile kullanıldığında korumaya tabi olur.

14 üncü madde ile Üye Ülkelere, bu Tüzüğün yürürlüğe girmesinden itibaren 6 aylık bir süre verilerek, özel karakter sertifikasını taşıyan tarım ve gıda ürünlerinin tarif namede yer alan gerekli özellikleri taşıyıp taşımadığına ilişkin denetlemeyi yapmakla yükümlü denetleme yapılarını tesis etmeleri öngörülmüştür.

Denetleme yapısında bir veya daha fazla denetleme organı ve/veya Üye Ülke tarafından onaylı özel teşebbüs yer alabilir. Üye Ülkeler Komisyona, denetim yetkisine haiz kurumları ve/veya firmaları liste halinde bildirecektir. Komisyon bu bilgileri Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayınlanacaktır. Bu bağlamda ülkemiz uygulamasıyla ciddi bir farklılık göze çarpmaktadır. Mevzuatımız onaylanmış bir denetim organı öngörmemektedir. Ancak gerek kamu gerekse özel kurumların denetleme yapabilmeleri için öncelikle akredite olmaları şartının ve bu işlemin mahiyetinin yeni mevzuatımızda düzenlenmesi gereklidir.

Denetleme kurumları tüm üretici ve işleyicilere karşı objektif ve tarafsız olacaklarını garanti etmelidirler. Ayrıca denetleme kurumları, Topluluk özel karakter sertifikasına sahip tarım ve gıda ürünlerinin denetimini yeterince yerine getirecek seviyede kaynaklara ve kalifiye personele sürekli olarak sahip olmalıdırlar. Eğer bir denetleme yapısında bazı denetimler için farklı bir kurum kullanılırsa, o kurumun da bu anılan garantileri vermesi gereklidir. Bununla birlikte bir ürünün denetleme yapısında yer alan tüm kurum ve firmalar karşılıklı olarak tüm denetlemelerden sorumlu olacaklardır. Ayrıca firmaların Üye Ülkeler tarafından onaylanabilmesi için bu firmalar, 26 Haziran 1989 tarihli EN 45011 sayılı standartta yer alan şartları sağlamak zorundadırlar. Bu nokta da ülkemizde düzenleme yapılması gereken bir alanı ifade etmektedir. Denetleme organlarının mutlaka belli bir standarda uyması şart koşulmalıdır.

Bir Üye Ülkenin denetleme kurumu bir tarım veya gıda ürününün özel karakter sertifikasında yer alan şartları taşımadığını tespit ederse, bu Tüzüğün yükümlülüklerinin yerine getirilmesine yönelik adımları atar. Denetleme sırasında alınan tedbirlere ilişkin bilgiler denetleme kurumu tarafından Üye Ülkeye bildirilir. Alınan tüm kararların ilgili taraflara bildirilmesi mecburidir. Mevzuatımızda ise bu tip bir bildirim yoktur. Ancak 10 yıllık sürelerde denetime ilişkin raporlar TPE'ye sunulmak zorundadır. Bu düzenlemenin ise ciddi anlamda yetersiz kalacağı açıktır.

Bir Üye Ülke, 14 üncü maddede yer alan yükümlülükleri yerine getirmeyen denetleme kurumlarına ilişkin daha önceden verdiği onayı işleminden kaldırmak zorundadır. Durum Komisyona bildirilir ve Komisyon revize edilmiş yeni listeyi Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlar. Türk mevzuatında ise denetleme organının görevini yerine getirmemesi tescilin iptalini gerektirmektedir. Bu ise coğrafi işaretler kanunu ile elde edilmeye çalışılan faydalar açısından çok olumsuz bir işlemdir. Denetleme organının ihmal ve yetersizliğinin sonucu sadece denetleme organıyla sınırlı olmalıdır ve tescile zarar vermemelidir. Dolayısıyla gerektiği hallerde denetleme organının değiştirilebilmesine yeni mevzuatta müsaade edilmelidir.

Üye Ülkeler bu Tüzük hükümlerine uyan üreticilerin denetleme sistemine ulaşabilmesini sağlayacak düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür. Tüzük çerçevesinde gerçekleştirilecek denetlemeye ilişkin masraflar, ilgili özel karakter sertifikasını kullanan üreticiler tarafından karşılanacaktır. Mevzuatımızda ise denetlemeye yönelik masraflarla ilgili bir hüküm bulunmamakta, bu alanda bir boşluk bırakılmaktadır. Ancak bu belirsizlik günümüzde ülkemizdeki ilgili denetimlerin yetersiz olmasındaki en önemli etkidir.

Aşağıdakiler sadece tescilli ürünün tarif namesine uyumlu olan üreticiler tarafından kullanılabilir:

- 19 uncu maddede belirlenen prosedürle belirlenmiş bir işaret

- uygun olduğu durumlarda Topluluk sembolü ve
- 13 üncü maddenin 2 nci fıkrası çerçevesinde, tescilli ibare.

Tescilden sonra ilk kez tescilli ibareyi kullanacak olan bir üretici, başvuru sahibi olan grup içinde yer alsadaahi, kendi bulunduğu Üye Ülkedeki ilgili denetleme kurumuyla irtibata geçecektir ve denetleme kurumu da üreticinin gerekli şartlara haiz olmasını ürün piyasaya çıkmadan önce sağlamak zorundadır. Bu noktada ülke mevzuatımız tam tersi bir düzenlemeyi öngörmektedir. Mevzuatımıza göre denetleme organı denetleme işlevini kendi kapasitesi ve imkanları çerçevesinde hiçbir kayda bağılı olmadan yapacaktır. Oysa ki coğrafi işareti kullanacak olan üreticilerin denetleme organıyla irtibata geçerek denetlemeye tabi olmaları çok daha faydalı olacaktır.

Uluslar arası Anlaşmalardan bağımsız olarak, 3 üncü ülkelerden gelen tarım ve gıda ürünlerine bu Tüzüğün uygulanması, aşağıdaki şartlara bağılıdır:

- Söz konusu ülkenin bu Tüzükte geçen 4 üncü ve 6 ncı maddelerinde geçen garantilerin aynısını veya dengini sağlaması gereklidir,
- 14 üncü maddede tanımlanana denk olacak bir denetleme mekanizmasının söz konusu ülkede bulunması gereklidir,
- Topluluktan gelen ve Topluluk özel karakter sertifikasına sahip tarım ve gıda ürünlerine Toplulukta sağlanan korumaya denk bir korumayı sağlayacak hazırlıklara söz konusu ülkenin sahip olması gereklidir.

17 nci madde çerçevesinde Üye Ülkeler 15 inci maddede atıf yapılan kullanımın yanlış veya yanıltıcı olarak gerçekleştirilmesini engellemeye yönelik yasal korumayı sağlayacak gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Tescilli isimler halkı yanıltıcı her türlü faaliyete karşı korunacaktır. Bir ürünün, halkı yanıltıcı olarak Topluluk özel karakter sertifikasına sahip bir ürün olarak gösterilmesi de koruma kapsamında değerlendirilecektir. Üye Ülkeler alınan tedbirleri Komisyona ve diğere Üye Ülkelere bildirmek zorundadır.

18 inci maddeye göre Üye Ülkeler, kendi ülkelerinde satış için kullanılan ibarelerin 13 üncü madde 2 nci fıkraya hükmü gereğince tescil edilen ve sadece ilgili ürün tarafından kullanımına izin verilen ibarelerle karışıklık oluşturmamasını temin edecektir.

19 uncu madde daha önceki bazı maddelerde geçen özel bir prosedürü tarif etmektedir. Komisyon, Üye Ülke temsilcilerinden oluşturulan ve Komisyon temsilcisinin başkanlık ettiği bir komitenin yardımından faydalanacaktır. Komisyon temsilcisi alınması gereken önlemlerle ilgili bir taslağı komiteye sunacaktır. Komite taslakla ilgili görüşünü belli bir zaman içerisinde bildirir. Sonuç kararı Roma Anlaşması 148 (2) maddesinde belirtilen yöntemle göre hesaplanan çoğunluğun kararı çerçevesinde alınır. Komite başkanı oy kullanmaz.

Eğer taslakta yer alan önlemler komitenin görüşüyle uyuşuyorsa önlemler uygulanır. Eğer komite görüşüyle taslaktaki önlemler uyuşmazsa Komisyona Konseye alınması gereken önlemlere ilişkin bir teklifle başvurur. Konsey çoğunluk kararına göre harekete geçer. Konsey bu işlemi 3 ay içerisinde gerçekleştirmezse, teklif edilen önlemler Komisyon tarafından uygulamaya alınır.

Bu Tüzüğün uygulanmasına yönelik detaylı kurallar da yukarıda açıklanan 19 uncu madde hükümlerine göre belirlenir. (Madde 20)

Bu Tüzüğün yürürlüğe girmesinden itibaren geçen 5 sene sonunda Komisyon bu Tüzüğün uygulanmasına yönelik bir raporu ve uygun önerileri Konseye sunar. Bu rapor özellikle 9 uncu maddede düzenlenen tescil ve itiraz işlemlerinin sonuçlarıyla ve tescilli adın kullanımına ilişkin düzenleme yapan 13 üncü madde hükümlerinin uygulama sonuçlarını içerecek şekilde hazırlanacaktır. (Madde 21)

3.5 Dava Hukuku

AB müktesebatı çerçevesinde yazılı olmayan kaynaklar arasında değerlendirilen ATAD dava kararları ile oluşan hukuki normlar, AB müktesebatının yazılı kaynaklarının yorumlanmasında en önemli araçtır. ATAD çerçevesinde konuya ilişkin davaları ve sonuçlarını incelemeyen AB coğrafi işaretler mevzuatı hakkında tam bir bilgi ve fikre sahip olmak mümkün değildir.

Bu bağlamda ATAD'ın iki ayrı rolünden bahsedilebilir: 1) Üye Ülkelerde geniş çapta kabul görecekt kuralların formüle edilmesi, 2) Üye Ülkelerin AB müktesebatının birincil ve ikincil kaynakları olan yazılı ve yazılı olmayan kaynakların yorumunu, kendi koydukları kurallarla düzensiz ve tutarsız bir şekilde yapılmasının önüne geçmektir.

Bu bölümün baş kısımlarında ifade edildiği gibi, coğrafi işaretlerle ilgili yukarıda açıklanan AB mevzuatları yürürlüğe girmeden çok önceleri ATAD coğrafi işaretlerle ilgili davaları ele almaya başlamıştır. Bu davalar ile ATAD genel olarak malların serbest dolaşımı ilkesi ile sınai ve ticari mülkiyet haklarının korunması ilkeleri arasındaki dengeyi kurmaya çalışmıştır.

İlgili AT tüzüklerinin yürürlüğe girmesinden önceki ATAD davaları incelendiğinde konunun AT Kuran Anlaşmanın hükümleri çerçevesinde karara bağlanmaya çalışıldığı ancak konu ile ilgili sorunlarına dava bazlı olarak çözülmeye çalışılmasının yeterli korumayı sağlamadığı anlaşılmıştır. Öbür taraftan ATAD kararlarının ilgili mevzuatın hazırlanmasında altyapı hazırlığı işlevi gördüğü gözlemlenmiştir.

Şimdi öncelikle AB coğrafi işaretler tüzüğü yürürlüğe girmeden önceki ATAD nezdinde karara bağlanan davaları inceleyelim.

3.5.1 Sekt Davası

Bu dava AT Komisyonu ile Almanya arasında gerçekleşmiştir. Dava çerçevesinde Almanya ‘Sekt’ ve ‘Weinbrand’ ibarelerinin sadece kendi ülkesine ait olarak kullanılmasını talep etmiştir.

Bu dava ile ATAD ilk kez coğrafi işaretlerin doğası ve fonksiyonları konusunda ilgilenmek durumunda kalmıştır. ATAD aldığı karar ile ‘menşe adların, 70/50 sayılı AT Direktifinin 2 nci maddesi 3 üncü fıkrası çerçevesinde tanımlanan mahreç işaretlerinin bir çeşidi olduğunu’ belirlemiştir. Dava kararı ile bu ibarelerin hukuken korunması ile birlikte sadece üreticilerin haksız rekabete karşı korunmaları değil aynı zamanda tüketicilerin yanıltıcı bilgilendirmelerden korunmaları da sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ATAD ilgili kararında bir coğrafi yörenin sınırlarının o ülkenin sınırlarının veya konuşulan dil ile ilgili sınırların dikkate alınması ile belirlenemeyeceği ve bir üzüm ürününün üretim metodunun ürünler ilgili olarak orijinin ispatı anlamında kabul edilebilir bir kriter olarak ele alınamayacağını ifade etmiştir.

Söz konusu davada ATAD, Almanyanın talebini, coğrafi işaretlerin kapsamının tüketicilerin yanılmaya karşı korunması ve üreticilerin de haksız rekabete karşı korunmasından ibaret olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.

3.5.2 Weingand Davası

Weingand davasında tartışma konusu olan durum Weingand firmasına ait ürünler üzerinde kullanılan ibarelerle ürünlerin şaraplarıyla ünlü bir yöreden geldiği izlenimi verilmesidir. Bu durum karşısında Haklı Rekabetin Korunması Organizasyonu firmaya karşı bir dava açmıştır. Davada alınan karar ile ATAD bu durumun 355/79 sayılı tüzüğün 8 inci, 18 inci ve 43 üncü maddelerine göre yanıltıcı bilgi, yanlış izlenim oluşturma fiilini işlediğini tespit etmiştir.

3.5.3 Exportur Davası

Bu dava ile ATAD coğrafi işaretlerin önemini resmen tanımıştır ve bunların yanıltıcı reklamları ve diğerlerinin ünlerinden haksız kazanç elde etmenin engellenmesinin coğrafi işaretlerin korunması kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirlemiştir.

Davanın konusu ise İspanyol şehirleri olan, Alicante ve Jijona ibareleri ile birlikte satılan şekerlemelerin Fransız firmalar tarafından kullanılmak istenmesidir. Fransa ve İspanya arasında gerçekleştirilen bir iki taraflı anlaşma ile Alicante ve Jijona ibareleri koruma altına alınmıştır. Ancak Fransız firmalar ürünün kalitesi ve nitelikleri ile coğrafi orijini arasında bir bağ bulunmadığı ve dolayısıyla ikili anlaşmanın Topluluk mevzuatıyla çeliştiği iddia edilmiştir.

ATAD aldığı karar ile Fransız tarafının iddiasının kabul edilemez olduğunu ifade etmiş ve buna gerekçe olarak da kalitesini veya niteliklerini söz konusu yöreden almayan ürünlerin coğrafi işaretler korumasından faydalanamaz hale geleceğini bildirmiştir. Oysaki yüksek bir üne sahip olan bu ürünlerin coğrafi işaret korumasını hakkettiği ifade edilmiş ve iki taraflı anlaşmaların ancak ibarelerin Üye Ülkede tür adı haline geldiği durumlarda geçersiz duruma düşeceği tespit edilmiştir.

Bundan sonra ele alacağımız davalar ise AB tüzüğünün yürürlüğe girmesinden sonrakiler olacaktır.

3.5.4 Montagne Davası

ATAD, 'dağ' manasına gelen 'montagne' ibaresinin ne bir menşe ad ne de bir mahreç işareti olduğuna dolayısıyla koruma altına alınamayacağına karar vermiştir. Alınan kararda 2081/92 sayılı tüzük çerçevesinde menşe adların ve mahreç işaretlerinin korunması için öncelikli olarak tescilin gerekli olduğu bunun için de

ürün ile yöre arasında ürünün kalite ve niteliğini etkileyecek bir bağın bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla bu anlamda ‘dağ’ ibaresinin menşe ad ve mahreç işaretleri olarak değerlendirilemeyeceğine hükmetmiştir.

3.5.5 Gorgonzola Davası

Bu davada, ‘Cambozola’ ibaresinin kullanımının 2081/92 sayılı tüzüğün 13 üncü maddesinin 1 inci fıkrasının (b) bendi gereğince, tescilli ‘Gorgonzola’ menşe adının hakkına tecavüz oluşturacağına (ürünün paketinde gerçek orijinin yazılı olması halinde bile) karar verilmiştir.

Davacı taraf, iki ibarenin de aynı sayıda heceye sahip olduklarını bunlardan iki hecenin tamamen aynı olduğunu, ayrıca Cambozola ibaresinin üzerinde kullanıldığı peynirlerin Gorgonzola ibaresinin üzerinde kullanıldığı mavi peynirlere benzediğini ve her iki ibarenin de ses ve görüntü itibarıyla çok benzer olduklarını ifade etmiştir.

Ayrıca ATAD ilgili tüzüğün 14 üncü maddesinin 2 nci fıkrası çerçevesinde, markanın kullanımına, ancak markanın ilgili menşe ad veya coğrafi işaretin tescil başvurusundan önce iyi niyetle tescil edildiği durumlarda izin verilebileceğini, ancak ”iyi niyet” teriminin çok muğlak bir ifade olduğunu; iyi niyetin ispatı için marka sahibinin, tescil sırasında markanın kullanımının ulusal hukuk ve ilgili uluslararası hükümlerle uyumlu olması için gerekli tüm aşamaları takip ettiğini kanıtlaması gerektiğinin altını çizmektedir.

ATAD bu bağlamda, söz konusu Tüzük uyarınca “Cambozola” markasının kullanımının devamına izin verilip verilmemesi konusundaki şartlara ulusal yargının karar vermesini uygun bulmuştur. Ancak ulusal mahkemelerin bunu yaparken dengeyi gözetmesini uygun bulmuştur. ATAD 4 Mart 1999 tarihli görüş niteliğindeki kararında; 2081/92 sayılı Tüzüğün 13 üncü maddesinin birinci fıkrası çerçevesinde

“Cambozola” markasının kullanımının “Gorgonzola” menşee adını (PDO) çağrıştırdığını ifade etmektedir. Ancak bu çağrıştırmının halkı yanıltacağı konusunda herhangi bir kanıtın olmadığını da ayrıca ifade etmiştir.

3.5.6 Chiciak Davası

Bu dava ile ATAD, menşee adlar ve mahreç işaretlerine ilişkin tüzüğün yürürlüğe girmesinden itibaren, Üye Ülkeler, 17 inci madde hükümleri çerçevesinde tescil başvurusu yapılan bir başvuru ile ilgili olarak ulusal hukuklarında düzenlemeler yaparak değişiklikler yapamazlar ve ulusal olarak koruma altına alamazlar.

3.5.7 Chiemsee Davası

Bu dava bir marka ve coğrafi işaret arasındaki çatışmayla ilgili olarak çok enteresan bir örnek teşkil etmektedir. Davanın ana konusu tescilli Chiemsee markasının sahibinin Chiemsee gölü yakınında kıyafet satan satıcıların ürünleri üzerinde Chiemsee ibaresinin bulunmasını engellemek istemeleridir. Davacı olan marka sahibi davalının söz konusu ibareyi kullanımını engellemek amacındadır.

Davalı tarafın konuya ilişkin görüşü şöyledir: *“Davacının “Chiemsee” ibareli tescilli markalara sahip olması, üçüncü şahısları kullanımdan menetme hakkını doğurmaz. Çünkü “Chiemsee” ibaresi coğrafi bir terimdir ve herkes tarafından kullanılabilen tanımlayıcı işaretlerdendir. Ayrıca söz konusu işaretin farklı stillerde başkaları tarafından kullanılmasının karıştırılma ihtimali oluşturmayacağı açıktır.”*

Davacı ise, coğrafi işaretleri münhasıran içeren markaların tescil edilmemesi yönündeki Alman otoritelerinin görüşünü eleştirmiş ve Alman mahkemelerinin, tescilli “Chiemsee” kelimesinden dolayı marka sahibi firmaya münhasır hak tanımları gerektiğini ileri sürmüştür. Davacı ayrıca Chiemsee markasının tescil

tarihinde söz konusu gölün, ürünlerin coğrafi menşeinin bir emaresi olarak algılanamayacağını iddia etmiştir. Çünkü Chiemsee gölü çevresi o dönemlerde giysi ticareti ile tanınan bir bölge değildir. Davacı görüşünün dayanaklarını güçlendirmek için, tescil tarihinde bölgede Chiemsee adını kullanan spor giysisi satıcısının sadece kendisi olduğuna dikkat çekmiş; eğer söz konusu isim ürünün menşeinin bir göstergesi olmuş olsaydı, bu ismin o tarihte başkaları tarafından da kullanılıyor olması gerektiğinin altını çizmiştir.

3.5.8 Feta Davası

Bu dava ile AB tüzüğü çerçevesinde Yunanistan'a ait bir menşe adı olarak tescilli olan Feta peynirinin tescilinin iptal edilmesi talep edilmiştir. Tescil aşamasında 15 adet Üye Ülkeden 8 tanesi başvurunun tür adı olması sebebiyle tescil edilmemesi yönünde oy kullanmıştır. ATAD nezdinde açılan dava ile söz konusu tescil iptal edilmiştir. Bu karar ile Feta ibaresini taşıyan ve Yunanistan dışında üretilen bir beyaz peynir artık hukuki olarak bir sorun taşımadan satılabilmektedir. Bu noktada dikkat çekilebilecek önemli bir nokta, ATAD'ın aldığı kararda Feta peynirinin Yunanistan dışında da üretildiği gerçeğini dikkate almadığını açıklamış olmasıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLAR ARASI PLATFORMDA COĞRAFI İŞARETLER KORUMASININ DURUMU

4.1 Giriş

Coğrafi işaretler konusu uzun yıllardır uluslar arası platformda önemli bir yer bulmaktadır. Bu konuda uluslar arası Anlaşma ve toplantılarla aşamalar kaydedilmeye çalışılmış, coğrafi işaretin mahiyeti, çeşitleri, uluslar arası ilişkiler çerçevesinde korunması gibi konular açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Bu sahadaki uluslar arası Anlaşmalar esas olarak aşağıdaki şekilde listelenebilir:

- Sınai Mülkiyet Haklarının Korunmasına İlişkin Paris Sözleşmesi²⁶
- Eşyalar Üzerindeki Sahte ya da Aldatıcı Mahreç İşaretlerinin Engellenmesi Hakkında Madrid Anlaşması²⁷
- Menşe Adlarının Korunması ve Uluslararası Tescili için Lizbon Anlaşması²⁸
- Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması - TRIPs²⁹

TRIPs Anlaşması son gerçekleşen Anlaşma olmakla birlikte aynı zamanda en kapsamlı ve bol katılımlı olan Anlaşmadır. Dolayısıyla TRIPs Anlaşmasının Coğrafi İşaretler Korumasında çok önemli bir yeri vardır.

TRIPs öncesi döneme baktığımızda ise diğer üç Anlaşmanın da mahreç işaretleri ve menşe adlarıyla ilgili olarak çeşitli düzenlemeler yaptığı görülmektedir.

²⁶ Bundan sonra Paris Sözleşmesi olarak kullanılacaktır.

²⁷ Bundan sonra Madrid Anlaşması olarak kullanılacaktır.

²⁸ Bundan sonra Lizbon Anlaşması olarak kullanılacaktır.

²⁹ Bundan sonra TRIPs Anlaşması olarak kullanılacaktır.

Ancak bu Anlaşmalarda bazıları önemli önlemler getirmiş olsa dahi pratik sonuçları yetersiz kalmıştır. Bunun sebebi Paris Sözleşmesinin konu ile ilgili genel bir yaklaşım sergilemesi öte yandan Madrid ve Lizbon Anlaşmalarının da çok yetersiz sayıda tarafın imzalamasından kaynaklanmaktadır.

TRIPs Anlaşmasının en önemli etkilerinden biri belki de 130'dan fazla tarafın katıldığı uluslar arası ilk Anlaşma olmasıdır. TRIPs diğer ilgili konularla ilgili olarak da düzenlemeler yapmış ve koruma için sadece çeşitli tedbirler almamış aynı zamanda uygulama yönünde zorlama oluşturabilmek için minimum standartlar düzenlemiştir.

Şimdi bu bahsi geçen Anlaşmaları sırasıyla görelim.

4.2 Paris Sözleşmesi

Hiç şüphesiz Paris Sözleşmesi 19 uncu yüzyılın sonlarında imzalanan en önemli Anlaşma idi. 20 nci yüzyıl boyunca pek çok ülkenin sınai mülkiyet hukuku çerçevesinde yaptığı düzenlemeleri büyük oranda etkilemiştir.

1883'te imzalanan Paris Sözleşmesi, 1891 Madrid Protokolü ile tamamlanmış ve 1900 – Brüksel, 1911 – Washington, 1925 – La Haye, 1934 – Londra, 1958 – Lizbon, 1967 – Stockholm değişiklikleriyle düzenlenmiştir. 15.10.2000 itibariyle sözleşmeye taraf 160 ülke vardır.

Paris Sözleşmesinin en önemli yönü, mahreç işaretleri³⁰ ve menşe adlarına³¹ dair bir korumayı ilk kez sağlayan bir çok taraflı Anlaşma olmasıdır. TRIPs Anlaşmasındaki korumaya göre çok daha zayıf ve genel bir koruma düzenlenmiş olsa da bu kategorideki sınai mülkiyet haklarını koruyan ilk uluslar arası Anlaşmadır.

³⁰ Orijinalinde Indications of Source tabiri kullanılmıştır.

³¹ Orijinalinde Appellations of Origin tabiri kullanılmıştır.

Sözleşme'nin 1 (2) sayılı maddesi, “mahreç işaretleri” ve “menşe adlarını” sınai mülkiyetin unsurları arasında saymaktadır. 10 uncu madde mahreç işaretlerinin korunmasına dair hüküm ihtiva etmektedir. Bu maddeye göre bir mahreç işareti ürünün kaynaklandığı yöreden farklı bir yöreden kaynaklandığını ifade edemez. 9 uncu madde ise sahte mahreç işaretlerinin doğrudan ve dolaylı kullanılması durumunda uygulanacak yaptırımları içermektedir. Bu çerçevede esas yaptırım, ürünün ithalat sırasında tespit edildiğinde ithalatın durdurulmasıdır.

Paris Sözleşmesi'nde, menşe adların korunmasına ilişkin özel hükümler bulunmamaktadır. Ancak gerçekte 9, 10 ve ikinci mükerrer 10 uncu maddeler menşe adlar için de geçerli olduğu söylenebilir. Çünkü her menşe ad tanımı gereği aynı zamanda mahreç işaretidir.

Paris Sözleşmesi'nin mahreç işaretleri ile ilgili temel hükmünü oluşturan, 10 uncu maddesinin birinci fıkrası, bir ticari marka veya ticari ünvanın haksız bir şekilde ürünler üzerinde kullanılması durumunda öngörülen yaptırımların (Madde 9), ürünler üzerinde “sahte mahreç işaretlerinin” kullanılması halinde de aynen geçerli olmasını temin etmektedir. “Sahte mahreç işaretleri” nden kasıt, ürünlerin gerçek menşeyini belirtmeyen coğrafi adlar için kullanılan işaretlerdir. 9 uncu madde, sahte mahreç işareti taşıyan ürünlere, Paris Sözleşmesi'ne taraf ülkelere yapılan ithalat sırasında veya sahte mahreç işaretinin hukuk dışı bir şekilde ürüne yapıştırıldığı ülkede veya ithalatın yapıldığı ülkede el koyma imkanı vermektedir. Bu şekilde bir koruma, coğrafi işaretlerin uluslararası korunması açısından çok fazla bir şey ifade etmemektedir. Çünkü ürünlerin sahte mahreç işaretleri ile dolaylı veya dolaysız kullanımının değerlendirilmesi, korumanın sağlandığı ülkedeki kamuoyunun genel anlayışına ve ülkede mevcut hukuki yoruma tam anlamıyla bağımlıdır. Kısaca bu el koyma önlemi, söz konusu ülkeye ait yetkili otorite veya herhangi ilgili bir tarafın talebi üzerine gerçekleşecektir. Buna ek olarak, Sözleşme'nin 9 uncu maddesinin beş

ve altıncı fıkraları, ulusal yasaları ithalatta veya ülke içinde el koymaya izin vermeyen ülkeleri, alternatif önlemler alma konusunda serbest bırakmaktadır.³²

Görüldüğü gibi Paris Sözleşmesi sahte mahreç işaretleriyle ilgili genel düzenlemeler yapmaktadır. Ancak doğru olduğu halde yine de yanıltıcı olabilecek mahreç işaretleriyle ilgili herhangi bir düzenleme yoktur. Bu eksiklik Madrid Anlaşması ile giderilmeye çalışılmıştır.

4.3 Madrid Anlaşması

1891’de yürürlüğe giren Madrid Anlaşması, 1911’de Washington’da, 1925’de Lahey’de ,1934’de Londra’da, 1958’de Lizbon’da revize edilmiştir.1967’de Stockholm’de ek bir Anlaşma ile desteklenmiştir. 05.01.2001 itibariyle 33 taraf ülkeye sahiptir.

Sınai Mülkiyet haklarıyla ilgili farklı kategorilerdeki pek çok konu ile ilgili düzenlemeler getiren Paris Sözleşmesinden farklı olarak Madrid Anlaşması sadece sahte ve yanıltıcı mahreç işaretleriyle ilgili düzenlemeler yapmıştır.

Baumer’e göre *“yanıltıcı işaretler, kelime itibariyle harfi harfine doğru olsalar bile yanlış yönlendirebilen işaretlerdir. Örneğin, iki farklı ülkedeki iki yörenin ismi aynı olduğu bir durumda sadece yörelerden birinin belli ürünler için mahreç işareti anlamı varsa ve bu mahreç işareti diğer yöreden kaynaklanan ürünler için kullanılırsa ve halk ürünün eskiden beri bilinen şekilde esas mahreç işaretinin bağlı olduğu yöreden kaynaklandığını zannederse bu durumda mahreç işaretinin kullanımı yanıltıcı olarak değerlendirilir.”*³³

³² COŞKUN YILDIZ, Asu, Uzmanlık Tezi s. 26

³³ BAUMER, Ludwig, “Various Forms of Protection of Geographical Indications and Possible Consequences for and International Treaty” s. 17

Anlaşma'nın 1 inci maddesi, taraf ülkelerin tüm mahreç işaretlerini; sahte veya yanıltıcı kullanıma karşı koruma altına almaktadır. Bu maddeye göre, üye ülkelerden birinin veya bu ülkede yer alan bir bölgenin adının menşe kaynak olarak doğrudan doğruya ve dolaylı olarak belirtildiği, sahte veya aldatıcı işaretleri üzerinde taşıyan ürünlere, Anlaşma'ya üye herhangi bir ülkeye ithalat esnasında el konulmalı veya ithalat yasaklanmalı ya da konuyla ilgili herhangi bir ceza yaptırım uygulanmalıdır. Ayrıca Anlaşma, durdurmanın kurallarını ve bu uygulamaları yapacak olan yetkili mercii belirler.

Bu çerçevede Madrid Anlaşması, Paris Sözleşmesindeki korumayı pek arttırmamıştır. Bununla birlikte sahte mahreç işaretlerinin yanında yanıltıcı mahreç işaretlerini de koruma bünyesinde değerlendirmeye almıştır.

4.4 Lizbon Anlaşması ve Menşe Adların Korunması

31.10.1958 tarihli Lizbon Anlaşması, 1967 ve 1979 tarihlerinde Stockholm'de revize edilmiştir. Son düzenleme 01.04.2002'de gerçekleştirilmiştir. Paris Sözleşmesine taraf olan her ülke bu Anlaşmaya katılabilir. Hali hazırda 22 taraf ülke Anlaşmaya imza atmıştır.1978'den beri sadece 6 yeni üye Anlaşmaya taraf olmuştur.

İstatistikler çerçevesinde Anlaşmaya göz atarsak, Anlaşma bünyesinde 3 gelişmiş ülke, 11 gelişmekte olan ülke, 7 az gelişmiş ülke ve 5 geçiş sürecinde ekonomiye sahip olan ülke vardır. Mevcut üyelerin bazıları hiçbir tescil işlemi yaptırmamıştır. 6 Avrupa ülkesi, Fransa, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Slovakya, Macaristan ve İtalya, mevcut tescillerin %95'ine sahip durumda olup 3 AB üyesi ülke ise %70.5'ine sahiptir. Şaraplarla ilgili en yüksek tescil sayısı %81 ile Fransa'ya aittir. Peynirlerle ilgili tescillerde de yine Fransa %74 ile başı çekmektedir. Diğer taraftan tütün ve sigaralarla ilgili tüm tesciller Küba'ya aittir. Çek Cumhuriyeti

mineral sularına ilişkin tescillerin %82'sine sahip olup aynı zamanda da biralarla ilgili olarak da %93 oranında tescile sahiptir.

Anlaşma hükümleri çerçevesinde bir menşe adın³⁴ korunabilmesi için gerekli iki temel şarttan biri a) menşe adın kaynak ülkesinde koruma altında olması, diğeri ise b) menşe adın WIPO'nun Uluslar arası Sicilinde tescilli olmasıdır.

2 nci madde Anlaşmanın amacının *“kalite ve nitelikleri tamamen veya esasen doğal ve beşeri etkenleri de içerecek şekilde, ilgili coğrafi yöreden kaynaklanan bir ürünün coğrafi kaynağını ifade eden bir ülkeye, bölgeye veya yöreye ait bir coğrafi ismin korunması”* olduğunu ifade etmektedir.

Bu korumanın sağlanabilmesi için menşe ad tescil başvurusu, coğrafi kaynak ülkesinin yetkili mercii tarafından İsviçre'nin Cenevre şehrindeki Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünün (WIPO) Uluslar arası Bürosuna gönderilmelidir.

Başvurular İngilizce, Fransızca ve İspanyolca dillerinde yapılabilir. Başvuru ücreti olarak 500 İsviçre Frangı alınmaktadır. Gerekli bilgiler zamanında temin edilmezse veya yetkili merci ücreti tam olarak ödemezse, Uluslar arası Büro başvuruyu geri çevirir.

Anlaşmanın 5 inci maddesine göre Uluslar arası Sicil her bir menşe ad için,

- kaynak ülke bilgisi
- uluslar arası büronun muhatabı olan yetkili merci
- tescil tarihi
- menşe adın sahip(leri)
- menşe adın kendisi
- menşe adın geçerli olacağı ürün
- üretim alanı

³⁴ Orijinal metinde Appellation of Origin kullanılmıştır.

- kaynak ülkede ilgili menşe ada koruma sağlayan ilgili mevzuata veya mahkeme kararına ilişkin isim ve tarih bilgileri

Uluslar arası Büro başvuruyu alır ve şekli şartlarda sorun gördüğü takdirde düzeltilmesi için 3 aylık bir süre verir. Süresi içerisinde tüm eksiklikler tamamlanır ise başvuru Sicile kaydedilir ve taraf ülkelere tescil bildirilir. Bu durum Menşe Adlar Bülteninde de yayınlanır.

Taraf ülkeler söz konusu menşe ad başvurusu ile ilgili olarak bir senelik bir süre içerisinde korumanın reddedilmesine karar verebilirler ve ülkesel koruma sağlamayabilirler. Bu ret kararı Sicile işlenir ve Bültende yayınlanır. Kaynak ülkenin yetkili merciine de durum bildirilir.

Eğer hiçbir itiraz belirlenen süre içerisinde yapılmazsa, tescil tarihi itibarıyla söz konusu itiraz etmeyen ülkede koruma altına alınır. Anlaşmanın 3 üncü maddesi gereğince koruma altına alınan menşe adla ilgili herhangi bir hak tecavüzüne veya taklide müsaade edilmez. Gerçek orijinin bildirildiği durumlarda ve “stilinde”, “tarzında”, “gibi” ifadelerle kullanılan haksız menşe ad kullanımlarına da müsaade edilmez.

Uluslar arası tescil menşe ülkedeki koruma devam ettiği sürece devam eder. Yenileme işlemine ihtiyaç yoktur. Menşe ülkenin yetkili merciinin talebi üzerine her zaman tescil iptal edilebilir. Yetkili merci uygun gördüğü takdirde başvuru sırasında veya tescil işleminden sonra herhangi bir zamanda bir veya birkaç ülkede başvurusuna ilişkin koruma talebinden vazgeçebilir.

Ekim 2004 itibarıyla halen Uluslar arası Sicilde kayıtlı olan 854 menşe ad vardır ve bunların 781 adedi yürürlüktedir. Bu büyük sayıdaki tescile rağmen Anlaşmaya taraf ülke sayısının halen 22 olarak kalması Anlaşmanın sahip olduğu en önemli dezavantajdır. Bunun en önemli sebebi Anlaşmanın sadece menşe adları koruma altına alıp mahreç işaretleri koruma kapsamına dahil etmemesidir. Bu durum

ciddi bir engeldir. Özellikle menşe adlardan ziyade mahreç işaretlerine sahip olan ülkeler için Anlaşmayı anlamsız kılmaktadır.

Lizbon Anlaşmasının daha çok sayıda ülkeye hitap edebilmesi amacıyla Anlaşmada değişiklikler yapılmasına yönelik çalışmalar başlamış olup halen devam etmektedir.

Bu anlamda halen Anlaşmaya taraf olmayan Türkiye'nin bu katılımı sağlayıp sağlamaması konusunda ciddi araştırmalar ve tartışmalardan sonra karar verilmelidir. Taraf olan 22 ülke arasında bulunan Fransa, İtalya, Portekiz, Meksika, Kore ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde menşe adlarımızın korunacak hale gelmesinin ülkemiz çıkarları açısından incelenmesi gereklidir. Öte taraftan bu ülkelerin menşe adlarının ülkemizde korunur hale gelmesinin ülkemizin ekonomik çıkarlarıyla çatışıp çatışmayacağı da tartışılması gereken bir husustur. Ayrıca yakın gelecekte gerçekleşmesini umduğumuz Avrupa Birliğine üyeliğimiz sonrasında taraf olacağımız bu Anlaşma ile ilgili yükümlülüklerimiz ve mahiyeti AB hukuku çerçevesinde araştırılmalıdır.

4.5 İki Tarafli ve Çok Tarafli Anlaşmalar

Uluslar arası coğrafi işaretler koruması amacıyla ikili ve çok tarafli Anlaşmalar da kullanılmıştır. Bu Anlaşmalar genelde listeli coğrafi işaretlerin imzalayan ülkelere korunması prensibine dayanmaktadır. 1960'da Fransa ve Almanya arasında mahreç işaretleri³⁵, menşe adlar³⁶ ve diğer coğrafi işaretlerin korunmasına yönelik ikili Anlaşma örnek olarak gösterilebilir.

1994 yılında ABD ve Avustralya arasında şaraplara ilişkin isimlerin karşılıklı olarak korunmasına yönelik imzalanan ikili Anlaşmanın bir benzeri AB ile

³⁵ Indications of source

³⁶ Appellations of origin

Macaristan arasında yine şarap ticaretine ilişkin olarak 1992 yılında imzalanmıştır. Yine 1994 yılında AB ile Avustralya arasında şarap ticaretine ilişkin ikili bir Anlaşma imzalanmış ve kapsamına coğrafi işaretler ve geleneksel ifadelerin korunması da eklenmiştir. Anlaşma ile Avustralya’da tür adı haline gelmiş olan ve Avustralyalı şarap üreticileri tarafından kullanılan Avrupa şarap coğrafi işaretlerinin artık kullanılması engellenmiştir. Anlaşma ayrıca Avustralya ürünlerinin Avrupa pazarına daha kolay ulaşmasını sağlamak üzere iki taraf arasındaki ticarete ilişkin teknik engelleri kaldırmıştır.

1997’de AB ve Meksika, alkollü içeceklere ilişkin coğrafi işaretlerin karşılıklı olarak tanınması ve korunmasına ilişkin karar birliğine varılmıştır. Bu koruma kapsamında bu tip ürünlerin tanımı, etiketlenmesi, sunumu ve paketlenmesi hususlarında düzenlemelerin yapılması hedeflenmiştir. Anlaşma ile 206 adet AB coğrafi işareti Meksika’da AB kanun ve mevzuatlarına uygun olacak şekilde koruma altına alınmış ve bu ibareler sadece AB menşeli ürünler için kullanılabilmişlerdir. Benzer şekilde Meksika’ya ait iki ibare de sadece Meksika menşeli ilgili ürünler üzerinde kullanılabilir. Bu konuda Meksika’nın ilgili mevzuatı esas olacaktır.

3 yıl süren sert müzakerelerden sonra AB ile Güney Afrika arasında tarihi bir serbest ticaret Anlaşması 1999 yılında imzalanmıştır. Söz konusu Anlaşma kapsamında 16 milyar Euro’luk sanayi ve tarım ürünü yer almaktadır.

Müzakerelerin en önemli konularından biri, Fransa, Portekiz ve İspanya gibi bazı Avrupa ülkeleri tarafından oluşturulan bir talep ile ilgili idi. Bu çerçevede Güney Afrika’nın ürünlerinde “Oporto” veya “Porto” (Portekiz) ve “Sherry” veya “Jerez” (İspanya) ibarelerinin ve “bölgesel şaraplar” ifadesi gibi “şaraplar için geleneksel ifadelerin” kullanılmasının yasaklanması talep edilmekteydi. Güney Afrika tarafından kabul edilen son karara göre “Porto” ve “Sherry” ibarelerini taşıyan ürünlerin dünyanın pek çok ülkesine ihracatı 5 yıl içinde, Mozambik ve Angola gibi komşu ülkelere olan ihracatı 8 yıl içinde ve yerel pazarda kullanımı ise 12 yıl içinde yasaklanması kararlaştırılmıştır. Güney Afrika yasaklanan bu coğrafi işaretlerin

yerine yeni coğrafi işaretler tespit etmeye karar vermiş ve bu çerçevede “Sherry” yerine “Tawny” ve “Porto” yerine de “Ruby” ibarelerini kullanmayı kararlaştırmıştır.

Son on yıllar içerisinde, serbest ticaret Anlaşmaları çerçevesinde belirli coğrafi işaretlerin korunması da gündeme alınmaktadır. Örneğin ABD, Kanada ve Meksika arasında 1992 yılında imzalanan “Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması” (NAFTA) ve Meksika ve Şili arasında gerçekleştirilen serbest ticaret Anlaşması bu kapsamda değerlendirilebilir.

İki taraflı anlaşmalar ülkelerin ticari çıkarları açısından genel olarak kullanışlı ve yararlı olsalar da, coğrafi işaretlerin uluslararası koruması alanındaki problemlere çözüm olarak sunulamazlar. Bunun nedeni, bu anlaşmalarda, ülkeler arasındaki müzakerelerin çeşitliliği ve çokluğunun kaçınılmaz olarak koruma standartlarındaki farklılıklar ile sonuçlanmasıdır.³⁷

4.6 TRIPs Anlaşması Çerçevesinde Coğrafi İşaretlerin Korunması

4.6.1 Giriş

İkinci Dünya Savaşından sonraki, 1950’li yıllardan bu yana dünyada barışın kalıcı olarak tesis edilmesi ve uluslararası ekonomik işbirliğinin sağlanması ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi gibi temel amaçlarla “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması” (GATT) çerçevesinde müzakere turları yapılmaktadır. Türkiye III. GATT Konferansına katılarak bu sözleşmeyi imzalamış ve 1953 tarihli yasa ile Parlamento tarafından onaylanmıştır. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini ve düzenli işleyişini amaçlayan bir anlaşma niteliğindeki GATT, kurumsal bir yapıya kavuşturularak, DTÖ’nün kurucu Anlaşması, 15 Nisan 1994’te Marekeş’te imzalanmıştır ve GATT, 01.01.1995 tarihi itibarıyla **Dünya Ticaret Örgütü’ne** dönüştürülmüştür. DTÖ’yü kuran Anlaşma ile DTÖ’nün, Uruguay Round

³⁷ COŞKUN YILDIZ, Asu, Uzmanlık Tezi s. 35

sonuçlarını oluşturan bütün metinleri kapsayacak biçimde GATT'ın yerine geçmesi kabul edilmiştir.

Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPs³⁸ Anlaşması) ile fikri mülkiyetin korunması, DTÖ Anlaşmasının dört ekinden biri olarak düzenlenmiş ve Dünya Ticaret Örgütünde temsil edilen, çok taraflı ticaret sisteminin bir parçası haline gelmiştir.

TRIPs, DTÖ sisteminin üzerine oturduğu üç sütundan birini oluşturur. En yüksek DTÖ organı iki yılda bir toplanan Bakanlar Konferansı'dır. İkinci organ, hukuki nitelikli kararları almaya yetkilendirilmiş Genel Konsey'dir. Bu Konsey aynı zamanda İhtilaf Çözüm Mercii (Dispute Settlement Body) ve Ticari Politikayı Değerlendirme Mekanizması (Trade Policy Review Mechanism) olarak faaliyet göstermektedir. Genel Konsey'in denetimi altında üç ayrı konsey bulunmaktadır: TRIPs Konseyi, GATT Konseyi ve GATS Konseyi.³⁹ TRIPs Konseyi yılda dört ya da beş defa toplanır. Toplantıların süresi gündeme bağlı olarak değişir. Her yıl TRIPs Konseyi Genel Konsey'e rapor sunar.

Uluslar arası ekonomik ilişkilerde fikri mülkiyet korumasının öne çıkması, ekonomik faaliyetlerin çoğu alanındaki uluslar arası rekabetle ilgili şartlara verilen önemin artması çerçevesinde doğal olarak algılanmaktadır.

Uruguay toplantılarında, en azından yarısından itibaren, müzakerelerin başarılı sonuçlandırılması için fikri mülkiyete ilişkin geniş çaplı bir uzlaşmanın çok önemli olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu şekilde bir bütün olarak çok taraflı ticaret sisteminin kuvvetlendirilmesi ve sağlam tutulması mümkün olabilecektir.

TRIPs Anlaşmasının ticaret sistemindeki yerinden kaynaklanan bir sonuç da TRIPs Anlaşmasının hükümlerinin hemen hemen evrensel bir boyutta kabul görmüş

³⁸ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

³⁹ GATS (General Agreement on Trade in Services) : Hizmetlere ilişkin Ticaret Genel Anlaşması.

olmasıdır. DTÖ'nün kuralları çerçevesinde, DTÖ'ye üye olabilmek ve söz konusu pazardan faydalanabilmek için tüm ülkeler TRIPs anlaşmasını da içeren tüm DTÖ Anlaşmalarını imzalamak zorundaydılar. Halen DTÖ'ye üye 148 üye ülke vardır.

TRIPs'in sağladığı imkanlar açısından baktığımızda önemli bir konu da DTÖ'nün Anlaşmazlıkların Çözümüne İlişkin Mekanizması ile TRIPs hükümlerine bir ülkenin uyması ile o ülkenin DTÖ imkanlarından faydalanması arasında doğrudan ilişki kurulmuş olmasıdır. Böylece yükümlülüklerini yerine getirmeyen bir ülke ekonomisi için önemli bazı yaptırımlarla karşı karşıya kalabilmektedir.

TRIPs Anlaşmasının coğrafi işaretlerle ilgili hükümlerine geçmeden önce Anlaşmaya bir bütün olarak bakmak gerekirse, Anlaşmanın fikri mülkiyetin tüm konularını , telif hakları ve komşu haklar, markalar, coğrafi işaretler, tasarımlar, patentler, entegre devreler ve ticaret sırlarını içeren bir yapıda olduğu görülür.

4.6.2 TRIPs'in Coğrafi İşaretlerle İlgili Hükümleri

TRIPs'in coğrafi işaretlerle ilgili hükümleri incelendiğinde bunlar 4 ana bölümde incelenebilir:

- coğrafi işaretlere ait bir tanım: ürünün coğrafi kaynağına atfedilebilen kalite, ün veya diğer niteliklerinden her birinin bir ürünün coğrafi işaret olarak değerlendirilebilmesi için yeterli olabilir
- tüm coğrafi işaretler için geçerli olması gereken korumaya ilişkin genel standartlar: buna göre koruma halkı yanıltıcı kullanımları ve Paris Sözleşmesinin 10 uncu mükerrer maddesinin hükmü çerçevesinde haksız rekabet ifade eden kullanımları kapsar
- şaraplar ve alkollü içecekler için olan coğrafi işaretlere dair uygulanması gereken ek koruma

- coğrafi işaret korumasının genişletilmesine yönelik ilerde gerçekleştirilmesi öngörülen müzakerelerle ilgili düzenlemeler ve diğer taraftan Anlaşma çerçevesinde gerekli görülen müsaade edilebilir istisnalara ilişkin düzenlemeler

23 üncü madde çerçevesinde ilgili tarafların coğrafi işaretle ifade edilen coğrafi yöreden kaynaklanmayan şaraplarda söz konusu coğrafi işaretin kullanımının engellenmesini sağlayacak hukuki önlemleri alması öngörülmektedir. Bu koruma halk yanıltılmasa bile, haksız rekabet söz konusu olmasa bile hatta ürünün gerçek coğrafi kaynağı belirtilse bile geçerli olacaktır. Ayrıca coğrafi işaretle birlikte “çeşidinde”, “stilinde”, “tipinde” veya “taklidi” gibi ibarelerin kullanımı da bu kapsamda engellenecektir. Bu koruma alkollü içecekler için de geçerlidir.

24 üncü maddede coğrafi işaretlere ilişkin korumanın kapsamının genişletilmesine yönelik müzakereler düzenlenmiştir. Ayrıca aynı maddede Anlaşma ile öngörülen korumaya ilişkin müsaade edilebilecek istisnalar düzenlenmiştir.

Bu istisnalar esas olarak 3 sınıfta toplanabilir. Birinci istisnada bir coğrafi işaretin bir ülkede ürünün tür adı haline geldiği durumlarda söz konusu ülke o coğrafi işareti koruma kapsamına almak zorunda değildir.

İkinci istisna iyi niyetle tescili gerçekleştirilmiş olan markalara ilişkindir. Coğrafi işaret eğer iyi niyetle marka olarak tescil edilmiş ise bu markanın TRIPs hükümleri çerçevesinde öngörülen hükümlere tabi olması şart değildir.

Üçüncü istisna ise bir taraf ülkede Uruguay Round’undan önce kullanılmakta olan bir coğrafi işaretin haksız kullanımının devam etmesine müsaade edilmesidir. Söz konusu coğrafi işaret tür adı olmasa dahi ya da marka olarak tescil edilmese dahi haksız kullanımına bu istisna ile müsaade edilebilmektedir. Bu istisnanın geçerli olabilmesi için DTÖ üyesi olan ülke vatandaşlarının söz konusu coğrafi işareti iyi

niyetli olarak kullanıyor olmaları ya da kullanımın Uruguay Round'un bitiminden 10 sene öncesine dayanması ve sürekli bir kullanım olması gereklidir.

Ulusal İşlem ilkesi, Paris Sözleşmesi'nin temel ilkelerinden biri olup; üye ülkelere, diğer üye ülke vatandaşlarına da kendi vatandaşlarına sağladığı korumayı sağlama yükümlülüğü getirmektedir.

En Çok Kayrılan Ülke kuralı ise, GATT'ın temel ilkelerinden biri olup, bazı istisnalarla (Madde 4/a,b,c,d) fikri haklara da uygulanır hale getirilmiştir. Bu kural gereğince, diğer ülke vatandaşlarına fikri haklar konusunda tanınan tüm avantajlar, otomatik olarak GATT - TRIPS metnine taraf olan ülkelere de tanınacaktır.

Tecavüzlere Karşı Hakların Korunması İle İlgili İlkeler TRIPS metninin 41 inci ilâ 61 inci maddelerinde düzenlenmiştir:

- Taraf ülkeler, fikri haklar konusunda, tecavüzler açısından etkili, süratli ve önleyici yaptırımlar getirecek ve bunların uygulanması sırasında uygulamanın ticarete engel oluşturamayacak şekilde olmasını sağlayacaklardır.
- Adli ve idari işlemler sırasında adil ve hakkaniyete uygun bir usulün uygulanması, nihai kararlarda ayırıcı dava konusu malların ve bunların üretiminde kullanılan araç ve gerece el konulmasına ya da yok edilmesine karar verilmesi gerekmektedir.
- Taklit ürünler açısından, hak sahibinin yazılı başvurusu ile Gümrük İdarelerinde geçici olarak el koyma bir diğer imkan olarak sağlanmıştır.
- Markalar konusunda bilerek yapılan tecavüzler açısından ceza hukukunun gerektirdiği önleyici nitelikteki hapis ya da para cezasının kesin olarak uygulanması önerilmiştir. Diğer sınai hak türleri açısından ceza yaptırımları uygulanması, taraf ülkenin tercihi bırakılmıştır. El koyma ve yok etme üzerinde özellikle durulmuştur.

4.6.3 Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri

DTÖ'ne üye ülkeler arasında, anlaşmaların uygulanmasından doğan anlaşmazlıkların çözümlenmesi “Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Mutabakat Metni”ne dayalı olarak yapılmaktadır. Bununla birlikte, anlaşmazlıkların çözümlenmesi aşamasında spesifik anlaşmalardaki hükümler öncelikli olarak kullanılmaktadır.

Üye ülkeler arasında Anlaşma hükümlerinin uygulanmasından doğan anlaşmazlıkların çözümlenmesi sürecinde, sorumlu ve yetkili merci “Anlaşmazlıkların Halli Organı-(AHO)” (Dispute Settlement Body) dır. AHO, üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan Genel Konsey'dir. Diğer bir ifade ile, Genel Konsey anlaşmazlıkların çözümlenmesi aşamasında AHO olarak hareket etmektedir.

Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Mutabakat Metni hükümlerine göre, herhangi bir üye ülkenin diğer bir üye ülke uygulamalarıyla ilgili olarak DTÖ Anlaşmaları hükümlerine aykırı olduğu iddiası olduğu takdirde öncelikle iki ülke arasında danışma mekanizması yoluyla çözümlenmesi öngörülmektedir.

Buna göre, şikayetçi ülke diğer üye ülkeye şikayetçi olduğu konu ile ilgili olarak görüşme talebinde bulunacaktır. Şikayet edilen ülke ise görüşme talebini aldıktan itibaren 10 gün içinde cevap vermek durumundadır. Danışma görüşmeleri, görüşme talebinin alınmasından itibaren 30 gün içinde başlamak durumundadır. Görüşme talebine cevap verilmemişse veya danışma görüşmelerinde olumlu sonuca ulaşılamamışsa, şikayet eden tarafın “Panel kurulması”nı isteme hakkı bulunmaktadır.

Şikayet talebinin alınmasından itibaren 60 gün geçmesine rağmen herhangi bir sonuç elde edilememişse, şikayetçi taraf AHO'dan “Panel kurma” talebinde bulunur ve bu talep 10 gün içinde AHO tarafından yerine getirilir.

Panel, daha önce GATT ve DTÖ Anlaşmaları'nda belirtilen Konsey veya Komiteler'de görev almış veya Sekreteryaya da görev yapmış, uluslararası ticaret veya politika konularında ders vermiş veya bu konularda yayını olan veya bir üye ülkenin üst düzey ticari yöneticisi olarak görev almış üye ülke temsilcileri arasından seçilerek kurulur. Anlaşmazlığa taraf ülkelerin temsilcileri panelde görev alamayacaklardır ve taraflar çok önemli nedenleri olmadıkça seçilen panel üyelerine itirazda bulunmayacaklardır. Panel tarafların kabulüne göre 5 veya 3 kişiden oluşacaktır.

Panel müzakereleri gizli yapılır ve panel raporları tarafların yokluğunda toplanan veriler ışığında hazırlanır. Panellerin her kaynaktan bilgi talep etme hakları bulunmaktadır. Ayrıca Anlaşmazlığa taraf olmayan üye ülkeler de panele yazılı rapor veya görüş sunabileceklerdir.

Sunulan bilgilerin ışığında hazırlanan panel raporunun tanımlayıcı bölümü (yorum ve sonuçları içermeyen bölümü) tarafların görüşlerine sunulacak ve panelce belirtilen süre içinde tarafların yazılı görüşleri alınacaktır. Tarafların görüşleri alındıktan sonra bu defa rapor (yorum ve sonuçlar dahil) tüm taraflara tekrar sunulacak ve yine belirlenen sürede taraflarca yazılı görüş bildirilmediyse diğer üyelere raporun bildirimini yapılacaktır. Belirlenen süre içinde tarafların herhangi birisinin görüş bildirmesi durumunda, panelce görüş tekrar değerlendirmek üzere taraflarında katıldığı bir toplantı daha düzenlenecektir.

Panelce üyelere dağıtılmak üzere hazırlanan rapor nihai rapordur. Bununla birlikte, üyelerin itirazlarını bildirmelerine zaman tanımak üzere, raporun üyelere dağıtımından itibaren 20 gün sonraya kadar AHO'nun onayına sunulmazlar. Üye ülkeler, raporla ilgili varsa yazılı itirazlarını AHO Toplantısından 10 gün öncesinde bildirmek durumundadırlar. Raporun üyelere bildiriminden itibaren 60 gün içinde rapor AHO'da görüşülerek onaylanacaktır. Bununla birlikte, anlaşmazlığa taraf olanlardan herhangi birisi tarafından temyiz başvurusunda bulunulması durumunda, raporun AHO'da görüşülmesi sözkonusu değildir.

Temyiz organı AHO tarafından oluşturulan daimi bir organdır. Temyiz organı dönüşümlü olarak çalışacak 7 kişiden oluşur ve bu kişiler hukuk ve uluslararası

ticaret alanlarında uzmanlığı uluslararası düzeyde kanıtlanmış kişiler arasından 4 yıl için seçilirler.

Temyiz organına başvuru, anlaşmazlığa taraf olanlardan herhangi biri tarafından yazılı olarak yapılır. Genel kural olarak Temyiz Organı nezdindeki duruşmalar, temyiz başvurusunun yapılmasından itibaren Temyiz Organı'nın raporunu hazırlayacağı 60 günlük dönemde bitirilir. Bu dönem bazı durumlarda 90 güne uzayabilir, bunu Temyiz Organı önceden bildirir.

Temyiz organı toplantıları gizli yapılır. Temyiz organı tarafından hazırlanan rapor, panelin bulgu ve sonuçlarını içeren raporunu destekleyici, reddedici veya tadil edici mahiyette olabilir.

Temyiz organı tarafından hazırlanan rapor, üyelere dağıtılır ve dağıtımı takip eden 30 gün içinde AHO'da görüşülüp oy birliği ile reddedilebilir veya kabul edilebilir. Rapor AHO'da kabul edildiğinde taraflarca koşulsuz olarak kabul edilmek durumundadır.

Panel ve Temyiz Organı'nın çalışmaları sonucunda, şikayet edilen üye ülkenin DTÖ Anlaşmaları'na aykırı uygulama gerçekleştirdiği tespit edildiğinde, söz konusu üyenin uygulamalarını Anlaşma hükümleri ile uyumlu hale getirilebilmesi amacıyla AHO tarafından tavsiyelerde bulunulur.

AHO'nun tavsiyelerine mümkün olduğunca erken uyulmalıdır. Panel veya Temyiz organı raporlarının kabul edilmesinden 30 gün sonra yapılan ilk AHO toplantısında, Anlaşmalara uyum konusunda üye ülkenin görüşleri ve hazırlıkları alınır. Üye ülke uyum hususundaki düzenlemeleri gerçekleştirebileceği, AHO'nun belirlediği makul süre konusunda da görüşünü bildirir. AHO'nun tespit ettiği süre ilgili üye ülke tarafından onaylanmazsa, raporların kabul ediliş tarihinden itibaren 45 gün içinde tarafların mutabık kalacakları süre belirlenir. Tarafların belli bir süre tespit edememeleri halinde ise, raporların kabul edildiği tarihten itibaren 90 içinde tahkim yoluyla bir süre belirlenecektir.

AHO kabul edilen tavsiye veya kararların uygulanmasını denetim altında tutacaktır. Üye ülkenin yapacağı uyumla ilgili makul sürenin tespitinden 6 ay sonra yapılacak AHO toplantısında, üye ülkenin yaptığı hazırlıklar konusunda bilgi alınır ve bu tarihten itibaren konu AHO'nun sürekli gündemine alınır.

Tavsiye kararları belirlenen, makul süre içinde yerine getirilmemişse geçici tedbir olarak söz konusu üye ülkenin tazminat ve tavizleri askıya alınabilecektir.

4.6.4 Uluslar Arası Tescil Sistemi

Genel anlamda incelendiğinde, coğrafi işaret haklarının başka ülkelerde de korunması için her ülkeye ayrı başvuru yapılması gerekmektedir. Bu durum tüm sınai mülkiyet hakları için geçerlidir. Bu zorunluluğun büyük bir zaman kaybı ve masrafa yol açacağı açıktır.

23 üncü maddenin 4 üncü fıkrası, şaraplara ait coğrafi işaretlerin korunmasını kolaylaştırmak için, sisteme katılan üyelerin ülkelerinde korunmak için uygun nitelikleri taşıyan şaraplara ait coğrafi işaretlerin bildirilmesi ve tescili için çok taraflı bir sistemin oluşturulması ile ilgili olarak TRIPs Konseyi'nde müzakere yapılmasını öngörür.

Bu maddeye göre çok taraflı bildirim ve tescil sistemi sadece şaraplar için geçerlidir. Öbür taraftan, 1996 yılında gerçekleştirilen Singapur Bakanlar Konferansı'nın sonunda yayınlanan sonuç bildirgesinde aşağıdaki açıklama yer almaktadır:

“[.....] coğrafi işaretlerle ilgili olarak [.....] Konsey, şaraplara ilişkin TRIPs Anlaşması'nın 23 üncü maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen müzakerelerle ilgili konular üzerinde hazırlık çalışması başlatacaktır. Sert içkiler için bildirim ve tescil sistemi ile ilgili konular bu hazırlık çalışmasının bir parçasını oluşturacaktır.

Tüm çalışmalar, TRIPs Anlaşması çerçevesinde üye ülkelerin hak ve yükümlülüklerine zarar vermeme prensibine dayanacaktır.”

Avrupa Birliği dahil birçok üye ülkenin bu bildiriye ilişkin yorumu, sert içkilerin de çok taraflı bildirim ve tescil sistemi içine dahil edileceğidir. Ancak Hindistan ve Arjantin, 01-03 Aralık 1998 tarihli TRIPs Konsey Toplantısında, sert içkilerin madde 23/4 kapsamına dahil edilmesinin her ne kadar Singapur Bakanlar Konferansı bildirisinde yer alsa da, yasal bir dayanağa sahip olmadığını belirtmişlerdir. Kapsamın genişletildiği yorumunu yapan ülkelerin görüşü ise Bakanlar Konferansı'nın TRIPs Konseyi'nin raporunu değiştirme ve onaylamama yetkisine sahip olduğudur. Ayrıca ürünlerin kapsamına ilişkin olarak Türkiye dahil İsviçre, Hindistan, Macaristan ve Arjantin tarafından, şarap ve sert içkilere uygulanan ek korumanın, bir başka ifade ile tanınan ayrıcalığın ve kolay tescil sisteminin coğrafi işaret korumasına konu diğer tüm ürünlere de uygulanması için girişimler başlatılmıştır.⁴⁰

4.6.4.1 Kanada, Şili, Japonya ve ABD Tarafından Yapılan Öneri

Kanada, Şili, Japonya ve ABD tarafından yapılan bu öneri 26 Temmuz 1999 tarihlidir ve 8 Temmuz 1999 tarihli önerinin geliştirilmiş versiyonudur.⁴¹

⁴⁰ WASESCHA, Thu-Lang Tran, “Recent Developments in the Council for TRIPs (WTO)”, *WIPO Symposium*, Somerset, 1999, s. 24.

⁴¹ “Communication from Canada, Chile, Japan and The US”, *WTO Document*, IP/C/W/133/Rev. 1, No: 99-3125, 1999, s. 1-4.

Sistemin geliştirilmesi amacıyla Kanada, Şili, Japonya ve ABD tarafından aşağıda ana hatları belirtilen bildirim ve tescil sistemi önerilmektedir:

- Önerilen sistem, katılımcı DTÖ üyeleri için coğrafi işaretlerin korunmasını kolaylaştıracaktır;
- Sistem, coğrafi işaretlerin korunmasına ilişkin olarak TRIPs Anlaşması'nın II. Kısım, 3. Bölümü'nde ortaya konulan yükümlülüklerle artı şeyler eklemeyecektir;
- 23/4 üncü maddede yer alan “sisteme katılan üyeler” ibaresinden de anlaşılacağı üzere, önerilen sistem gönüllü katılım esasına dayanmaktadır;
- Sistem, coğrafi işaretlerin korunmasına ilişkin DTÖ üyelerinin çeşitli ulusal rejimlerini uyumlaştıracaktır;
- Sistem basit olacak ve katılımcı ülkeler için maliyetli olmayacaktır;
- Sistem, katılımcı DTÖ üyelerinin ve diğerlerinin Sekreteryaya'ya iletilen bilgileri maliyetsiz kullanmalarına izin verir;
- Sistem, DTÖ Sekreteryası'na aşırı idari yük ve maliyet yüklemesiz.

Kanada, Şili, Japonya ve ABD tarafından sunulan öneri AB önerisinde olduğu gibi, kapsanan ürünler için yerel olarak korunan coğrafi işaret listesinin (korumanın bitiş tarihi ile birlikte), çeşitli anlaşmalar çerçevesinde korunan coğrafi işaretler listesinin Sekreteryaya'ya bildirilmesini içermektedir. Daha sonraki bildirimler ise eklenen yerel coğrafi işaretleri ve koruması biten coğrafi işaretleri kapsayacaktır. DTÖ Sekreteryası'nın idari yükünü azaltmak amacıyla bildirimler altı aylık ve yıllık olarak yapılacaktır. DTÖ üyeleri herhangi bir zamanda sisteme katılmaya veya sistemden çıkmaya karar verebilirler.

Bildirimlerin alınmasından sonra, Sekreteryaya tüm bildirimleri içeren bir veri tabanı oluşturacaktır. Bildirilen coğrafi işaretlerin listelerinin kopyaları tüm DTÖ üyelerine gönderilecektir. Bu bildirim listeleri, DTÖ Sekreteryası tarafından daha sonradan yapılan ekleme ve çıkarmaları dikkate alarak güncelleştirilecektir.

Bildirimin incelenmesinden sonraki itirazlar ulusal seviyede yapılacaktır. İncelemeyi yapan ülke DTÖ Sekreteryası'nı son karardan haberdar edecektir. TRIPs Konseyi, sistemin kurulmasından iki yıl sonra sistemin etkinliğini ve işlevselliğini denetlemek amacıyla bir inceleme yapacaktır.

Sisteme dahil olan ülkeler, kendi ulusal mevzuatları uyarınca karar verirken DTÖ'nün bildirilen coğrafi işaret listelerini dikkate alacaklardır. Sisteme katılmayan ülkelerin de DTÖ listelerini bir bilgi kaynağı olarak kullanmaları önerilmektedir.

Kanada, Şili, Japonya ve ABD tarafından yapılan bu öneri bazı üyeler tarafından desteklenmiş, bazıları tarafından ise çok basitleştirilmiş bir sistem olarak eleştirilmiştir. İkinci gruptaki ülkelere göre, öneride sunulan sistem sadece ulusal veri tabanlarından oluşan çok taraflı bir veri tabanına dayanmaktadır. Şaraplar ve sert içkiler yerine "kapsanan ürünler" ibaresinin kullanımının, diğer ürünlerle ilgilenen üyelerin taleplerini örtmek amacıyla yapıldığı, bazı ülkeler tarafından dile getirilmiştir. Bu öneri ile ilgili olarak yapılan olumlu yorum; somut önerilere dayanan bir tartışma ortamı başlatması, şu ana kadar irdelenen ilke ve argümanları daha somut bir zemine kaydırmasıdır.⁴²

4.6.4.2 Avrupa Birliğinin Önerisi

AB, coğrafi işaretlerin korunmasını kolaylaştırmak amacıyla coğrafi işaretler için çok taraflı bir bildirim ve tescil sisteminin kurulması hakkındaki müzakerelere devam etmenin gerektiği görüşündedir.

AB, 22 Haziran 2000 tarihli önerisinde⁴³, önemli sayıda DTÖ üyesi (Türkiye bu ülkeler arasında yer almaktadır) tarafından desteklenen ve önerilen 23 üncü madde çerçevesinde sağlanan ek korumanın kapsamının diğer ürünleri içerecek

⁴² COŞKUN YILDIZ, Asu, Uzmanlık Tezi s. 67

⁴³ "Communication from the European Communities and their member States", *WTO Document*, IP/C/W/107/Rev.1, No:00-2521, 2000, ss. 1-4.

şekilde genişletilmesi talebini uygun bulduğunu ifade etmekle birlikte, şu anki koşullar altında TRIPs Konseyi'nin sadece şaraplar ve sert içkiler için bir sicil oluşturmakla görevlendirildiğinin altını çizmiştir. Ancak sistem bir kez kurulup, işlemeye başladıktan sonra kapsamı genişletme amacıyla tamamlayıcı müzakerelere başlanabileceğini belirtmiştir.

AB'ye göre TRIPs Anlaşması'nın II. Kısım, 3. Bölümü coğrafi işaretlerin korunması yönünde çok önemli bir adımdır. Bu gelişme özellikle şaraplar ve sert içkilere sağlanan ek koruma ile sağlanmıştır. TRIPs Anlaşması, coğrafi işaret tarafından belirtilen yerden kaynaklanmayan şarap ve sert içkiler için kullanılan coğrafi işaretlerin ve markaların kullanımını önlemeyi amaçlamaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek için, coğrafi işaretlerin güvenli ve uzun süreli, çok taraflı bir bilgi kaynağı tarafından belirlenmesi gerekmektedir. TRIPs Anlaşması'nın 23 üncü maddesinin dördüncü fıkrası, böyle bir bilgi kaynağının sicil formatında oluşturulmasını öngörmektedir. Sicil, tüm üye ülkelerin birbirlerinin koruma altındaki coğrafi işaretlerini bilmeleri açısından önemli bir kaynak oluşturacaktır.

Şarap ve sert içkiler için çok taraflı sicil, üye ülkelerin topraklarındaki coğrafi işaretlerin hem tanınmasını hem de korunmasını hızlandıracaktır. Bu açıdan, sicil üye ülkelerin mevcut yükümlülüklerini yerine getirmelerini kolaylaştıracak ve Anlaşma'nın maddelerinin işlevsel kılınmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda sicil, DTÖ üyelerinin yeni yerel yasal ve idari yapılar oluşturmalarını gerektirmemekte, mevcut yapıları ve olanakları kullanmalarına izin vermektedir.

Çok taraflı sicil tarafından şaraplar ve sert içkiler için sağlanacak bilgi kaynağı, üyelerin, hak sahibinin talebi üzerine coğrafi işaretleri herhangi bir yanıltıcı kullanıma karşı 23 üncü madde çerçevesinde korumalarını kolaylaştıracaktır. Buna ek olarak, marka ofisleri de, coğrafi işaretlerin listesi yardımıyla TRIPs Anlaşması'nın 23 üncü maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarını uygulamaya koyacaklardır. Bu açıdan sicil, ulusal ve yabancı coğrafi işaretler arasında eşit muamele sağlamak için kullanışlı bir mekanizmadır. Ayrıca ithalatçılar, ihracatçılar,

idare ve yargı otoriteleri, üreticiler ve tüketiciler için pratik bir araçtır. Böyle bir enformasyon sistemi, uluslararası ticareti kolaylaştıracak şeffaflık ve yasal belirginlik ortamını hazırlayacaktır.

Çok taraflı bildirim ve tescil sisteminde dikkate alınması gereken önemli bir konu, sisteme iştirak eden üyeler tarafından yapılacak inceleme ve olası itiraz durumlarıdır. Her ne kadar böyle ihtilafli coğrafi işaretlerin söz konusu olduğu davaların sayısı çok fazla olmasa da yine de belli sayıda bu tür davalar mevcuttur ve ileride oluşma olasılığı vardır. Bu da sistemin, itiraz prosedürü açısından da yorumlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

AB, bu konuda uzmanlar komitesi, arabulucu komite, ihtilaf çözüm veya hakeme başvurma gibi çeşitli sistemlerin varolduğunu belirtmektedir. Ancak bu sistemlerin hepsi bazı avantajlara sahip olsalar bile zaman harcama ve maliyet açısından çeşitli dezavantajları vardır. Ayrıca DTÖ uyuşmazlık çözüm mekanizması ve ulusal mahkemeler tarafından yürütme arasında uyumluluk konusunda yasal bazı problemler vardır. Bu tür problemleri ortadan kaldırmak için AB, herhangi bir anlaşmazlık durumunda ilgili üyelerin biraraya gelerek doğrudan müzakerelere girmesini önermektedir. Böyle bir sistem basit ve etkilidir. İlgili taraflar TRIPs Konseyi'ni müzakerelerin sonuçlarından haberdar edeceklerdir. Bu müzakereler, DTÖ uyuşmazlık çözüm mekanizması çerçevesinde üyelerin haklarını zedelemeyecektir.

Yukarıda çeşitli unsurlarına değinilen sistem, hak sahiplerinin ve tüketicilerin faydasına tasarlanan etkili bir sicili oluşturmayı hedeflemektedir. Böyle bir çok taraflı sicil, hak sahiplerinin TRIPs Anlaşması'nın gelişmelerinden tam anlamıyla faydalanmaları için iyi bir temel olacaktır. Aynı zamanda, böyle bir sistem mevcut ulusal sistemlerle uyumlu olarak tasarlanmaktadır. Çünkü TRIPs Anlaşması çerçevesinde oluşturulan sistemin uygulanması ulusal sistemlere bağlıdır. Ancak son analizde amaç, ulusal piyasaları korumak değil, uluslararası ticareti kolaylaştırmak olmalıdır.

AB tarafından sunulan bu öneri, diğer üyeler tarafından çoğunlukla olumlu karşılanmıştır. Diğer üyeler, AB önerisinin gelecekteki çalışmalar için iyi bir temel olacağını dile getirmişlerdir. Ancak söz konusu önerinin sunduğu sistemin diğer ürünleri içerecek şekilde genişletilmesi gerektiği Türkiye dahil birçok ülke tarafından ısrarla vurgulanmıştır. İsveç Delegasyonu, bu önerinin üzerinde müzakere gerektiren her türlü konuyu kapsadığını ve önemli çözümler ileri sürdüğünü belirtmiştir.⁴⁴

⁴⁴ COŞKUN YILDIZ, Asu, Uzmanlık Tezi s. 65

BEŞİNCİ BÖLÜM

BAZI ÖNEMLİ ÜLKELERİN COĞRAFI İŞARETLER ALANINDA ÜLKESEL MEVZUATLARI

5.1 Fransa

1993'te yürürlüğe giren AB coğrafi işaretler mevzuatından uzun yıllar önce 1905 senesinden itibaren Fransa'da coğrafi işaretlerle ilgili çalışmalar başlamıştır. 1 Ağustos 1905 tarihli yasa ile menşe adlardan faydalanabilecek tarımsal ürünlerin üretim alanlarının belirlenmesi hususunda kamu kurumları yetkilendirilmiştir. Ancak bu yasa phylloxera salgını ile yok olma noktasına gelen üzüm bağlarının durumunu iyileştirme yönünde yeterli faydayı sağlamamıştır.

Bu salgın ile menşe ada sahip şarapların üretilmesinde ciddi sorunlar oluşmuş arz talep dengesi bozulmuş ve halkın talebine cevap verebilmek amacıyla menşe ad özelliklerine sahip olmayan şaraplar üzerinde de haksız kullanımlar başlamıştır. İlk yasa bu haksızlıkları gidermek amacıyla yönelik olarak hazırlanmış olsa da verimli olamamıştır.

1919 senesinde coğrafi işaret korumasına yönelik bir kanun yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile menşe adların üretim alanlarının belirlenmesi işlevi mahkemelerin yetkisine verilmiştir. Ancak bu kanun da bir hayal kırıklığı olmuştur çünkü mahkeme kararı çıkıncaya kadar bir alan belirlemesi yapılamıyordu ve her mahkemeden farklı kriterlere dayalı farklı kararlar çıkabiliyordu.

30.07.1935'de menşe adın kontrolü sistemi⁴⁵ faaliyete geçmiştir. Bu kanun ile Milli Menşe Adlar Enstitüsü - INAO kurularak menşe adların tanımlanması ve düzenlenmesi yetkisi bu kuruma verilmiştir. INAO bu işlevlerini bir milli komite vasıtası ile yürütmektedir.

⁴⁵ appellations d'origine controlees

1990 senesinde şarap ve sert içecekler için geçerli olan menşe adlar sistemi süt ürünleri ile diğer bazı tarım ürünlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu çerçevede iki adet daha milli komite kurulmuştur.

1992 senesinde coğrafi işaretlere ilişkin AB tüzüklerinin yürürlüğe girmesi ile Fransa'nın ülkesel mevzuatı AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmiştir.

1999 senesinde Tarımsal Oriyantasyon Yasası ile mahreç işaretlerinin korunmasına yönelik işlemlerle ilgili olarak da INAO görevlendirilmiştir. Bu amaçla da özel bir milli komite teşkil edilmiştir. Fransa mevzuatında bir ibare için mahreç işareti olarak başvuru yapılabilmesi için öncelikle resmi bir kalite işareti olan "*label rouge*" korumasına veya "*ürün uyum sertifikasına*" sahip olması gereklidir.

INAO'nun yapısına baktığımızda faaliyetlerini genel olarak milli komiteler vasıtasıyla yürüttüğü görülmektedir. Bu karar organları menşe adın niteliğini ve özelliklerini belirler ve sorumlu bakanlıklara taslak kararnameleleri sunar.

4 milli komitenin üyelerinden 24 adedinin katılımıyla oluşturulan Daimi Komite, INAO'nun genel politikasını ve bütçesini belirler ve koruma altındaki isimlerin savunulmalarıyla ilgili uygulamaları takip eder. Şaraplar ve Sert İçkiler Milli Komitesinde 80 üye vardır ve diğer tüm komiteler gibi 6 yıllığına göreve gelirler. Süt Ürünleri Milli Komitesinde 45 üye, Tarım Ürünleri Milli Komitesinde 30 üye ve Mahreç İşaretleri Milli Komitesinde de 33 üye yer almaktadır. Her komitenin kendi başkanı vardır ve bu başkanlar dönüşümlü olarak 2 yılda bir Daimi Konseye başkanlık ederler.

INAO, Tarım Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösterir. Toplam 250 personeliyle INAO, menşe adlar ve mahreç işaretlerine ait tarif namelerin hazırlanmasında üreticilerle birlikte çalışır. Bu amaçla 26 adet bölge müdürlüğü kurulmuştur.

INAO'nun menşe ad koruma birlikleriyle çok yakından bir ilişkisi vardır. Bu birlikler her bir menşe ad için o ürünü korumak amacıyla ilgili üreticiler tarafından kurulmuş birliklerdir. Bu birlikler INAO ile ortak bir çalışma yürüterek menşe adın belirlenmesinde, ürünün niteliklerinin tespitinde, üretim şartlarının ve denetim mekanizmalarının mahiyetinin belirlenmesinde görev alırlar.

Menşe adın belirlenmesine yönelik çalışmalara göz atacak olursak ilk adımın menşe ad koruma birlikleri tarafından bir talebin gerçekleştirilmesi ile başladığı görülür. Bu başvuru INAO'nun bölge müdürlüklerine yapılır. Başvuruda, tüm teknik, ekonomik, tarihi ve hukuki dokümanlar yer alır ve böylece ürün ile yörenin bağı, yüzyıllardır yöredeki kullanım, ürünün orijinalliği ve ünü tespit edilmiş olur.

Bölge müdürlüğü başvuruyu alır ve Bölge Komitesine gönderir. Bölge komitesinde yapılan gerekli çalışmalardan sonra başvuru ilgili Milli Komiteye gönderilir. Milli Komite bir Araştırma Komisyonu atar. Bu komisyon ilgili yöreyle ilişkili olmayan ve komiteye üye olan profesyonellerden oluşturulur. Bu komisyon çok kapsamlı bir araştırma gerçekleştirir ve komiteye bir rapor sunar. Komisyon, ürün, ilgili yöre, ilgili sektör ve üretim şartlarının üzerinde çalışmalar yürüterek, ekonomik, hukuki, sosyolojik ve teknik çevreyle ilgili analizler yapar.

Komite komisyon raporuna göre başvuruyu menşe ad tanımına uymadığı dolayısıyla ret edebilir yada ek bilgi ve belge isteyebilir. Eğer komite olumlu karar oluşturursa komisyon çalışmalarına devam eder ve üreticilerle bir araya gelerek üretim şartlarının tam olarak netleşmesini sağlar. Bir taraftan da INAO dışardan uzmanlar (jeolog, tarihçi, toprak uzmanı) çağırarak üretim alanını belirler.

Komite, araştırma komisyonu ve üreticiler birliği arasındaki bu ortak çalışma ile başvuru nihai durumuna getirilir ve taslak kararname oluşturulur.

Coğrafi işaretlere ilişkin denetim mekanizması 1950'li yıllardan itibaren üreticilerin ürünlerinin kalitesini garanti altına almak adına duydukları kaygı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu mekanizma ile üretim şartlarına, üründe bulunması gereken niteliklere ilişkin düzenlemelere uyulup uyulmadığı incelenir. INAO'nun Milli Komiteleri tarafından her bir ürün türü için geçerli olacak denetleme prosedürleri belirlenmiştir.

Denetim mekanizması esas olarak iki temel ilke üzerine kuruludur:

- tüm ürün hacmi aynı zamanda elde edilen ürünlerde söz konusu hacim için bir sertifika düzenlenir
- tüm yıl boyunca veya yılın belli zamanlarında elde edilen peynir gibi ürünlerde ise üretim periyotlarında alınan örnekler ile denetleme yapılır.

Üreticiler tüm ürünlerde geçerli olmak üzere, menşe adın gerektirdiği özelliklere uygunluklarını beyan eden dokümanları INAO'ya verirler. INAO da bu dokümanlar ile saha ziyaretlerini karşılaştırarak denetleme işlemlerini yürütür. Hemen hemen tüm ürünler için üretim şartlarının denetimi yanında ürünlerden alınan örnekler ile bir takım analizler de yapılır. Bu analizler genelde lezzet analizi, ürünün görünüşü, kokusu gibi hususlar ile ilgili olur.

Görüldüğü gibi Fransa'da coğrafi işaretler konusu çok büyük önem atfedilen ve üzerinde çok detaylı çalışmalar gerçekleştirilen bir konudur. Bu verilen önemi, INAO'nun 19 milyon Euro'luk bütçesinden ve Fransa'nın coğrafi işaret korumasına konu olan ürünlerden elde ettiği 19 milyar Euro'luk gelirinden de kolaylıkla anlayabilmekteyiz.

Yukarıda açıklandığı gibi köklü bir coğrafi işaret geçmişine sahip olan Fransa'nın coğrafi işaretler konusundaki üretici ve tüketici bazında bilinç düzeyi çok yüksektir. Hali hazırda tüketiciler coğrafi işaret korumasına sahip olan ürünleri daha çok tercih etmekte olup, bu ürünlere daha yüksek ücretler ödemeyi kabul

etmektedirler. Bu sebeple de üreticiler bu ürünleri üretmeye yönelmekte ve ürünleri üzerinde coğrafi işaret korumasını gösteren logoyu kullanmaktadırlar. AB üyesi ülkeler arasından Fransa Dünyada olduğu gibi coğrafi işaretler konusunda gerek bilinç düzeyi gerek tescil sayısı itibariyle başı çeken ülkedir. Hali hazırda 467 adet şaraplara dayanan menşe ad tescili mevcuttur. Süt ürünleriyle ilgili 46, diğer tarım ürünleriyle ilgili 24 menşe ad tescili bulunmakta olup toplam mahreç işareti sayısı da 68'dir.

5.2 İtalya

İtalya'da coğrafi işaretlerin tarihine genel olarak baktığımızda, 1951'de Stresa Sözleşmesine⁴⁶ taraf olduğunu, 1954 yılında 125 sayılı kanun⁴⁷ ile peynirler için menşe adların koruma altına alındığını, 1992'deki 169 sayılı kanun ile zeytin yağı endüstrisinin de peynir endüstrisi gibi koruma altına alındığını ve 1992'de AB tüzüklerinin yürürlüğe girmesi ile İtalyan mevzuatının AB mevzuatına uyumlu hale getirildiğini görmekteyiz.

AT Tüzüğü'nün yürürlüğe girmesinden sonra ise 1995 senesinde yayınlanan Bakanlık Kararnamesi ile merkezi denetleme organı olarak Taklidin Önlenmesi İçin Merkezi Denetleme Kurumu – ICRF⁴⁸ kurulmuştur. 1997 tarihli Bakanlık kararnamesi ile Tarım Bakanlığı ulusal denetleme koordinasyonu ile görevlendirilmiştir. 1998 senesinde yayınlanan 128 sayılı kanun ile AT tüzüğü'nün denetleme mekanizmasına dair uygulamaları düzenlenmiştir. Buna göre denetleme Tarım Bakanlığı tarafından onaylı özel veya resmi bağımsız kurumlar tarafından yapılmak zorundadır.

⁴⁶ Peynirlerle İlgili Menşe Adların Kullanımına Dair Uluslar arası Sözleşme

⁴⁷ Bu kanun ile peynirlerle ilgili menşe adlar için bir milli komite kurulmuştur. Bu komite Tarım Bakanlığına rapor vermekle yükümlüdür. Kanun çerçevesinde denetleme görevi üretici gruplarına verilmiştir.

⁴⁸ Ispettorato Centrale Repressioni Frodi (Central Inspectorate for the Repression of Fraud)

Üretici grupları menşe adlar için tescil başvurusu yapmakla birlikte aynı zamanda ürünle ilgili izleme, gözetleme ve ürünün tanıtımının yapılması gibi işlevlerle de sorumludur.

Tescil işlemi kamu kurumları veya üretici grupları tarafından başvurunun Tarım Bakanlığına ulaştırılması ile başlar. Tarım Bakanlığı ilgili Milli Komite ile birlikte çalışarak tescil kararını alır.

5.3 İngiltere

İngiltere’de coğrafi işaretler için özel bir mevzuat yoktur. Köklü bir coğrafi işaret geçmişine de sahip oldukları söylenemez. Hatta AT tüzüğü hazırlanması esnasında İngiltere ciddi muhalif bir tavır sergilemiş, düzenlemenin ülkelerindeki ekonomiye ve özel teşebbüse zarar vereceğini savunmuşlardı. Fakat daha sonraki süreçte coğrafi işaretler korumasının bölgesel kalkınmaya ve ülke ihracatına yaptığı katkıları izleyerek bu tutumlarını değiştirmişler ve coğrafi işaretler konusunda bir takım kampanyalar düzenlemişlerdir.

Bu kampanyalar ile coğrafi işaretlere ilişkin üretici ve tüketici nezdinde belli bir bilinç oluşturmayı hedeflemişlerdir. Coğrafi işarete konu ürünleri ve bu ürünlere ait korumanın tüketici açısından sahip olduğu önemi tanıtım kampanyaları ile halka bildirmişlerdir. Bu çerçevede ulusal fuarlar düzenleyerek bu fuarlarda coğrafi işarete konu ürünlerin tanıtımına imkan tanımışlardır.

Köklü coğrafi işaret geçmişine sahip olmamakla birlikte İngiltere’yi ülkemiz açısından önemli yapan faktör bizim ülkemizdeki duruma paralel olarak İngiliz halkının da coğrafi işaret korumasına dair gerekli bilgi ve ilgiye sahip olmamasıdır. İngilizler de bizim yapmamız gerektiği gibi bir takım tanıtım faaliyetleri düzenlemiş ve üretici ve tüketicideki şuur seviyesini arttırmaya gayret etmiştir. Ülkemiz

açısından bakıldığında farklı olan durum İngilizlerin sahip olduğu zayıf coğrafi işaret ürün potansiyeline karşın Türk kültürünün sahip olduğu ciddi zenginliktir.

Mevzuat bazında İngiltere’yi incelemeye devam edersek, ancak AT tüzüğüne yürürlüğe girmesiyle özel bir mevzuat oluşturulmuş görülmektedir. Ancak coğrafi işaret benzeri isimler Ticaret Tanımları Sözleşmesi kapsamında bir dereceye kadar hukuki korumaya sahiptir. Tüketici kanunu olarak da ele alınabilecek olan Ticaret Tanımları Sözleşmesine göre ticaret işlemleri sırasında bir ürünle ilgili yanlış bir ticaret tanımının kullanılması suç olarak değerlendirilir. Ticaret tanımı doğrudan veya dolaylı olarak ürünle ilgili menşei, üreticisinin kimliği veya ürünün herhangi bir geçmişi ile ilgili işaretleri kapsar. Bu tanımla verilen bilginin yanlış olması durumu tecavüz durumunu oluşturur. Benzer şekilde bir ticaret tanımı harfi harfine yanlış olmamakla birlikte eğer bir ürünle ilgili halkı yanıltıcı bir nitelik taşıyorsa yine tecavüz suçu oluşmuş olur.

Anglo Sakson hukukunda “passing off” olarak nitelendirilen ve bir tacirin ürün ve hizmetlerini halka başka bir tacirin ticareti veya ünü olumsuz şekilde etkileyecek şekilde sunması durumunda oluşturulan bu fiil belli bir yasal zemine bağlı olarak cezalandırılmamakla birlikte 19 uncu yüzyıldan beri gerçekleşen davalar ile mahkemeler tarafından gerekli yasal zemin oluşturulmuştur.

Marka Kanunu çerçevesinde de ayırt edici karakter kazanan coğrafi ibarelerin tesciline müsaade edilmektedir. Ayrıca sertifika veya ortak marka olarak da tescil imkanı vardır.

İngiltere’de başvuruların teslim edileceği yetkili merci Defra⁴⁹’dır. Defra, üretici grupları tarafından yapılan başvuruyu alır, başvuru sahibi ile birlikte bir çalışma yürüterek başvuruyu son haline getirir. Bu aşamada söz konusu ürünle ilgili sektörler bilgilendirilerek herhangi bir itiraz olup olmadığı araştırılır. Bu süreç de

⁴⁹ Department for Environment, Food and Rural Affairs

tamamlandıktan sonra başvuru AB Komisyonuna gönderilir ve AT tüzüğü çerçevesinde gerekli işlemler takip edilir.

5.4 İspanya

Coğrafi işaretlerle ilgili olarak İspanya'nın özel bir mevzuatı bulunmakla birlikte Marka kanunu bünyesinde de dolaylı bir koruma sağlanmıştır. İspanyadaki coğrafi işaretlerle ilgili ilk düzenleme, Üzüm Bağları, Şarap ve Alkol Kanunu ile 1970'de şaraplar ve sert içeceklerle ilgili olarak gündeme gelmiştir. Bu kanun 1933 tarihli şaraplarla ilgili menşe adları düzenleyen kanunu yenilemiştir. Bu kanun ile şaraplar için menşe adlar tanımlanmakla birlikte bu tanım diğer ürünlere de genişletilmiştir. Ayrıca bu kanun ile Milli Menşe Adlar Enstitüsü (INDO⁵⁰) kurulmuştur.

Bilahare yayınlanan diğer Bakanlık Kararnameleri ile kanun zeytin yağı, salam, peynir, fasulye, mercimek, pirinç, biber ve taze et için de geçerli hale getirilmiştir.

INDO, üyeleri hükümet ve ticaret birlikleri temsilcilerinden oluşan bir merkezi komite tarafından yönetilir. INDO'nun rolü büyük oranda İspanyol coğrafi işaretlerini uluslar arası arenada korumak ve koordine etmektir. Gıda Politikası Genel Müdürlüğüne bağlı olarak işlemlerini yürüten INDO daha sonra yetkilerini yine Tarım Bakanlığına bağlı olan Kalite İsimlendirmeleri Müdürlüğüne devretmiştir.

5.5 İsviçre

Başvuruları alıp tescil edilip edilmeyeceğine karar veren organ Tarım Federal Ofisidir (OFAG). Menşe adlar ve mahreç işaretleri Federal Komisyonu ise

⁵⁰ Instituto Nacional de Denominaciones de Origen

başvuruları incelemek ve OFAG'a görüş bildirmekle yükümlüdür. Ayrıca Sertifikasyon Kurumları da ürünlerin ürün tarif namelerine uyumlu olmalarını denetler ve tespit edilen hataları ilgili kurumlara bildirir.

Başvuruların OFAG'a teslim edilebilmesi için öncelikle üreticilerin bir birlik oluşturması gerekir. Daha sonra ürünlerini ve üretim metotlarını tanımlamaları ve üretim alanının sınırlarını belirlemeleri gereklidir. Ayrıca ürünleri ile üretim alanı arasındaki bağı da ifade etmeleri gereklidir.

Bir menşe ad veya mahreç işareti başvurusu yapan her grup bir denetleme firması ile kontak kurmalıdır. Bu denetleme firması da ürünün üretim, işleme ve hazırlama gibi aşamalarında gerekli kontrolleri yürütür. Denetleme firması özel veya kamu olsa da farketmez, Avrupa Standardı EN 45011'e uyumlu olmalıdır.

Başvuru kabul edilirse, İsviçre Resmi Ticaret Gazetesinde yayınlanır. İtiraz etmek isteyenlerin 3 aylık bir süresi vardır. İtiraz süreci bittikten sonra tescil tekrar aynı organda yayınlanır.

5.6 ABD

ABD coğrafi işaretleri koruma amaçlı birkaç yasaya sahiptir. Şaraplar ve sert içkiler için özel olarak tasarlanmış bir sistem vardır. Bazı ABD coğrafi işaretleri Idaho patatesi, Florida portakalları ve Wisconsin peyniri olarak sıralanabilir.

Federal mevzuata baktığımızda 1946 tarihli Marka Kanunu (Lanham Act) ve 1994 tarihli Uruguay Round Anlaşması ilgili kanunlar olarak göze çarpmaktadır. Uluslar arası platformda ise Paris Sözleşmesi, TRIPs Anlaşması ve Nafta Anlaşması ABD'nin imzaladığı anlaşmalar arasındadır.

Marka Kanunu çerçevesinde coğrafi olarak yanıltıcı olan markalar tescil edilemezler. Bir coğrafi işaretin marka olarak tescil edilmesinde, ibarenin coğrafi işaret olarak kullanılıp kullanılmadığı, ya da bir soy isim olarak kullanılıp kullanılmadığı, ya da ürünün kaynağını yanlış ifade edip etmediği ve tüketicilerin böyle bir kullanım sonrasında yanıltılıp yanıltılmayacağı araştırılır.

Coğrafi işaretlerin korunmasındaki en önemli araç Garanti Markalarıdır. Garanti markaları tescil sahibi tarafı dışındakiler tarafından kullanılabilen, kullanmak için de ürünün coğrafi kaynaktan kaynaklandığının ispat edildiği, bir takım malzeme, üretim metotları, kalite, doğruluk gibi niteliklerin sağlanmasının şart olduğu bir marka çeşididir.

1979’li yılların ortalarında ABD hükümeti Alkol, Tütün ve Ateşli Silahlar Bürosu (BATF⁵¹) vasıtasıyla özel şarap üretim alanlarının tanımlanmasına ve sınırlarının belirlenmesine karar vermiştir. BATF düzenlemelerinin amacı şarabın orijini hakkında tüketicilerin bilgilendirilmesi ve tüketicinin yanıltılmasının önüne geçilmesidir. Dolayısıyla menşe adlarla ilgili konularla bu büro ilgilenmektedir. Bu düzenlemelere göre bir Amerikan şarabının bir menşe ada hak sahibi olması için şarabın en az %75’inin söz konusu coğrafi yörede üretilen üzümlerden yapılmış olması şarttır. Üzüm bağlarına işaret eden menşe adların ise daha katı kuralları yerine getirmesi gereklidir. Buna göre şarabın en %85’inin o bölgede üretilen üzümlerden üretilmesi gerekmekte olup ayrıca şarabın söz konusu coğrafi bölgeden kaynaklanan bir takım özellikleri de yansıtması gereklidir.

BATF düzenlemeleri coğrafi menşe isimlerini üç gruba ayırır: Tür adı, yarı tür adı ve tür adı olmayanlar. Bir şarap türü veya sınıfının genel adı olarak kabul edilen coğrafi menşe isimleri tür adı olarak işleme alınırlar. Buna örnek olarak “vermouth” ve “sake” verilebilir. Yarı tür adı olarak değerlendirilen coğrafi menşe isimleri tür adı olarak genel bir işlev görseler bile yine de coğrafi yörenin önemi kaybolmamış isimlerdir. Tür adı olmayan coğrafi menşe isimleri ise coğrafi işaret

⁵¹ Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms

olarak işlev görürler ve sadece ilgili yöreden kaynaklanan şaraplar için kullanılabilirler.

5.7 Kanada

Kanada'da coğrafi işaretler korumasına yönelik özel bir koruma sadece şaraplar ve sert içkiler için mevcuttur. Bununla birlikte coğrafi işaretlerin marka kanunu çerçevesinde garanti markası olarak koruma altına alınabilmesi de mümkündür.

Kanada Nafta'ya ve TRIPs Anlaşmasına üyedir. Dolayısıyla TRIPs hükümlerine tabi olarak coğrafi işaret korumasını gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede sadece şaraplar ve sert içkiler için özel bir genişletilmiş koruma imkanı bulunmaktadır.

Marka Kanunu çerçevesinde şarap ve sert içkilerin hangi şartlarda coğrafi işaret olarak koruma altına alınabileceği tespit edilmiştir. Ekli listesinde koruma altındaki coğrafi işaretler belirtilmiştir.

Bir coğrafi ismin şarap ve sert içkiler için coğrafi işaret olarak korunabilmesi için:

- coğrafi işaret bir şarap veya sert içkinin belli bir yöreden veya bölgeden kaynaklandığını ifade etmelidir
- coğrafi işaret DTÖ üyesi olan ülkede de korunmalıdır
- coğrafi yöreden kaynaklanan bir kalite, ün veya diğer niteliklerin söz konusu ürünle ilgili olarak mevcut olduğunun ispatı gereklidir

Sanayi Bakanlığının onayı ile gerekli şartları sağlayan coğrafi işaretler Kanada Resmi Gazetesinde yayımlanır. 3 aylık süre içerisinde ilgili herkes itiraz etme

hakkına sahiptir. Eğer itiraz gelmezse tescilli coğrafi işaret, marka sicilinde yer alan coğrafi işaretler listesine eklenir.

SONUÇ

Bu çalışmamız ile coğrafi işaretlerle ilgili mevcut Türk mevzuatı incelenmiş, mevzuatımızın uygulanmasına yönelik problemler ve bunların giderilebilmesi için gerekli düzenlemeler belirlenmiştir. Ayrıca ülkemizin Avrupa Birliğine katılım sürecinde uyum sağlamak durumunda olduğu ilgili AB mevzuatı incelenmiş, mevcut Türk mevzuatıyla mukayesesi yapılarak, mevzuatımızın tam uyumlu olması çerçevesinde yapılması gereken düzenlemeler saptanmıştır.

Hali hazırda uluslar arası platformda coğrafi işaretlere ilişkin tartışmalar, tartışmaların tarafları ve görüşleri incelenmiş, bu noktada Türkiye'nin pozisyonu belirlenerek, ülke menfaatlerimiz açısından yapılabilecek çalışmalar üzerinde durulmuştur. Ayrıca konunun hukuki veçhelerini belirleyen, taraf olduğumuz ve olmadığımız ilgili tüm uluslar arası anlaşmalar da incelenmiştir.

Bazı önemli ülkelerin coğrafi işaretlere ilişkin ulusal mevzuatları incelenerek, her ülkenin coğrafi işarete hukuku ve kültürü anlamında nasıl yaklaştığı araştırılmıştır. Coğrafi işaretler konusunda yoğun faaliyetler yürüten ülkelerin coğrafi işaretler vasıtasıyla elde ettikleri avantajlar ve kazanımlar incelenerek bu bağlamda coğrafi işaretler mevzuatı ve uygulamalarıyla ülkemizin milli menfaatleri açısından ne gibi çalışmalar yapılabileceği belirlenmiştir. Bu anlamda ulusal bir kampanya düzenlenerek coğrafi işaretlere ilişkin şuurun üretici ve tüketici bazında artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması ve bu çalışmalar ile bölgesel kalkınmaya katkılar sağlanması ve ülke ekonomimizin kuvvetlendirilmesinin mümkün olabileceği anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

AB Konsey Tüzüğü, EEC/1576/89, madde 5 (3)

Addor, Felix ve Grazioli, Alex, “**Geographical Indications beyond Wines and Spirits**”, 1997, s. 1

AIPPI Executive Committee Resolution on Question Q 62, (29 Mayıs 1998), s. 38-40.

Baumer, Ludwig, “**Various Forms of Protection of Geographical Indications and Possible Consequences for and International Treaty**” s. 17

Coşkun Yıldız, Asu, “**Coğrafi İşaretler**”, Uzmanlık Tezi, Ocak 2001

Dünya Ticaret Örgütü Belgesi. WT/TPR/S/97, 15 Mart 2002 para. 226-227

Dünya Ticaret Örgütü Belgesi, “**Communication from Canada, Chile, Japan and The US**”, IP/C/W/133/Rev. 1, No: 99-3125, 1999, s. 1-4.

Dünya Ticaret Örgütü Belgesi, “**Communication from the European Communities and their member States**”, IP/C/W/107/Rev.1, No:00-2521, 2000, s. 1-4.

Gevers, *op.cit.*,1995, s. 152.

Girardeau, Jean-Marc, “**The Use of Geographical Indications in a Collective Marketing Strategy**”, *WIPO Symposium*, No: 764, Somerset West, 1999, s.70.

Heine, Joachim, “**The Protection of Geographical Indications in the EC**”, *WIPO Symposium*, No:713 (E), Wiesbaden 1991, s. 123

Türk Patent Enstitüsü Yayınları, 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname

Vital, François, “**Protection of Geographical Indications: The Approach of the EU**”, *WIPO Symposium*, Somerset West, 1999, s. 51

Wasescha, Thu-Lang Tran, “**Recent Developments in the Council for TRIPs (WTO)**”, *WIPO Symposium*, Somerset, 1999, s. 24.

Xourafa, Chryssa K., “**Protection of Designations of Origin and Geographical Indications Under the Law of the European Union**”,1999, s.73